

ప్రాంయిడ్

మనోవిశ్లేషణ సిద్ధాంతం

అన్నపరెడ్డి వెంకటేశ్వరరెడ్డి

ప్రాయిడ్

మనోవిశ్లేషణ సిద్ధాంతం

అన్నపరెడ్డి వెంకటేశ్వర రెడ్డి

సెల్: 98661 15655

పల్లవి పబ్లికేషన్స్

డా॥ ఎ. ఫేమ్చంద్ కాంప్లెక్స్, అశోక్ నగర్, విజయవాడ - 520 010.

నేస్తమా !

“నీకు నాకు తప్ప ప్రపంచంలో అందరికీ అంతో ఇంతో
వేపకాయంత ఉంటుంది. ఆ తరువాత నాకు అనిపిస్తుంది
కదా, నీకు గూడ”

ఆబాల్య మిత్రులు, సహృదయులు,
సంస్కారప్రియులు
శ్రీ అవుతు రామిరెడ్డి
శ్రీ ఆలపాటి ధర్మారావు గార్లకు
హృదయపూర్వక అభివాదాలతో

ఆ ముఖం

సైకోఎనాలిసిస్ అనే పదాన్ని ఇవ్వాలి అందరూ - రచయిత, కళాకారుడు, గురువు, తలదండ్రులు, వైద్యులు, మతవాదులు, రాజకీయులు - ఉపయోగిస్తున్నారు. దీని ప్రభావం ఈ రంగాలన్నింటిపై ఉన్న మాట నిజం. అయితే వీరిలో చాలామందికి 'సైకోఎనాలిసిస్' అంటే సరైన అవగాహన లేనిమాట గూడ నిజం. ఈ లోటును తీర్చడానికే తెలుగులో మొదటిగా ఈ గ్రంథం అవతరిస్తున్నది.

"To understand the head, said the Yellow Emperor, Huang-Ti, investigate well the tail".

ఇదే విషయాన్ని భారతీయ యోగులు కుండలిని మూలం (మొల, తోక)లో ఉంటుందని, అది తలలోని సహస్రార చక్రాన్ని చేరి చేతనంతో మిథునీభావం చెంది విహరిస్తుందని అన్నారు. నాలుగువేల ఐదువందల సంవత్సరాల తరువాత "మొల" "తల"ను ప్రభావితం చేస్తుందన్న హుయంగ్-తి విశ్వాసానికి డార్విన్, ఫ్రాయిడ్లలో బౌద్ధిక ప్రాతిపదిక దొరికింది. అవ్యవహిత కామత్వప్తిని కోరే ఇడ్ ప్రపంచంతోటి వ్యాపారం, విధినిషేధాల వల్ల, తనలోని కొంతభాగం ఈగో (వివేచన, తల) సూపర్ ఈగో (నీతి) లుగ పరివర్తితం అవుతుందని ఫ్రాయిడ్ చెప్పాడు. ఈ మూడు వ్యవస్థలే మూర్తిమత్వం (personality). వీటి మధ్య సమరసతే ఆరోగ్యం. వీటి వికాసపథం గతుకులరోడ్డు, అయితే వ్యక్తి అనేక విధాలుగా కుంఠితుడవుతాడు, వక్రుడవుతాడు; వ్యాకుల చిత్తుడవుతాడు.

ఈ వక్రతల మనోవల్మీకంలోని అనేక విషసర్పాలను ఈ గ్రంథం వివరిస్తుంది. వీటిని చదివి అర్థం చేసుకొని, మనిషి తనలోని భీతులను, వ్యాకులతలను, అంధబిందువులను, విషసర్పాలను పరిహరించి, తుడిచి, మచ్చిక చేసుకొని, 'నిండుమనిషి'గా రూపుదిద్దుకొంటే ఈ గ్రంథానికి అంతకంటే ఆశించదగిన ప్రయోజనం లేదు.

ఈ రచయిత ఎందరికో కృతజ్ఞుడు.....

తొలుదొల్తగా కృతజ్ఞతలు చెప్పవలసింది ఈ గ్రంథరూపధారణలో అనన్య ప్రోత్సాహాన్నిచ్చిన శ్రీ కె. మధుసూదనరావు M.A. (ప్రిన్సిపాల్, రామా రూరల్ కళాశాల, (గురుకులం) చిలుమూరు) గారికి...

తరువాత తమ మేధాసంపత్తితో ఈ గ్రంథంలోని ప్రతి పుటను తిలకించి పులికితం చేసిన నా ఆత్మబంధువు, గురువు శ్రీజనస్వామి సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి గారికి

- రచయిత

విషయసూచిక

ఒకటి	:	ప్రరోచన	1
రెండు	:	మనోవిశ్లేషణ (సిద్ధాంతం)	9
		మూర్తిమత్వ నిర్మితి	10
		మూర్తిమత్వ వికాసం	24
		మూర్తిమత్వ గతిశీలత	56
మూడు	:	మనోవిశ్లేషణ చికిత్స	73
నాలుగు	:	మనోవిశ్లేషణ - కళాసాహిత్యాలు	87
ఐదు	:	మనోవిశ్లేషణ - మతం	96

ప్రరోచన

మనుష్యుల్లో చిత్రాతిచిత్రమైన వ్యక్తులుంటారు. ఒక కోటీశ్వరుడు బలపాలు, పెన్సిళ్ళు దొంగిలిస్తాడు. మరొకనికి అడవాళ్ళ బుగ్గలమీద భేదంతో 'x' గుర్తులు పెట్టాలని ఉంటుంది. వేరొకనికి స్త్రీల పాదాలను ముద్దు పెట్టుకోవాలని ఉంటుంది. ఇటువంటి ఒక వ్యక్తిని గురించి 'న్యూయార్క్ టైమ్స్'లో వార్తపడింది. అడవాళ్ళ పాదాలను ముద్దు పెట్టుకోవాలనే ప్రవృత్తి ఉన్న ఒక విచిత్ర యువకుడు యేల్ విశ్వ విద్యాలయం స్టెర్లింగ్ స్మారక గ్రంథాలయంలో పుస్తకాల బీరువాల వరుసల మధ్య ఒంటరిగా చదువుకొనే విద్యార్థినులను వేటాడుతున్నాడు. అతడు ఇప్పటికి నలుగురు అమ్మాయిల పాదాలపైన ముద్దు పెట్టుకొన్నాడు “నాకు ఎన్నో దురదృష్టకర సన్నివేశాలు ఎదురయ్యాయి, కాని ఇటువంటి సంఘటనను నేను ఎప్పుడు ఎదుర్కో లేదు” అంటూ వాపోయింది అతని బారికి గురైన ఒక విద్యార్థిని. మరో చిత్రమైన వ్యక్తి గురించి వేరొక వార్త : ‘బానిసత్వాన్ని గురించి తానొక సర్వే జరుపుతున్నానని, ఆ సర్వేలో పాల్గొన వలసిందిగా కొంత మంది స్త్రీలను ఆహ్వానించాడొక న్యాయ వాది. ఆ సర్వేలో పాల్గొన్న స్త్రీలను అతడు తాళ్ళతో బంధించి కొరడాలతో కొట్టాడు. ఒకసారి పాల్గొన్న ఏడుగురు స్త్రీలలో పద్దెనిమిది సంవత్సరాల యువతి గూడ ఉంది. ఆమె ఈ విషయాన్ని తల్లి దండ్రులకు నివేదించడంతో అసలు విషయం బయటికి వచ్చింది. న్యాయవాది కోర్టులో నేరం అంగీకరించాడు’.

‘అందరి కళ్ళూ నీ మీదే ! అందరు నీ అందాన్నే చూచి మైమరుస్తున్నారు’ని ప్రియు డొకడు అసూయతో తన అందాల ప్రేయసితో అన్నప్పుడు, ఆమె భేదంతో ముఖం నిండా గాట్లు పెట్టుకొని వికృతం గావించుకొంది, అతని ప్రేమను నిలుపు కోవడానికి.

ప్రఖ్యాత రచయిత హెమింగ్వే ఆత్మహత్య చేసుకొన్నాడు. తుపాకి తుడుస్తున్నప్పుడు ప్రమాద వశాత్తు తుపాకి ప్రేలి మరణించాడని ముద్ర వేసినా, అతని మానసిక స్థితిని బట్టి దానిని చాలా మంది ఆత్మహత్యగా భావించారు. ప్రముఖ రచయిత్రీ వర్ణినియా వుల్ఫ్ ఆత్మహత్య చేసుకొంది అవసాదం (depression)తో

ప్రపంచంలో కెల్ల అత్యంత ధనికుడైన, ప్రసిద్ధులు కెనడీ భార్య జాక్వెలిన్ కెనడీ వివాహమాడిన, ఆరిస్టాటిల్ సోక్రటీజ్ ఒనాసిస్, పదుగురు ఆడవాళ్ళ మధ్య నిలబడి, ప్యాంటును క్రిందికి జార్చి, ముందుకువంగి, పిరుదులను తెరచి పిలకలు (piles = మూలశంక) ఉన్నవేమో పరిశీలించమని వారిని కోరే వాడు.

ఆధునిక ప్రపంచంలో ఇటువంటి విచిత్ర వ్యక్తులను వదలి వేసి ప్రాచీన చరిత్ర పుటలను తిరగ వేసినా, మనకు అందులో అటువంటి వ్యక్తులు ఎంతో మంది తారసిల్లుతారు.

చరిత్ర కందిన త్రాగుబోతులలో కెల్లా ఆద్యుడు పర్షియారాజు కెంబెసీజ్. ఇతడు క్రీ.పూ. ఆరవ శతాబ్దికి చెందిన వాడు. ఇతడి ప్రవర్తన చిత్రమైంది. పర్షియా ప్రజలను ఇతియోపియన్లు 'మలభక్షకు'లన్నారని, సైన్యాన్ని తిండి కూడ తిననీయ కుండ వారిపై దండయాత్రకు నడిపాడు. దేశాచారానికి విరుద్ధంగా చెల్లిన పెళ్ళి చేసుకొన్నాడు. కడుపుతో ఉన్న చెల్లిన పొట్ట మీద తన్ని చంపాడు. ఎంత త్రాగినా, తాను వివశుడను కానని నిరూపించు కోవడానికి, తన ధనుర్విద్యా కౌశలం ఏ మాత్రం చెక్కు చెదరదని ఋజువుచేయడానికి, తన స్నేహితుని కొడుకుని లక్ష్యంగా పెట్టుకొని బాణాలను వదిలాడు. గురి తప్పుకుండా బాణాలతో కొట్టి ఆ బాలుణ్ణి చంపి తన మాట పొల్లు పో లేదని నిరూపించుకొన్నాడు.

హెర్క్యులీజ్ కు తెరలు వచ్చేవి. ఆ సమయాలలో అతనిలోని హత్యా ప్రవృత్తి మేల్కొనేది. యురిపిడీజ్ హెర్క్యులీజ్ ఉన్నతతను వర్ణిస్తూ 'అతని కళ్ళు గుండ్రంగా తిరిగేవి, పెదవి మూలల నుంచి నురుగు కారేది, మనస్సు మేఘవృతమయ్యేది, దారిన బోయే వాళ్ళను చావ బాడేవాడు', అని చెప్పాడు. ఆ తెర తొలగిన తరువాత తాను చేసినదేదీ అతనికి గుర్తు ఉండేది కాదు. ఆ తెరలో తన బిడ్డలిద్దర్ని, సోదరుని బిడ్డల్ని, స్నేహితుణ్ణి, గురువును చంపుకొన్నాడు.

హోమరు విరచితమైన 'ఇలియడ్' లోని అజాక్స్, తాను శత్రువులను దునుమాడుతున్నా నన్న భ్రమలో, గొజ్జల మందను నరి కాదు.

ప్రాచ్య ఖండంలో మహావిజేత టామర్ లీన్ (1336-1405) మానవ కపాలాలతో పిరమిడ్లు నిర్మించాడు.

ప్రఖ్యాత చిత్రకారుడు వాన్ గాగ్ 'తన చెవిని కోసి' ఒక వేశ్యకు పంపాడు. షేక్స్పియర్ సృష్టించిన 'లేడి మాక్ బెత్' అతి శుభ్రంగా ఉన్నా తన చేతులను మాటిమాటికి కడుక్కొంటుంది.

ఆమె నిద్రలో నడుస్తుంది. అటువంటి ఆమె ప్రవర్తన ద్వారా షేక్స్పియర్ ఏమి చెప్పదలచాడు? (ఆమె అపరాధ భావనను).

తన మూడేళ్ళ కొడుకును సుత్తితో తలపై కొట్టాలనే వాంఛ వెంటాడుతున్నదనీ, దాని నుంచి బయట పడాలనీ, న్యూయార్క్ ఆసుపత్రికి వచ్చాడొక వ్యక్తి.

ఇరవై ఒక్క ముఖాలున్న ఒక స్త్రీ (Twenty one faces of an eve) కథ ఇటీవల వెలుగులోకి వచ్చింది. ఈమె పేరు క్రిస్ సైజ్‌మోర్. ఆమె ఒక్కతే ఇరవై ఒక్క వ్యక్తులుగ మారింది. ఏక కాల మందు కాక, ఒక్కొక్క మాటు ఒక్కొక్క స్త్రీగ. ఆమె ఒక వ్యక్తి నుంచి మరొక వ్యక్తిగా మారి నప్పుడు, తాను అలా మారుతున్నానన్న విషయం ఆమెకు తెలియదు. మరొక వ్యక్తిగ మారిన తరువాత అంతకు ముందరి వ్యక్తిగ తానేమి చేసిందీ, ఏమి మాట్లాడిందీ, ఎలా ప్రవర్తించిందీ, ఆమెకు గుర్తు ఉండదు.

సెనేటర్ రాబర్టు ఫిట్జిరాల్డ్ కెనడీని హత్య చేసిన (జూన్ 5, 1968) సిర్హాన్ బి. సిర్హాన్ డైరీలో ఇలా ఉంది : 'ఆర్.యఫ్.కె.ని తొలగించాలి. తొలగించాలి, తొలగించాలి... తొ...తొ...తొలగించాలి. రాబర్టు ఫిట్జిరాల్డ్ కెనడీ త్వరగా చావాలి. చావాలి.చావాలి. చావాలి.చావాలి'.

ఇంత వరకు మనం పేర్కొన్న విచిత్ర ప్రవర్తనను ప్రాయిడ్‌కు పూర్వ యుగంలో 'రుగ్మత' క్రింద లెక్క వేసే వారు కాదు. అదేదో విచిత్ర ప్రవర్తన, విచిత్ర ఆలోచనలు అనుకొనే వారు. ఎందుకంటే, ఆయా ప్రత్యేక సన్నివేశాలలో తప్ప మిగతా అన్ని సందర్భాలలో వారి ప్రవర్తన తీరుతెన్నులు హేతుబద్ధంగానే ఉంటున్నాయి. వారి నడవడి సరిగానే ఉంటున్నది. సమాజంలో వారి సంబంధాలు సజావుగానే ఉంటున్నాయి.

కాని, పైచెప్పిన విచిత్ర ప్రవర్తన కంటే పూర్తిగా విచలిత ప్రవర్తనకు గురైనవారు ఉన్నారు. వీరు పూర్తిగా పిచ్చివారు. ఏమి మాట్లాడేది, ఏమి చేసేది, వారికే తెలియదు. ప్రపంచంతో, పరిసరంతో, సమాజంతో పూర్తిగ సంబంధాలు తెగిపోయిన వారు. ప్రశ్నకు సరిగా సమాధానం చెప్పడం, పరిశుభ్రంగా ఉండడం లాంటి పనులను గూడ వీరు స్వయంగా నిర్వహించ లేరు. వీరిని సైకోటిక్స్ (ఉన్మాదులు) అంటారు. వీరిలో కొంతమంది పిచ్చి పిచ్చిగ కేకలు వేస్తూ, పాటలు పాడుతూ, ఇతరుల మీద దౌర్జన్యం చేసే వారైతే, మరి కొంతమంది ఎప్పుడూ ఎవరితోను మాట్లాడక, ఒక మూల కూర్చోని (schizophrenia) ఈ ప్రపంచంతో సంబంధం తెంచుకొన్న వారు.

అయితే ప్రాయిడ్ పూర్వయుగం వీరిని గూడ రోగుల క్రింద గుర్తించ లేదు. ఎందుకంటే, 'మానవుడు ప్రాయికంగా హేతువాది', అన్నాడు అరిస్టాటిల్. మనుష్యులు హేతుబద్ధంగా ప్రవర్తిస్తారు, మరి అయితే ఈ పిచ్చివాళ్ళు ? వారిని ఏ దయ్యమో, దేవతతో ఆవేశించి, అలా ప్రవర్తింప జేస్తున్నది. లేకపోతే, వారూ సక్రమంగా ప్రవర్తించేవారే. అలా దేవతని, దయ్యన్ని కారణంగా

ప్రతిపాదించిన ప్రపంచం, ఆ దయ్యాన్ని శరీరం నుంచి వెడల గొట్టటానికి, భూత వైద్యులతో ఆ శరీరాలను కొట్టించింది. తలకు మేకులు కొట్టి రక్తాన్ని ప్రవింప జేసి, రక్తస్రావం ద్వారా దయ్యాన్ని వెడల నడపాలని చూచింది. శరీరాన్ని హింసిస్తే, ఆ దెబ్బలు దెయ్యానికి తగులుతాయని భావించింది. అందుకే మధ్య యుగాలలో పాశ్చాత్య దేశాలలోనూ, మొన్న మొన్నటివరకూ మనదేశంలోనూ, మంత్రకత్తెలకు, భూతవైద్యులకు, చేత బదులకు, కాషోరాలకు ఎనలేని అధిక్యం ఉండేది. ఆ తరువాత ఈ పిచ్చి వారిని గొలుసులతో బంధించి, చీకటి గదులలో ఉంచింది ప్రపంచం. 1729లో దయామయుడైన పీనెల్, మానవతా దృక్పథంతో చీకటి గదులను తెరచి వెలుగును నింపాడు. గొలుసులను తెగ గొట్టాడు. వెలుగునైతే నింపాడు, దయనైతే కురిపించాడు. అంతకంటే అతడేమి చేయ గలడు ? ఆ తరువాత 19వ శతాబ్దిలో డార్వినిస్ట్ అనే దయామయి రోగుల స్థితిగతులను, ఆసుపత్రులను ఎంతో మెరుగుపరిచింది. అంతకంటే ఆమె మాత్రం ఏమిచేస్తుంది ? ఆనాటి విజ్ఞానం వారి బాధలను తొలగించే ఎత్తుకు ఎదగ లేదు. వారి మానసిక ప్రపంచంలో ఒడు దుడుకులు, సంఘర్షణలు కారణంగా వారి ప్రవర్తన అలా ఉన్నదని ఆ అంతస్సంఘర్షణలను పరిహరిస్తే స్వాస్థ్యం చేకూరుతుందని ఆనాటి శాస్త్రానికి తెలియదు.

మానసిక రుగ్మతలకు కారణం ఏమిటి ? అసలు ఈ కారణాన్ని శరీరంలో వెదకాలా, మనస్సులో వెదకాలా ? ప్రయోగాత్మక విజ్ఞానశాస్త్రం పద్దెనిమిదవ శతాబ్ది నుంచి అభివృద్ధి చెందడంతో శరీర నిర్మాణం, శరీర ధర్మ, జీవరసాయన శాస్త్రాలు త్వర త్వరగా అభివృద్ధి చెందాయి. 1757లో ఆల్బ్రెచ్ట్ హాల్ (Albret Von Haller) మానసిక ప్రాకార్యాలకు మూలాన్ని మెదడులో చూడాలని ప్రతిపాదించాడు. ఈ సందర్భంలో పిచ్చివాళ్ళ మెదడును పరిశీలించ వలసిన అవసరాన్ని నొక్కి చెప్పాడు. ఇక అక్కడి నుండి మానసిక రోగాలకు కారణాలను శరీరంలో వెదక నారంభించారు. కొన్నింటికి కారణం మెదడులోపలే లభించింది. కాని అన్ని మానసిక రోగాలకు కారణం శరీరంలో దొరక లేదు. శరీరంలో అన్ని భాగాలు సవ్యంగా పనిచేస్తున్నప్పటికీ, వాటిలో ఏమాత్రం లోపం లే నప్పటికీ, అతడు రోగగ్రస్తుడు అవుతున్నాడు. ఇదెలా సాధ్యం ? హిస్టీరియా రోగాలలో శారీరక లోపం లేదు. (హిస్టీరియా పదాన్ని ఆధునిక వైద్యశాస్త్రం కొంత కాలం పాటు వాడటం మాని వేసింది) అయినా హిస్టీరియా ఉంది అంటే, కారణంలేని రోగాలు ఉండవచ్చుననే నిర్ణయానికి చాలమంది వచ్చారు. ఈ పరిస్థితులలో, ఈశతాబ్ది ఆరంభంలో ఫ్రాయిడియన్ విప్లవం మొదలయ్యింది. కార్యాకారణ వాదియైన ఫ్రాయిడ్ కారణం లేని రోగం ఉండడానికి వీలులే దన్నాడు. మానవుడు తనను గురించి తాను తెలుసు కోవడానికి ముందు సుదూర ఖగోళ మండలాన్ని, బాహ్య ప్రపంచాన్ని చాలా బాగా అర్థం చేసుకొన్నాడు. కాని, తనను గురించి - తన మనస్సును, శరీరాన్ని గురించి - తెలుసుకోవడంలో బాగా వెనుక పడి పోయాడు. ఫ్రాయిడ్ రంగం మీదికి వచ్చేసరికి మనిషికి 'తానెవరు'? అనే సంగతి తెలియదనే చెప్పాలి. 'నేను ఎవరిని' అనే ప్రశ్నకు తాత్వికంగా అర్థం

చెప్పిన వారు అనేక మంది ఉన్నారు. ఆ సంగతి వేరు. ఫ్రాయిడ్ తొలిసారిగా “ఆత్మపై శస్త్రచికిత్స” జరిపాడు. అందులోని విషయాలను బయటకు తెచ్చాడు. విశ్వానికి కేంద్రంగా ఉన్న భూమిని తొలగించి, దాని స్థానంలో సూర్యుణ్ణి కోపర్నికస్ ప్రవేశపెట్టి నప్పుడు ప్రపంచం విభ్రమం చెంది, కన్నులు నులుముకొని, ప్రపంచాన్ని దర్శించింది. “నరుడు వానరం నుంచి పరిణామించా”డని డార్విన్ కనుక్కొన్నప్పుడు ప్రపంచం మరొక సారి గంభీర ముద్ర దాల్చి, ముఖం చప్పీటీతో కడుక్కొంది. మూడవ సారిగ ఫ్రాయిడ్ ఆత్మపై శస్త్ర చికిత్స చేసి, చేతనాన్ని (Conscious) తొలగించి, దాని స్థానంలో అచేతనానికి (unconscious) పీఠం వేసి నప్పుడు ప్రపంచం అదే విభ్రమాన్ని పొందింది.

“నేను ఇలా ఎందుకు ప్రవర్తిస్తున్నాను ?”, “నన్ను ఇలా ఎవరు నడుపుతున్నారు” ? అనే ప్రశ్నలకు సమాధానం ఫ్రాయిడ్ కు పూర్వం “నేనే” అని చెప్పేవారు. ఫ్రాయిడ్ వచ్చిన తరువాత పాపం ఈ “నేను” అమాయకురాలని తేలి పోయింది. ఈ “నేను” అనే తెర వెనుక, “అనలు నేను” ఉంది. ఆ “అనలు నేను” చెప్పినట్లు “తెరపై నేను” ప్రవర్తిస్తుంది. అంటే శాస్త్ర పరిభాషలో చెప్పాలంటే, కోపర్నికస్ భూమిని త్రోసి వేసి సూర్యుణ్ణి సింహాసనం మీద అధిపసింప జేసినట్లు, ఫ్రాయిడ్ చేతనాన్ని క్రిందికి లాగి, పీఠం మీద అచేతనాన్ని కూర్చోబెట్టి, మన ప్రవర్తనను మన చేతన నిర్ణయాలు (Conscious judgements) నడుపుతుంటే, చేతన నిర్ణయాలను అచేతనం నడుపు తుందన్నాడు. ఈ అచేతనం మనకు తెలియకుండానే మనలో ఉంటుంది. తెలియని అచేతనాన్ని తెలిసేట్లు చేయడమే ఫ్రాయిడ్ శస్త్రచికిత్స. ఫ్రాయిడ్ కు ముందు అచేతనం వుందని తెలిసినా, అందులో ఏమున్నాయో, దాని లోకి తొంగి చూడడం ఎలాగో మాత్రం ఎవరికి తెలియదు. ఉపనిషత్తులు, దెల్చి అరకిల్ ‘ఆత్మానంద్విద్ధి’. ‘నిన్ను నీవు తెలుసుకో’ (Know thy-self) అన్నాయే గాని, ఎలాగో చెప్ప లేదు. ఎలాగో చెప్పిన వాడు ఫ్రాయిడ్. అసాధ్యాన్ని సాధ్యం చేశాడు.

1912వ సంవత్సర ప్రాంతంలో మనోవిజ్ఞాన శాస్త్రం, తత్త్వశాస్త్రం నుంచి విముక్తమై, స్వతంత్ర శాస్త్రంగా ప్రత్యేకతను సంతరించు కొంది. అంతకు ముందే 1879లో మనస్తత్వ ప్రయోగ శాలను, ఉంట్ అనే మనో విజ్ఞానశాస్త్ర వేత్త, లైప్ జిగ్ లో ఏర్పాటు చేసి ‘అంతర్విక్షణం’ (introspection) ద్వారా మనస్సులోని విషయాలను (contents of the mind) తెలుసు కోవడానికి ప్రయత్నించాడు. అయితే ఫ్రాయిడ్ దీనితో ఏమాత్రం సంబంధంలేని విధానాన్ని వ్యక్తీకరించాడు. అందరూ చేతనానికి మనో జీవితం నడిబొడ్డున పీట వేస్తే, ఫ్రాయిడ్ ఆ పీటను లాగి వేసి, మనస్సును నీటిలో తేలే మంచు గడ్డతో పోల్చి, నీటి ఉపరితలంపై కనిపించేది మంచుగడ్డలో 1/4 వంతు మాత్రమే నని, ఇది మన చేతనకు సమానమని, అలాగే ఉపరితలం క్రింద మునిగి ఉన్న మంచుగడ్డ భాగం 3/4 వంతులని, ఇది మన అచేతనకు సమానమని, మంచుగడ్డలోని మునిగిన భాగం మనకు ఎలా కనిపించదో, అచేతనం గూడ మన ఎరుకలోకి, కొన్ని ప్రత్యేక సాంకేతిక పద్ధతుల ద్వారా తప్ప, రాదని చెప్పాడు. ఎరుకకు రాని భాగాన్ని ఎరుకకు తెచ్చాడు. మనకు ఎప్పుడూ కనిపించని చంద్రుని ఆవలి వైపును దర్శింప జేశాడు.

'Anatomy is Destiny' - శరీర సౌష్ఠ్యం, నిర్మితి, సౌందర్యం, ఆరోగ్యాలు మన అదృష్టాన్ని భావిని నిర్ణయిస్తాయి. జీవితాన్ని పరిశీలించిన వారికి ఈ విషయం అనుభవమే. మన సమాజంలో తెల్ల తోలుకు, నల్లతోలుకు గల ఆదరణ, అనాదరణలు సుస్పష్టాలు. దీని ప్రాముఖ్యాన్ని గుర్తించాడు ఫ్రాయిడ్.

ఫ్రాయిడ్కు ముందు కాలంలో ముష్టి మైథునం (Masturbation) గురించి ఎంతో అజ్ఞత ఉండేది. ఈ శతాబ్ది ఆరంభంలో మేరీ ఆర్. మెలెండే పి. హెచ్. డి వైద్యపట్టభద్ర, "తల్లులకు మార్గదర్శిని" (Guide to Mothers) అనే తన గ్రంథంలో, "బిడ్డ ఏ విధంగా తన అంగాన్ని ఉద్దీపనం చేసుకొన్నా, శరీరంలోని ఇతర అవయవాలు దెబ్బతింటాయి. ఎందుకంటే అవయవాలన్నీ నాడీమండలంతో ముడిపడి ఉన్నాయి. అందుకనే దీనిని ఆత్మఘాతకం" (self-abuse) అన్నారు. ఏరకంగా అంగాన్ని ఉద్దీపింప చేసిన శరీరాన్ని అపమార్గం పట్టించి నల్లవుతుంది. ఇది మహాపాతకం...దొంగతనం...అబద్ధాలాడటం కంటే చెడ్డ పని. ఇది క్షయ, గుండె జబ్బులకు అంకురార్పణ చేస్తుంది. జ్ఞాపక శక్తిని క్షీణింప చేస్తుంది. పిచ్చివాళ్ళు అవుతారు. ఆత్మ హత్యకు పాల్పడతారు" అని చెప్పింది.

ఫ్రాయిడ్ విప్లవంతో పై భావన ఎలా మారిందో చూడండి : కీస్లీ రిపోర్టు వ్రాసిన వారిలో ఒకరైన వార్లెల్ పోమెరాయ్ "Today's Health" అనే పత్రికలో ఇలా వ్రాశాడు : "ముష్టిమైథునం వల్ల జరిగే మహాపరాధం ఏదైనా ఉంటే అది జనించేది అపరాధ భావన (guilty feeling) మాత్రమే. ముష్టి మైథునం, హస్త ప్రయోగం, భావప్రాప్తికి, (విస్మృతికి) ఆమోదయోగ్యమైన మార్గం (accepted form of release). భవిష్యత్తులో అది ఒక చికిత్సా పరికరంగా ఎలా పని కొచ్చే టట్టు చేయాలనేదే నా ఆకాంక్ష. స్త్రీ పురుషులకు సుఖప్రదాయిగా దీనిని పరివర్తితం చేయడం ఎలాగనేదే నా అన్వేషణ".

ఫ్రాయిడ్ విప్లవ ప్రభావం జీవితంలోని అన్ని రంగాల మీద వెలుగు ప్రసరించింది. ప్రపంచంలో ఏ భాషలోనైనా వ్రాసిన అధునాతన నవలలను, గ్రంథాలను పరిశీలిస్తే మొదటి పది పుటలలో ఫ్రాయిడ్ పేరుగాని, అతని సిద్ధాంతం గాని ఎదురు కాక మానవు. ఫ్రాయిడ్ సైకో ఎనాలిసిస్ తో సాహితీ విమర్శ కొత్త పుంత తొక్కింది. అసలు సృజనాత్మక ప్రక్రియే నూత్నార్థాన్ని సంతరించు కొంది. సాహిత్యంలో మనకు కనిపించే మార్మికతకు, అంతర్బుష్టికి, స్వప్న సదృశ్య శీలతకు మూలాన్ని విడమరచి చెప్పింది సైకో ఎనాలిసిస్. అంతేందుకు, సర్ ఆర్థర్ కాజ్జర్ సృజనాత్మక ప్రక్రియను వివరిస్తూ "ద్విసంస్కర్త చింతనం" (Bissociative thinking) అనే పదాన్ని వాడాడు. అంటే సృజనాత్మక ప్రక్రియలో ఆలోచన, ఒకే మాటగా రెండు స్థాయిలలో జరుగుతుంది. ఒక స్థాయిలో (చేతన స్థాయిలో) ఏదో విషయాన్నో, సమస్యనో గురించి ఆలోచన నడుస్తూ ఉంటుంది. అదే సమయంలో మరో స్థాయిలో అచేతన స్థాయిలో తత్సంబంధ విషయాలోచన జరుగుతుంది. అప్పుడు చేతన-అచేతనలకు మధ్య సౌరంగం ఏర్పడుతుంది. ఈ రెండు స్థాయిలు ఏకం కావడమే సృజనాత్మకత(creativity). ఈ వివరణ ఫ్రాయిడియన్ సైకో ఎనాలిసిస్ చేతన, అచేతనలను పరిశోధించడం వల్లనే సాధ్యమైంది.

అంతేకాదు, మనం నిత్యం వాడే భాషలో అన్ కాన్షస్ (unconscious = అచేతనం), రిప్రెషన్ (repression = దమనం), ఇడిపస్ కాంప్లెక్స్ (oedipus complex = ఇడిపస్ భావగ్రంథి), రిగ్రెషన్ (regression = ప్రతీపగమనం), ఫ్రాయిడియన్స్లిప్ (Freudian slip ఫ్రాయిడ్ స్థానిత్యం), ఫ్రాయిడియన్ ఫర్ గెటింగ్ (Freudian for getting ఫ్రాయిడ్ విస్మృతి) లాంటి పదాలు మామూలు పదాలై పోతే, అతని అనుచరులైన యూంగ్ (jung) ఉపయోగించిన ఇంట్రోవర్ట్ (introvert = అంతర్ముఖుడు), ఎక్స్ట్రోవర్ట్ (extrovert = బహిర్ముఖుడు) యాడ్లర్ ఉపయోగించిన సుపీరియారిటీ కాంప్లెక్స్ (superiority complex = ఆధిక్య భావ గ్రంథి), ఇన్ ఫీరియారిటీ కాంప్లెక్స్ (Inferiority complex = న్యూనతా భావ గ్రంథి) ప్రాచుర్యంలోకి వచ్చాయి. ఈ పదాలు తెలియని వారు నేడు లేరు.

పిచ్చివాళ్ళ ప్రవర్తనను మనం అర్థరహితమని, లక్ష్యరహితమని కొట్టిపార వేస్తాం. కాని, ఈ అభిప్రాయాన్ని విపర్యయం చేసి ఉన్నాడ ప్రవర్తనకు ఒక లక్ష్యం, అర్థం వున్నాయన్నాడు ఫ్రాయిడ్. అయితే ఆ లక్ష్యం ఏమిటో మనకు తెలియదు. వారి ప్రవర్తనలు వారి చిన్ననాటి అనుభవాలను, సంఘటనలను, భీతులను, వ్యాకులతలను ప్రతిబింబిస్తాయి. అంతేకాదు, మనం ఇంతకాలంగా శైశవాన్ని, బాల్యాన్ని, సరిగా అర్థం చేసుకోలేదంటాడు ఫ్రాయిడ్. మనం బాల్యాన్ని 'అమాయక బాల్యం' (Innocent childhood) అని ఇన్నినాళ్ళుగా భావించాం. పెద్దవాళ్ళకు మాత్రమే లైంగిక వాంఛ లుంటాయి అనుకొన్నాము. ఇది యధార్థం కాదు. 'అమాయక బాల్యం' లేదు. ఆరు మాసాల నయస్సు నుంచే శిశువులో కామ ప్రచోదనలు పని చేస్తాయి.

సైకోఎనాలిసిస్ ప్రభావం రాజకీయ రంగాన్ని ఊపివేసింది. సెనేటర్ బారి గోల్డ్ వాటర్ అమెరికా ప్రెసిడెంట్ గా పోటీచేస్తున్నప్పుడు, సైకియాట్రిస్టులు అతనికి 'మానసిక స్వాస్థ్యం' లేదని దూరం నుంచే ముద్రవేశారు. డెమోక్రటిక్ పార్టీ అభ్యర్థిగా పోటీ చేయ దలచిన ఈగల్టన్, 'అవసాదం' (Depression)తో టాధ పడు తున్నాడని, దానికి సైకోతెరపీ తీసుకొన్నాడని ప్రకటించగా, పోటీ నుంచి విరమించ వలసి వచ్చింది. వాటర్ గేట్ ఉదంతం తరువాత నిక్సన్ అస్థిర ప్రవర్తన గురించి ప్రచారాలు వచ్చాయి. అమెరికా ప్రజలు సైకోఎనాలిటిక్ ట్రీట్ మెంట్ తీసుకొన్న వారిని ఉన్నత పదవులకు ఎన్నుకోరు.

అలాగే ఫ్రాయిడ్ ప్రభావం మతం, నీతి, సాహిత్యం, చట్టం, కళ అన్ని రంగాల మీద పడింది. ప్రపంచ ప్రసిద్ధ చిత్రకారులు పికాసో, సాల్వడార్ డాల్ లీలు మనోవిశ్లేషణను అవగాహన చేసుకొని, దానిని తమ చిత్రాలలో ప్రతిబింబించారు. న్యాయాధిపతులు మనోవిశ్లేషణ ఆధారంగా నేరస్తుని మానసిక స్థితిని పరిశీలించి శిక్షలు విధించారు. జేమ్స్ జాయిస్, వర్డినియా ఉల్ఫ్ లు ఈ కోణం నుంచే తమ నవలా రచనలు చేశారు. మతం ఒక 'భ్రాంతి', 'స్వైరకల్పన' (Fantasy) అని ఫ్రాయిడ్ మనోవిశ్లేషణ ఆధారంగా 'భ్రాంతి భవిష్యత్' (The Future of an illusion) అనే గ్రంథం వ్రాసిన తరువాత ప్రపంచం మతాన్ని నూతన దృక్పథం నుంచి చూడడం

మొదలుపెట్టింది. (అనుబంధంలో మనోవిశ్లేషణ-మతం చూడు) మానవ దృక్పథంలో ఇంతటి విప్లవాన్ని సృష్టించిన ఆ 'మనోవిశ్లేషణ'(psychoanalysis) ఏమిటో అమూల్యగ్రం పరిశీలిద్దాం.

కారణం లేని రోగాలు నిజంగా ఉంటాయా ? కారణతలో నమ్మకమున్న ఫ్రాయిడ్‌ను ఈ ప్రశ్న వేధించింది. శాస్త్రీయంగా ఈ ప్రశ్నకు సమాధానం చెప్పడానికే ఫ్రాయిడ్ తన జీవితాన్ని ధార పోశాడు. చివరకు సమాధానం కనుగొన్నాడు. ఆ సమాధానమే సైకోఎనాలిసిస్. దీనిని మనం తెలుగులో మనోవిశ్లేషణ అనవచ్చు. ఈ సమాధానం ఆయనకు ఏ ఒక రోజుననో ఆకస్మికంగా ఊడి పడింది కాదు. ఏబై ఏళ్ళుగ రోగులను పరిశీలించాడు. ఆ పరిశీలన పర్యవసానమే ఈ సిద్ధాంతం. అయితే ఈ సిద్ధాంతాన్ని ఇప్పటి రూపంలో మొదట్లోనే ఆయన రూపొందించ లేదు. ఆయన అనుభవం పెరుగుదలతో పాటు సిద్ధాంతం ఎప్పటికప్పుడు మార్పులు చేర్పులకు గురవుతూ వచ్చింది. అందుకని ఫ్రాయిడ్‌ని అర్థం చేసుకోవడంలో చాలామంది పప్పులో కాలు వేశారు. వారు ఆయన చేసుకొంటూ పోయిన మార్పులను పరిగణనలోనికి తీసుకో లేదు.

“మనోవిశ్లేషణ”ను మనం రెండు రకాలుగా అర్థం చేసుకోవచ్చు ఒక అర్థంలో అది మూర్తిమత్వ సిద్ధాంతం (theory of personality) అంటే మన మనస్సులో జరిగే అనేక ప్రక్రియలను వివరించడానికి అతడు రూపకల్పన చేసిన నమూనా (Model) అది. మరొక అర్థంలో అది ఒక చికిత్సా విధానం. న్యూరోసిస్-మానసిక ప్రవర్తనలో ఒడుదుడుకులను, అపసవ్యతలను సరి చేయడానికి రూపొందించిన చికిత్సా పద్ధతి. మనం ఈ రెండు అర్థాలలోను మనోవిశ్లేషణను పరిశీలిద్దాం.

మనోవిశ్లేషణ సిద్ధాంతం

మానవుని ప్రవర్తనను అతని మూర్తిమత్వం (personality)తో వివరిస్తారు. మూర్తిత్వం వేరు, వ్యక్తిత్వం (individuality) వేరు. వ్యక్తిత్వం మనిషి ప్రవర్తన శీలాన్ని, గుణాన్ని తెలియజేస్తే, మూర్తిమత్వం అసలు ప్రవర్తన అంటే ఏమిటో వివరిస్తుంది. మనోవిశ్లేషణ సిద్ధాంతం మూర్తిమత్వ సిద్ధాంతం కనుక, ముందుగా మనం మూర్తిమత్వం అంటే ఏమిటో అర్థం చేసుకోవాలి. మూర్తిమత్వాన్ని ఆంగ్లంలో “పరసనాలిటీ” అంటారు. “పరసనాలిటీ” అనగానే మనకు శారీరక రూపు రేఖాదులు మనస్సుకు తడతాయి. కాని, మనిషికి రూపురేఖాదులే కాక మనస్సుకూడా ఉంది. శరీరానికి నిర్మితి (రూపం) ఎలా ఉందో, మనస్సుకు గూడ ఒక నిర్మితి (రూపం) ఉంది. ఆ నిర్మితినే మనం ఇక్కడ “మూర్తిమత్వం” అనే పదంతో స్ఫురింపజేస్తాం. మన ప్రవర్తనలోని స్థిరత్వానికి కారణం ఈ మూర్తిమత్వం. గాంధీ ‘ఇలా’ ప్రవర్తిస్తాడు : నెహ్రూ ‘అలా’ ప్రవర్తిస్తాడు, అని అన్నప్పుడు వారి ప్రవర్తనలలోని “అలా” “ఇలా”లకు కారణం వారి మూర్తిమత్వాల తేడాయే. మూర్తిమత్వం ప్రవర్తనకు ఒక శీలాన్ని (character) ఒక ప్రత్యేకమైన రంగు, రుచి, వాసనలను ప్రసాదిస్తుంది. “మన ప్రవర్తనను, ఆలోచనలను నిబద్ధించే మానసిక, దైహిక అంశాల గతిశీలక వ్యవస్థీకరణమే మూర్తిమత్వం”, అని నిర్వచింపవచ్చు. మన ప్రవర్తనకు కారణభూతమైన అలాంటి “వ్యవస్థ” ఒకటి మనలో లేక పోతే మన ప్రవర్తన ఒక క్రమంలో ఉండక గందరగోళంగా ఉండి, ఒకసారి ఒక విధంగా, మరొకసారి మరొక విధంగా అంతన పొంతన లేకుండా ప్రవర్తిస్తాం. ఒకసారి ప్రవర్తించిన తీరుకు మరొకసారి ప్రవర్తించిన తీరుకు సంబంధమే లేక పోతే మన ప్రవర్తనను ఎవరైనా ఎలా అర్థం చేసుకొంటారు ? అలాంటప్పుడు

మనం మునుముందు ఎలా ప్రవర్తిస్తామో ఒక భావన లేక పోతే వారు మనతో ఎలా సంబంధాలు పెట్టుకొంటారు ? అది అయోమయ స్థితికి దారి తీస్తుంది. మూర్తిమత్వ సిద్ధాంతాలు ఎంతో మంది ప్రతిపాదించారు. అన్ని సిద్ధాంతాలలోకి ఫ్రాయిడ్ ప్రతిపాదించిన మనోవిశ్లేషణ సిద్ధాంతం నాటికి నేటికి అత్యంత సమగ్రమైంది, ప్రభావకమైంది, ప్రాచుర్యం పొందింది. దీనిని అధిగమించిన సిద్ధాంతం మరొకటి రా లేదు. చికిత్సా విధానంగా దీనిని అనేక మార్పులు చేర్పులకు గురిచేశారు. అది వేరే సంగతి. ఫ్రాయిడ్ సిద్ధాంతంతో ఏ మాత్రం సంబంధం లేని సిద్ధాంతాలను బి.యఫ్.స్కినర్ లాంటి ప్రవర్తనవాద శాస్త్రజ్ఞులు, అబ్రహాం మాస్లో వంటి మానవతావాద మనోవైజ్ఞానికులు, గోర్డ్న్ ఆల్పోర్ట్, మురె, రోజర్స్ లాంటి ఇతర మనస్తత్వ శాస్త్రవేత్తలు ప్రతిపాదించారు. యూంగ్ (Jung), యాడ్లర్ వంటి ఫ్రాయిడ్ అనుచరులు, అతని నుంచి విడి పోయి, తమ తమ మనోవైజ్ఞానిక దర్శన సంప్రదాయాల ప్రకారం సిద్ధాంతాలు చేశారు. ఫ్రాయిడ్ ప్రతిపాదించిన సిద్ధాంతాన్ని కొంత మార్పులు చేర్పులతో కరేన్ హార్సె, సలివాన్, ఫ్రామ్, ఎరిక్సన్, హాల్ లు తమ తమ మూర్తిమత్వ సిద్ధాంతాలను ప్రతిపాదించారు. వీరిని 'నవ్య ఫ్రాయిడియన్లు' అంటారు. ఇంత మంది ఇన్ని సిద్ధాంతాలు ప్రతిపాదించినా మొత్తం మీద ఫ్రాయిడ్ సిద్ధాంతానికి లభించిన ఆదరణ, విమర్శదేనికీ లభించ లేదు.

ఫ్రాయిడ్ మూర్తిమత్వ సిద్ధాంతాన్ని మూడు అంశాల క్రింద విడ గొట్టి పరిశీలించ వలసి ఉంటుంది. మొదటి అంశం మూర్తిమత్వ నిర్మితి (Personality structure), రెండోది మూర్తిమత్వ వికాసం (Personality Development), మూడోది మూర్తిమత్వ గతిశీలత (Personality dynamics). వరుసగా ఒక్కొక్క దాని వివరణకు పూనుకొందాం.

మూర్తిమత్వ నిర్మితి (Personality Structure)

మానసిక జీవితమంటే మనస్సు ప్రవర్తించే తీరు. దీనిలో ఆలోచనలు, సంవేదనలు, జ్ఞాపకాలు, జ్ఞానం ఉంటాయి. మన మనో జీవితంలో ఆలోచన, స్వైరకల్పనలు వంటి ఎన్నో సంఘటనలు సంభవిస్తూ ఉంటాయి. అలా సంభవించిన సంఘటనలన్నీ మనకు తెలియాలని లేదు. అందులో కొన్ని తెలుస్తాయి. మరికొన్ని మనక మనక గా తెలుస్తాయి. మరి కొన్ని ఎప్పటికీ తెలియవు. మరికొన్ని కొంత ప్రయత్నం మీద తెలుస్తాయి. తెలియదం, తెలియక పోవడం అనే కొలబద్ధను ఆధారం చేసుకొని ఫ్రాయిడ్ మనస్సును మూడు స్థాయిల్లో విభజించాడు. అంటే అతని దృష్టిలో మనస్సు మూడు స్థాయిలలో పనిచేస్తుంది. అవి: (1) చేతనం (conscious); (2) ప్రాక్ చేతనం (preconscious); (3) అచేతనం (unconscious). ఈ విభజనను మనం ఒక స్థలాన్ని తీసుకొని, దానిని మూడు భాగాలుగా విభజించి, ఆ మూడు భాగాలను వర్ణించడంతో పోల్చవచ్చు. వాస్తవంలో ఫ్రాయిడ్ "స్థలవర్ణన"ను దృష్టిలో పెట్టుకొనే మనస్సును విభజించి వర్ణించాడు.

చేతనం (Conscious)

మనం మేల్కొని ఉన్నప్పుడు-అంటే జాగ్రదవస్థలో ఉన్నప్పుడు - ఏ క్షణంలో నైనా మనకు “తెలుస్తున్న” దంతా, లేదా మనం “ఎరుగుతున్న” దంతా చేతన స్థాయిలో ఉంటుంది. అసలు చేతన మంటే అవ్యవహిత అనుభవం. నా ఎదురుగా గులాబి పువ్వు ఉంది. నేను దానిని చూస్తున్నాను, ఆనందిస్తున్నాను, అనుభవిస్తున్నాను. అంటే అది గులాబి పువ్వు అన్న “ఎరుక”, “జ్ఞానం” నాకు కలిగింది. ఆ ఎరుకను అనుభవిస్తున్నంతసేపు మాత్రమే అది చేతన స్థాయికి చెందిన అనుభవం అవుతుంది. ఆ పూవును ఆవల విసిరి వేసిన తరువాత, లేదా నా దృష్టి మరొక వస్తువు మీదికి మరలి నప్పుడు ఆ పూవు “ఎరుక”ను సంబంధించిన అనుభవం గతానుభవం అవుతుంది. అసలు ఏ అనుభవమైన చేతనంలో ఉండేది బహు స్వల్ప కాలం మాత్రమే. అలా గతించిన అనుభవం ప్రాక్ చేతన స్థాయికి, లేదా అచేతన స్థాయికి జారి పోతుంది. కనుక మన దృష్టి దేని మీద లగ్నమవుతుందో దానికి సంబంధించిన అనుభవం ఆ లగ్నమైనంతసేపు మాత్రమే చేతన స్థాయికి చెందుతుంది. మనం ఎప్పుడు ఏ విషయం మీద, ఏ వస్తువు మీద మనస్సును లగ్నం చేస్తా మనేది ఎక్కువగా బాహ్య విషయాల (వస్తువుల)కు సంబంధించిన సంజ్ఞలపై ఆధారపడి ఉంటుంది. లగ్నం చేయడం, ప్రతిస్పందించడం అంటే ఒక విషయానికి జాగరితమై ఉండడం. జాగరితమై ఉండడమే చేతనం ధర్మం.

మనస్సు మొత్తంలో మనం “చేతనం” అని పిలిచే భాగం, నాలుగవ వంతునకు సమానం. మిగతా మూడు వంతులు ప్రాక్ చేతనం, అచేతనాలకు సమానం. నీటిలో తేలియాడే మంచుగడ్డ యొక్క అడుగుభాగం మనకు ఎలా కనిపించదో అలాగే ప్రాక్ చేతన, అచేతనాలు కనిపించవు (తెలియవు). మనలోనే ఉన్నా అవి మనకు తెలియవు. ఎక్కడో మునిగి ఉంటాయి.

ప్రాక్ చేతనం (Preconscious)

మనకు అవసరమై నప్పుడెల్ల గత విషయాలను గుర్తుకు తెచ్చుకొంటూ ఉంటాం. కొన్ని తేలికగా గుర్తుకు వస్తాయి. మరి కొన్ని కొంత ప్రయత్నం మీదట గుర్తువస్తాయి. ఇంకా కొన్ని ఎంతగా ప్రయత్నించినా గుర్తుకు రావు. ఇలా ప్రయత్నపూర్వకంగా, అప్రయత్నకంగా గుర్తు తెచ్చుకో గలిగిన వన్నీ ఈ భాగంలో ఉంటాయి. అందుకే ప్రాక్ చేతనాన్ని “అభ్యస్మృతులు” అంటారు. ఇందలి అనుభవాలు గతానుభవాలు కాబట్టి ఇవి అన్నీ చేతనం వెలుపల ఉంటాయి. అంటే చేతనం సరిహద్దు రేఖ మీద ఉండి, అందుబాటులో ఉంటాయి. కావాలని కోరి నప్పుడు వీటికి చేతనంలో ప్రవేశించే లక్షణం ఉంది. ఒక మిత్రుడు నన్ను మరొక మిత్రుని ఇంటి నెంబరు చెప్పమన్నాడు. వెంటనే చెప్పలేక పోయాను. కొంచెం ప్రయత్నించి జ్ఞాపకం చేసుకొని చెప్పాను. ఆ మిత్రుడు అడిగి నప్పుడు ప్రాక్ చేతనంలో ఉన్న నంబరు జ్ఞాపకం చేసుకోగానే

చేతన లోకి వచ్చింది. మనం ఏదైన వ్యాసం వ్రాసే టప్పుడు, ప్రణాళిక వేసే టప్పుడు ఇందులోని విషయాలు చేతనానికి లభ్యమవుతాయి.

ప్రాక్ చేతనంలో “సహజంగా” మరచిపోయినవి మాత్రమేకాక, సెన్సార్లు శక్తులు గూడ ఉంటాయి. అచేతనంలోని అనేక నిషిద్ధ విషయాలు చేతనంలోకి రావ్వలసినవిటప్పుడు ఈ సెన్సార్లు శక్తులు పోలీసు కాపలా కాస్తాయి. వేటిని చేతనంలోకి రానీయ వచ్చునో, వేటిని రానీయ కూడదో ఇవి నిర్ణయిస్తాయి.

అచేతనం (Unconscious)

కొంచెం ప్రయత్నించి గుర్తు తెచ్చుకోగల విషయాలన్నీ ప్రాక్ చేతనంలో ఉంటే, ఎంత ప్రయత్నించినా గుర్తుకు రాని విషయాలు అచేతనంలో ఉంటాయి. వేరే కొన్ని వ్యూహాల ద్వారా వాటిని బయటకు రప్పించవచ్చు. అది వేరే సంగతి. నీటిలో మునిగి ఉన్న మూడు వంతుల మంచు గడ్డ భాగం ఇదే. మనిషి మనస్సులో అత్యంత అగాధమై, విస్తృతమైనది ఈ పొరే. ఈ అచేతనాన్ని గురించి చెప్పిన వారిలో ఫ్రాయిడ్ మొదటి వాడేమీ కాదు. అంతకు ముందే పద్దెనిమిది, పందొమ్మిది శతాబ్దాలలో కొంత మంది దార్శనికులు మానవ ప్రవర్తన మీద అచేతనంలోని అనుభవాల ప్రభావం ఉన్నదని చెప్పారు. అయితే వారెవరు దానికి విస్తృతమైన, అనుభవవేద్యమైన ఋజువు చేయదగిన ప్రాతిపదికను కల్పించకుండా, కేవలం ఒక ప్రాక్కల్పన (ఊహ)ను మాత్రమే చేసి ఊరుకొన్నారు. కాని ఫ్రాయిడ్ అచేతనాన్ని ఒక ఊహగా పరిగణించక, వాస్తవంగా ఎంచి, అనుభవంలోకి తెచ్చి, దాని వాస్తవికతను రుజువు చేశాడు. మనకు తెలియ కుండానే (చేతనానికి వెలుపల) మన ప్రవర్తనను మలిచే, నిర్దేశించే కొన్ని శక్తులు (ప్రచోదనలు = impulses, ఉత్పన్న కతలు = drives) మనలోనే (అచేతనంలో) ఉన్నాయని అతడు గట్టిగా విశ్వసించాడు. విశ్వసించ దమే కాదు, రుజువు చేశాడు. మనం ఒకటి మాట్లాడబోయి మరొకటి మాట్లాడతాం. అంటే నోరు జారుతూ వుంటాం. నోరు జారాలని మన ఉద్దేశం కాదు. ఈ జిహ్వస్థానిత్యం (నోరు జారడం) ఎందుకు జరిగినట్లు ? ఈ తప్పు మనచేత ఎవరు చేయించారు ? మనం చాల జాగ్రత్త వహించి అసలు తప్పు దొర్ల కుండ ఉండాలనే ప్రయత్నిస్తాం. ఎంత జాగ్రత్త వహించినా తప్పు దొర్లుతూనే ఉంటుంది. దీనికి కారణం “అచేతనం”. ఒక ఉదాహరణను చూద్దాం. ఒక సమావేశాన్ని ప్రారంభిస్తున్న (దాని) అధ్యక్షుడు, “ఈ సమావేశాన్ని ముగిస్తున్నాను”, అంటూ ప్రారంభించాడు. “ప్రారంభిస్తున్నాను” అనబోయి “ముగిస్తున్నాను” అన్నాడు. అతడు చెప్పింది అతడు చెప్పాలనుకొన్నదానికి వ్యతిరేకం. అంటే అతని ఉద్దేశానికి వ్యతిరేకంగా అతనిలోనే మరొక ఉద్దేశం ఉన్నదన్నమాట. మరి ఈ రెండవ ఉద్దేశం ఎక్కడ ఉన్నట్లు ? అచేతనంలో. దీనిని బట్టి మనలో అచేతనం ఒకటి ఉంటుందనీ, అది మన ప్రవర్తనను ప్రభావితం

చేస్తుం టుందనీ తేలుతున్నది¹. కనుక మన ప్రవర్తనను మలిచే శక్తులు అచేతనాలు. అంతే కాదు. వీటిని చేతనంలోకి రానియ కుండ వ్యక్తిలోని నిరోధక శక్తులు (సెన్సార్లు) ఎదుర్కొంటాయి. ప్రాక్ చేతనంలోని ఆలోచనలు చేతనంలోకి వచ్చే అవకాశం వుంది. కాని, అచేతన విషయాలు మామూలుగ చేతనమయ్యే అవకాశం లేదు. అవి అచేతనంగా ఉంటూనే, మన ప్రవర్తనను మలుస్తాయి. అయితే ఈ అచేతనంలోని విషయాలు ఏలాగైనా మారు రూపాలలో అంటే ముసుగు వేసుకొని, ప్రతీకలరూపం (Symbolic Forms)లో బహిర్గతమవుతాయి. ఈ ముసుగులు, ప్రతీకలు, మనకు స్వేద కల్పన (fantasy)లోను, కలల (dreams)లోను ఎక్కువగ కనిపిస్తాయి. కలలో కనిపించే ఈ ముసుగులకు, ప్రతీకలకు అర్థం చెప్పడం ఎలాగో మనకు ప్రాయిడ్ చెప్పాడు². ఒకసారి మనం వాటి అర్థం తెలుసుకొన్నామంటే, మనకు అచేతనంలో దాక్కిని వుండి, మన ప్రవర్తనను అంతగా మలుస్తున్న, నిర్దేశిస్తున్న, ఆ అచేతనంలోని ఆలోచనలను, అనుభవాలను, వాంచలను తెలుసుకొన్నట్లే. అంటే స్వప్నాలు, స్వేదకల్పనలు అచేతనాన్ని చేరడానికి రాచబాటలు. అందుకే సైకోఎనాలిసిస్ కలలకు అంత ప్రాముఖ్యం ఇస్తుంది. స్వప్నాల ద్వారానే కాక, స్వేచ్ఛా సంసర్గం (free association) ద్వారా గూడ అచేతనాన్ని చేర వచ్చు. ఈ విధానం ముందు ముందు వివరించ బడుతుంది. అగాధమైన ఈ అచేతనంలో బాధాకరమైన జ్ఞాపకాలు, నిషిద్ధ వాంఛలు (కోర రాని కోర్కెలు), జుగుప్సాకర మయిన అంశాలు ఉంటాయి. ఈ విషయాలు అసలు మొదట దీనిలోకి ఎలా ప్రవేశించి నట్లు ? ఇవి ఒకప్పుడు చేతనంలో వున్నవే. కాని, చేతనం ఇలాంటి విషయాలను భరించ లేదు. బాధాకరమయిన, అవమానకరమైన విషయాలను గుర్తు పెట్టుకోవాలని ఎవరికి ఉంటుంది ? “తల్లి పొందు”ను కోరే ఆలోచన ఒకడి మనస్సులో మెదిలించ దనుకోండి. అటువంటి ఆలోచనను సంఘం సహించదు. అందుకని ఆ ఆలోచనను చేతనం నుంచి బలవంతంగా గెంటి వేస్తాడు. ఇలా భరించరాని వాంఛలను, అవమాన కరాలైన జ్ఞాపకాలను చేతనం నుంచి వెలుపలికి గెంటివేసే, అణచివేసే ప్రక్రియను “దమనం” (repression) అంటారు. (దమనం ముందు ముందు వివరించ బడుతుంది). ఇలా గెంటివేయ బడిన ఆలోచనలు ఈ అచేతనంలోకి ప్రవేశిస్తాయి. మన ఇష్టానికి వ్యతిరేకంగా కొన్ని జ్ఞాపకాలు, ఆలోచనలు మన మనస్సులోనికి పడే పడే వస్తాయి. వీటిని మరచి పోవాలని విశ్వ ప్రయత్నం చేస్తాం. ఇలా ప్రయత్న పూర్వకంగా మరచి పోవడాన్ని “ప్రాయిడియన్ విస్మృతి” (Freudian forgetting) అంటారు. దీనినే క్రియాశీలక విస్మృతి (active forgetting) అని గూడ పిలుస్తారు. ఇలా మరచి పోయిన విషయాలు గూడ అచేతనంలోకి చేరతాయి.

1. దీని గురించి ఇంకా ఎక్కువ తెలుసుకోదలచిన వారు ఈ రచయిత వ్రాసిన తెలుగు అకాడమీ ప్రచురించిన, ‘సిగ్మండ్ ప్రాయిడ్’లో ‘నిత్యజీవితంలో పొరపాట్లు’ అనే ప్రకరణాన్ని చదువవచ్చు.

2. స్వప్నాలకు అర్థం చెప్పడం ఎలాగో తెలుసుకోవాలంటే ఈ రచయిత రచించిన ‘స్వప్న సందేశం’ చూడండి.

ఇవే కాక, అచేతనంలో నీతితో సంబంధంలేని సహజాత ప్రచోదనలు (instinctive impulses), చైతన్యశక్తులు, ఉత్సాహకరతలు (drives) ఉంటాయి. సహజాత ప్రచోదనలంటే ప్రాక్షన, పాశవిక తృప్తిని అవ్యవహితంగా కోరే భావాలు. ఇవి ఎప్పుడు చేతనంలో వున్నవి కావు. చేతనంలోని అంశాలు కాలక్రమంలో బాహ్య వాస్తవాల కనుగుణంగా, సుసంగతంగా అమర్చబడి వుంటే, అచేతనం కాలక్రమాన్ని పాటించదు. దానికి ఒక పద్ధతి అంటూ ఉండదు. బాహ్యవాస్తవాలతో, సామాజిక నీతితో దానికి పని లేదు.

అచేతనంలోని ఈ విషయాలు, మనకు తెలియ కుండానే మనలో ఉంటూ, బహిర్గతం కావాలని (చేతనంలోకి రావాలని) ప్రయత్నం చేస్తుంటాయి. కాని, ఇవి యధాతథంగా, అంటే వున్నవి వున్నట్లుగా చేతనంలోకి రావ దానికి వీలు లేదు. ఎందుకంటే, చేతనం వీటిని భరించ లేకనే కదా ఒకప్పుడు బయటికి గెంటి వేసింది ! మళ్ళీ అలాగే వస్తే చేతనం ఇప్పుడు మాత్రం ఎలా భరిస్తుంది ? అందుకని అవి మారు రూపాలలో, ప్రతీకలలో బయటికి వస్తాయి. ఈ ముసుగులు, మారు రూపాలను మనం కలలలో, స్వైరకల్పనలలో, కవనంలో ఎక్కువగా చూస్తాం.

ఈ అచేతనంలోని వాంఛలు, ఆలోచనలు యధాతథంగా (ముసుగులు లేకుండా) బయటికి వస్తుంటే, వాటిని అడ్డుకొనేది ఎవరు ? సెన్సార్లు. ఈ సెన్సార్లు పోలీసులు లాంటివి. పోలీసులు కాపలా కాస్తుంటే దొంగలు ఏమి చేస్తారు ? మారు వేషాలలో పోలీసుల కళ్ళు గప్పి, (ఏళ్ళు ఏమరి వున్నప్పుడు) తప్పించుకొని బయట పడతారు. అలాగే ఈ అచేతనంలోని ఆలోచనలు గూడ, సెన్సార్ల కళ్ళు గప్పి (మనం నిద్రపోయేటప్పుడు సెన్సార్లు ఏమరిపాటులో వుంటాయి.) మారువేషాలలో బయటికి వస్తాయి. ఈ మారు వేషాలే కలలు. ముసుగులు తీసివేస్తే అసలు విషయం బయట పడుతుంది. ఈ సెన్సార్లు చేతన అచేతనల మధ్య వున్న సరిహద్దురేఖ (ప్రాక్ చేతనం) మీద వుంటాయి. సెన్సార్లు సరిహద్దును కాపలాకాసే రక్షక దళం. సెన్సార్లంటే మన విమర్శక శక్తియే, అచేతనంలో వున్న విషయాలను “ఎరుక”లోనికి తెచ్చే విధానాన్ని “మనో విశ్లేషణం” (సైకోఎనాలిసిస్) అంటారు. నీకు తెలియ కుండానే నీలో వున్న విషయాలను తెలుసు కొనే విధానమే సైకో ఎనాలిసిస్. “ఆత్మానం విద్ధి”, (know thyself) లకు అర్థం ఇదే. ఆత్మవాదులు ఈ అర్థంతో ఏకీభవించక పోవచ్చు.

ఫ్రాయిడ్ మొదటి రోజులలో, ఈ విధంగా చేతనం, ప్రాక్ చేతనం, అచేతనం అనే “త్రికం”గా మూర్తిమత్వాన్ని విభజించాడు. ఈ విభజన చేతనతా స్థాయి మీద-అంటే ఏ దశలో ఏ మేరకు మనం జాగరూకులమై ఉంటాం అనే దాని మీద ఆధారపడి జరిగింది. ఆ మొదటి రోజుల్లో ఫ్రాయిడ్ సిద్ధాంతంలో, త్రికంలో మూడవదైన “అచేతనం”, అత్యంత కీలక స్థానాన్ని ఆక్రమించింది. ఆ తరువాత ఫ్రాయిడ్ ఈ “స్థలవర్ణన” పద్ధతిని బోలెడ సిద్ధాంతాన్ని, 1920 ప్రాంతంలో “నిర్మితి” (Structure) పద్ధతి బోలెడ సిద్ధాంతంగా మార్చాడు. ఈ మార్పులో అచేతనం ప్రాముఖ్యం తగ్గిపోయి, ఇడ్ (id) ప్రాముఖ్యం పెరిగింది. ఈ సవరింపబడిన నిర్మితి

పద్ధతి సిద్ధాంతంలోను మూడు అంశాలున్నాయి. అవి ఇడ్, ఈగో, సూపర్ ఈగోలు. వీలమనం ఇడ్ (id = అది), అహం (Ego), అధ్యహం (Super-ego)లుగ వ్యవహరిద్దాం. ఈ నూతన నిర్మితి నమూనాను “మనో జీవిత నిర్మాణ” నమూనా అంటారు. ఎందుకంటే మొదటిది పటం స్థలపద్ధతన పద్ధతిలో “జాగృతి స్థాయి” ఆధారంగా రచింపబడింది. నిర్మితి ప్రకారం మూర్తిమత్వాన్ని ఇడ్, ఇగో, సూపర్ ఈగోలుగ విభజిస్తున్నామంటే, మనం ఒక భౌతిక వస్తువును ముక్కులు చేసిన రీతిలో దానిని విభజిస్తున్నామని అర్థంచేసుకో రాదు. ఆ విభజన కేవలం ప్రాక్కల్పన (Hypo- thesis = ఊహ) మాత్రమే. మనం మూర్తిమత్వాన్ని అర్థం చేసు కోవడానికి ఆ విధంగా ఒక కల్పన చేసు కొంటున్నాం. అసలు మనం ఆ మూడు వ్యవస్థలను నిర్మితులనుకోవడం కంటే “ప్రక్రియలు” అనుకోవడం మంచిది. మానసికంగా ఆరోగ్యవంతుడైన వ్యక్తిలో ఇడ్, ఈగో, సూపర్ ఈగోలు సమన్వయ, సహకారాలతో వ్యవహరిస్తాయి. అలా అయితేనే వ్యక్తి సమర్థ వంతంగా పరిసరంతో వ్యవహరించ గలుగుతాడు. అతని ప్రాథమిక అవసరాలు, వాంఛలు అప్పుడే తీరతాయి. వ్యక్తి మూర్తిమత్వంలోని మూడు అంశాలు మూడు దారులైతే వ్యక్తికి తనమీద, ప్రపంచం మీద అసంతృప్తి పెరిగి, అసమర్థుడవుతాడు.

1920 ప్రాంతంలో వచ్చిన ఈ నూతన సిద్ధాంతంతో అచేతనం తన పూర్వ స్థాయిని కోల్పోయి, కేవలం మనో జీవితంయొక్క గుణం (quality)గా మాత్రమే మిగిలి పోయింది. పూర్వం అచేతనం నిర్వహించిన పాత్రలో ఎక్కువ భాగాన్ని ఇప్పుడు ఇడ్ నిర్వహిస్తున్నది. చేతనా చేతనలు మనో ప్రపంచంలోని విషయాలు ఏ మేరకు మన ఎరుకలో ఉంటాయి, ఏ మేరకు ఉండవు, అనే సంగతి తెలియజేసే గుణాలు మాత్రమే.

ఇడ్ (id)

ఇడ్ అనే లాటిన్ పదానికి అర్థం ‘అది’ (it). దీనిని మొదట నీచే ఉపయోగించాడు. మనో విశ్లేషణలో మొదటిసారిగ ఉపయోగించిన వాడు జార్జిగోడ్రెక్. దానిని ఫ్రాయ్డ్ గ్రహించి విస్తృతార్థాన్ని కల్పించాడు. ఇడ్ వేరులు దేహంలోనే పాదుకొని ఉన్నా, దీని కొమ్ములు, రెమ్ములు మానసిక ప్రపంచంలో వాంఛలుగ అభివ్యక్త మవుతాయి. తరతరాలుగ పూర్వికుల నుంచి అనువంశికంగా వ్యక్తికి లభించిన సంస్కారాలు, వాసనలు ఇందులో ఉంటాయి. పుట్టుకతో వచ్చే సహజసిద్ధ గుణాలకు, సహజాతాలకు (instincts) నెలవు ఇది. సహజాతం అంటే నేర్పు కోకుండానే అబ్బే ప్రవర్తన అని స్థూలంగా చెప్పవచ్చు. పిచ్చుక ఎవరూ నేర్ప కుండానే గూడు కడుతుంది. గూడుకట్టే ప్రవర్తన దాని శరీరంలో ఒక ప్రవృత్తిగ నిక్షిప్తమై ఉంటుంది. అది వయస్సు రాగానే, అంటే పరిపక్వత చెందగానే, ప్రవృత్తి వాస్తవ రూపం దాల్చి, గూడు కడుతుంది. మనిషికి సెక్స్ గూడ అంతే. బాతు ఈదడం అంతే. ఇవి శరీరంలో అంతర్గతంగా నిక్షిప్తంగా ఉండి తగు సమయంలో యధార్థ రూపం పొందుతాయి. సహజాతం గురించి ముందుముందు వివరంగా తెలుసుకొంటాం. ఇడ్ మనిషి జీవితానికి పునాది. ఇది ప్రాథమిక సర్జక

(జీవన) సూత్రం (Life principle)

ఇడ్ చాలా పాశవికమైనది, మొరటైనది. దీనికి మంచీ చెడు, నీతి నియమం లేవు. అవ్యవస్థీకృత మయినది. అహేతుకమయినది. ఒక క్రమం ఉండదు. తన సుఖం తప్ప దీనికి మరొకటి పట్టదు. తన సుఖం కోసం అది ఏమైనా చేస్తుంది. దీని ప్రవర్తన అంతా 'స్వాసురాగం' (Narcissism)³ ప్రాతిపదిక మీద ఆధారపడి సాగుతుంది. అంటే తనను తాను ప్రేమించుకోవడం తప్ప, ఇతరుల ఉనికిని గుర్తించడం కాని, వారిని ప్రేమించడం గాని జరగదు.

మరి ఇక్కడ సుఖం అంటే ఏమిటో చెప్పాలి. మన శరీరంలో దౌర్జన్యం, లైంగిక సంబంధాలైన పాశవిక ఉత్సుకతలు (Animal drives) ఉన్నాయి. వీటి నుంచి సైకిక శక్తి (Psychic energy) అంటే మనఃశక్తి జనిస్తుంది. ఈ సైకిక శక్తి నిలవ ఉండి, పేరుకు పోతే మూర్తిమత్వం అంతట "తన్యత"⁴ (ఉద్రిక్తం = tension) పెరుగుతుంది. ఈ టెన్షన్ ను తగ్గించడమే "సుఖం". దీనినే "సుఖసూత్రం" (Pleasure principle) అంటారు. ఇడ్ కు ఏ నియమం లేక పోయినా ఈ సూత్రాన్ని మాత్రం తు.చ. తప్పకుండా పాటిస్తుంది. అసలు ఈ సూత్రాన్ని పాటించడమే దీని పని. టెన్షన్ తగ్గించు కోవడంలో ఇది ఏ మాత్రం ఆలస్యాన్ని సహించదు. అప్పటి కప్పుడే అక్కడి కక్కడే తన, టెన్షన్ తగ్గాలి. తృప్తి పొందాలి. సమయం సందర్భం చూడదు. లైంగిక తన్యతను ఎవరితో పడితే వారితో, ఎక్కడ పడితే అక్కడ తృప్తిచెందించ వీలు కాదు కదా ! అయినా అది ఫలితాలతో నిమిత్తం లేకుండా తన అవ్యవహిత సుఖాన్ని కోరుతుంది. ఈ వెంపర్లాటలో ఫలితాలు తనకు, ఇతరులకు హాని కలిగించవచ్చు. అయినా అది పట్టించుకోదు. అందుకని దీనికి ఏ రకం ప్రత్యాదేశాలు (inhibitions) ఉండవు. లజ్జ, బిడీయాలు అసలే ఉండవు. ఇతరులు ఏమనుకుంటారో అని మనం బిడీయపడతాం. ఇతరులు ఏమనకొంటారోనని అనుకోవడమే ప్రత్యాదేశం.

తన్యత (tension) పెరగడం సుఖం అని అనుకొన్నాం గదా. మరి ఇడ్ ఈ తన్యతను ఎలా తగ్గిస్తుంది ? దీనికి గాను అది రెండు రకాల యంత్రాంగాన్ని ఉపయోగిస్తుంది.

3. 'స్వాసురాగం' (Narcissism) అంటే తనను తాను ప్రేమించుకోవడం. నార్సిజమ్ అనే పదం గ్రీకు కథ ఉండి గృహీతం. నారసిస్ అనే అందాల గ్రీకు నాయకుడు ఒకసారి దప్పికగాని స్వచ్ఛమైన కొలనులో నీరు త్రావనుద్యక్తుడైనప్పుడు, నీటిలో తన పావను చూచుకొని, 'తాను ఇంత అందంగా ఉన్నానా ?' అని ఆశ్చర్యచకితుడై, మోహంతో నీటిలోని తన ప్రతిబింబాన్ని కొగిలించుకోవడానికి ప్రయత్నించి, కొలనులోపడా దుర్మరణం పాలవుతాడు. ఆ స్థానంలో 'నారసిస్' అనే పూవు పుట్టుకొస్తుంది. ఆ పూవుల నుంచి తీసే అత్తరునే 'నారసిస్ సెంట్' అంటారు. తనను తాను ప్రేమించుకోవడాన్ని నారసిస్టిక్ ప్రేమ అంటారు.

4. దీర్ఘకాల వియోగాన్ని అనుభవిస్తున్న యువదంపతుల మానసిక స్థితులలో, ప్రవర్తనలో ఉద్రిక్తం వల్ల వచ్చే మార్పులు మనం ఎరుగనివి కావు.

(1) ఆకుంచన చర్య (Reflex action) (2) ప్రాథమిక ప్రక్రియ (primary process). మొదటి దానిలో ఇడ్ స్వయం చాలకంగానే ఉత్తాప కారణానికి ప్రతిస్పందిస్తుంది. ఒంటి మీద ఈగ వాలితే, ఈగ వాలిన మేర చర్మం ఉత్తాపం (irritation) చెందుతుంది. పశువు శరీరంపై ఈగ వాలి నప్పుడు కలిగిన ఉత్తాపాన్ని దాని చర్మాన్ని ఆ మేరకు మాత్రమే కదిలించి తగ్గిస్తుంది. మానవ దేహంలో దీనికి ఉదాహరణలు తుమ్మడం, దగ్గడం, రెప్పకొట్టడం. వీటిని వ్యక్తి నేర్చు కోడు, పుట్టుకతోనే వస్తాయి. అయితే కేవలం ఈ ఆకుంచన ప్రక్రియల ద్వారా శరీరంలో సంభవించే అన్ని ఉత్తాపాలు (excitations) చల్లారవు. అందువల్ల పొట్ట కండరాలలో కలిగే సంకోచం ఆహారాన్ని తెచ్చి పెట్టదు ! బదులుగా టెన్షన్ పెరుగుతుంది. ఈ టెన్షన్ ను తగ్గించే ఆకుంచన చర్య లేదు. పెద్దవాళ్ళు ఆహారం అందించక పోతే శిశువు మరణిస్తుంది. అన్ని రకాల టెన్షన్లు ఆకుంచనం ద్వారా తీరేటట్లుయితే మానసిక వికాసమే జరగదు.

ఇక రెండవదైన ప్రాథమిక ప్రక్రియ (primary process) : ఇది పూర్తిగా మానసిక ప్రక్రియ, ఇందులో, శిశువు లోగడ తన ప్రాథమిక అవసరాన్ని తీర్చిన వస్తువు ప్రతిమ (image = స్మృతి బింబం)ను ఊహించుకొంటాడు. శిశువుకు ఆకలై నప్పుడల్ల పాలివ్వడానికి తల్లి అందుబాటులో వుండదు. అదీ గాక కొంత మంది తల్లులు నిర్ణీత సమయాలలో గాని పాలు పట్టరు. అలాంటప్పుడు శిశువు అసౌకర్యానికి, కుంఠనానికి (frustration) గురవుతాడు. ఈ ఆలస్యం వలన అసౌకర్యం కారణంగా ఇడ్ వికసిస్తుంది. పాలు ఆకలి తీరుస్తాయనే విషయం శిశువుకు అనుభవం మీద కాని తెలియదు. పాలకు సంబంధించిన ప్రతిమ (రుచి, రంగు, వాసన మొదలైనవి) అతనికి జ్ఞాపకం ఉంటాయి. ఆకలి వేసి నప్పుడు పాలు వెంటనే అందక పోతే, ఆకలి తన్యత పాల స్మృతిబింబాన్ని (వాసన, రుచి, రంగుల జ్ఞాపకాలను) రప్పిస్తుంది. ఈ ప్రతిబింబం తన్యతను కొంత మేరకు తగ్గిస్తుంది. ఇలా తన్యతను తగ్గించే స్మృతి బింబాన్ని, ప్రతిబింబాన్ని ఊహింపచేసే ప్రక్రియనే ప్రాథమిక ప్రక్రియ అంటారు.

ఈ ప్రక్రియ మానవుని ఆలోచనకు నాంది, శైశవ రూపం. ఈ రకమైన శైశవాలోచనకు వాస్తవికతా వాస్తవికతల మధ్య, “నేను”, “అనేను” (నేను కానిది)ల మధ్య తేడా తెలియదు. ఇందులో వివేచన, హేతువులకు తావు లేదు. దీనికి ఉదాహరణగ దప్పిక గొన్నవాడు మంచు గడ్డను, మంచి నీటిని ఊహించుకోవడం ద్వారా, ఆకలి గొన్న వాడు రొట్టెను, పప్పును ఊహించుకోవడం ద్వారా, పాక్షిక తృప్తిని గ్రహించ వచ్చు. ప్రియురాలి సందర్శనానికి మొగం వాచిన వాడు, ఆమె ఫోటోను చూచు కొని పాక్షిక తృప్తి పొందుతాడు. నిజంగా అసలు వస్తువుకు బదులు, దాని ప్రతిమ (స్మృతిబింబం) ఎక్కడైనా తృప్తిని ఇస్తుందా ? ఇది ఎంత అహేతుకం ! వివేచనా రహితం ! అహేతుక మయిన ఇడ్ కు హేతుబద్ధత వుండదని మనం మరచి పో రాదు. అందుకే ఇడ్ కు వాస్తవికతా, వాస్తవికతల మధ్య తేడా తెలియదని ఫ్రాయిడ్ విశ్వసించాడు. ఇంకా ప్రాథమిక ప్రక్రియకు ఉదాహరణలను మనం స్వప్నాలలో, చిన్న పిల్లల ఊహలలో,

ఉన్నాదుల బ్రాంతులలో, నిజమయిన కవిత్వంలో, స్వైరకల్పనలో చూడ వచ్చు. వీటి అన్నింటిలో గూడ తన్మత తగ్గించే వస్తువు స్మృతి చిహ్నాన్ని ప్రతిష్ఠించు కోవడం ఉంటుంది. ఇలా ప్రతిష్ఠించు కోవడాన్ని ఫ్రాయిడ్ 'ఇమోవ్యాప్తి'(వాంఛా పూరణం = కోరిక తీరడం) అన్నాడు.

ఒక ప్రక్క వ్యక్తి ఉనికికి ప్రమాదమని గూడ ఎంచక ఇడ్ తన అవ్యవహిత సుఖాన్ని కోరుతుంది. మరోవైపు వాస్తవికత ఆభాసలకు, నిజా నిజాలకు, అసలు వస్తువుకు, దాని స్మృతి బింబానికి తేడా తెలియదు. మరి ఈ ప్రాథమిక ప్రక్రియ ప్రకారం వ్యక్తి నడచు కొంటే, అతనికి ఆకలి తీర్చే 'అసలు వస్తువు'కు దాని 'ప్రతిమ'కు (ఊహాచిత్రానికి) మధ్య భేదం తెలియక, ఎడారి మధ్య దబ్బిక గొన్న దారి తెలియని బాటసారి ఎండమావినే చేరితే, మరణానికి గురి కావలసి వస్తుంది. అయితే అంత మాత్రం చేత ప్రాథమిక ప్రక్రియ నిష్ప్రయోజనం అనుకోరాదు. ఆకలి గొన్న వ్యక్తికి ఆహారానికి సంబంధించిన స్మృతిచిహ్నం లేక పోతే-అంటే అదెలా వుంటుందో తెలియక పోతే-దానిని ఎలా వెదకగలదు ? చేరగలదు ? ప్రాథమిక ప్రక్రియ దాని అంతట అది తన్మతను (ఇక్కడ ఆకలిని) పూర్తిగా తీసివేయ లేని మాట వాస్తవమే. అసలు అది తీర్పు లేదు. కనుకనే, గౌణ ప్రక్రియ (Secondary process) రూపొందుతుంది. ఈ ప్రక్రియ 'ఈగో' కు సంబంధించింది గనుక అక్కడ చర్చిత మవుతుంది. కనుక బాల్యంలో పసిబిడ్డ ఎదుర్కొనే ముఖ్య సమస్య ఈ ప్రాథమిక అవసరాల సంతృప్తిని (gratification) వాయిదా వేయడం. మరి ఇడ్ వాయిదాకు ఒప్పు కోదు. 'తన అవసరాలు, వాంఛలే కాక, బాహ్య ప్రపంచం ఒకటి ఉన్నదన్న' విషయాన్ని బిడ్డ తెలుసు కొన్నప్పుడు, అతనికి సంతృప్తిని వాయిదా వేయగల శక్తి సమకూరు తుంది. ఈ వివేకం బిడ్డలో ఎప్పుడైతే ఉదయిస్తుందో మూర్తిమత్వంలోని రెండవ భాగమైన "ఈగో" (అహం)అవతరిస్తుంది. సహజాత అవసరాలు తీర్పు కోవ దానికి ఇడ్ స్వైర కల్పనలను, కళలను, కవిత్వాన్ని ఆశ్రయిస్తుందేగాని, ప్రత్యక్ష యథార్థ చర్యలకు పూనుకో లేదు. అందుకని ఆ అవసరాలను తీర్చగల "అసలు చర్య"లను నిర్వహించడానికి "ఈగో" అవసరం ఉంది.

మూర్తిమత్వంలో కెల్ల మనకు అతి తక్కువగా తెలిసింది "ఇడ్"ను గురించి. ఆ తెలిసింది కొద్ది కూడ కలల ద్వారా, మనోవ్యాధుల లక్షణాల ద్వారా. ఎవడైన కిటికీ బద్దలు కొట్టాడన్నా, మానభంగం చేశాడన్నా, నడివీధిలో స్త్రీని వివస్రను చేశాడన్నా, అదంతా ఇడ్ ప్రభావం వల్లనే. అలాగే పగటి కలలు, గాలిమేడలు (కవిత్వానికి వీటికి సంబంధం వుంది) ఇడ్ ప్రోత్సహించినవే. ఇడ్ ఆలోచించదు. వాంఛిస్తుంది. క్రియకు పూనుకొంటుంది.

ఈగో Ego = (అహం)

ఒక ప్రక్క అవసరాలు వాంఛలు అవ్యవహితంగా తీరాలంటుంది ఇడ్. కాని మరో ప్రక్క వాస్తవిక ప్రపంచం, నైతిక ప్రపంచం, కొన్ని పరిమితులను విధిస్తాయి.

ఇడ్ వాంఛలూ తీరాలి. పరిమితులూ పించబడాలి. వీటిమధ్య సమన్వయం సాధించే నిర్మితే “అహం”. వాస్తవిక ప్రపంచం, సూపర్ ఇగో (Super ego = అధ్యహం = అంతరాత్మ)లు విధించే పరిమితులకు, విధినిషేధాలకు లోబడి, ఇడ్ వాంఛలను, అవసరాలను అభివ్యక్తీకరించే, తీర్చే, మూర్తిమత్వ వ్యవస్థయే “అహం”. అహం, ఇడ్ నుంచి పరిణమిస్తుంది. ఎలాగంటే ఇడ్లోని ఏ భాగమయితే బాహ్య ప్రపంచంవైపుకు తిరిగి ఉంటుందో, తెరచుకొంటుందో, బాహ్య ప్రపంచంతో సంపర్కం పెట్టుకొంటుందో ఆ భాగమే “అహం”గా మారుతుంది. అంటే బాహ్య ప్రపంచం ఏ మేరకు ఇడ్ను మార్చిందో, లేక బాహ్య ప్రపంచ ప్రభావంతో ఇడ్ ఏ మేరకు మారిందో, ఆ మారిన భాగమే “అహం”. కాబట్టే అహం తను నిర్వహించ వలసిన కార్యాన్ని, నిర్మితులను గూడ ఇడ్ నుంచే ఆర్జిస్తుంది. వాస్తవ ప్రపంచంతో వ్యవహరించడానికి అవసరమైన శక్తిని గూడ ఇది ఇడ్ నుంచే గ్రహిస్తుంది. ఈ విధంగా అహం రూపొందడం వల్ల అది బాహ్య ప్రపంచానికి, ఇడ్కు మధ్యవర్తిగా ప్రవర్తించి, రెండింటిని సమన్వయపరుస్తూ, వ్యక్తికి భద్రతను, ఆత్మరక్షణను చేకూరుస్తుంది. ఈ విధంగా రెండింటి మధ్య సలిగి పోయే “అహం” తాను బ్రతకాలంటే “అసలు వస్తువులకు” వాటి ప్రతిమలకు మధ్య భేదాన్ని స్పష్టం చేస్తూ ఉండాలి. ఉదాహరణకు ఎండమావికి, నీటికి మధ్య తేడాను దప్పిక గొన్న వానికి ఇది తెలియ జేయాలి. ఆహారానికి, దాని ప్రతిమకు మధ్య తేడాను ఆకలి గొన్న వానికి చెప్పాలి. లేక పోతే, మనిషి ఎప్పుడూ ఎండమావుల వెంటబడి మరణించే ప్రమాదం ఉంది. టెన్షన్ తగ్గాలంటే ముందు ఆహార ప్రతిమను గాక ఆహారాన్ని తీసుకోవాలి. సమాజం విధించే ప్రమాణాలకు, నీతికి లోబడి, సహజాతావసరాలను ఇడ్ అభివ్యక్తీకరించడానికి వీలైన “సర్వబాటు వ్యూహాల” ద్వారా ఈ పనులన్నీ జరుగుతాయి. అంటే ఇడ్ అవసరాలు తీరుస్తూ, వ్యక్తి ఉనికికి దెబ్బ, తగలని వ్యూహం కావాలి. ఇటువంటి వ్యూహరచన చేయాలన్నా, బాహ్య ప్రపంచంతో వ్యవహరించాలన్నా, ఇడ్ను సమాజానుగుణంగా అదుపులో పెట్టాలన్నా, వివేచన ఆలోచన, అభ్యసనం (learning) అర్థగ్రహణం, నిర్ణయం లాంటి ప్రక్రియలు అవసరం. వీటి అన్నింటిని సర్వబాటు వ్యూహాలంటాం. ఈ సర్వబాటు ప్రక్రియను గౌణ ప్రక్రియ (secondary process) అంటారు. ‘ఇడ్’ ప్రాథమిక ప్రక్రియను ఉపయోగించు కొంటే, ‘అహం’ గౌణ ప్రక్రియను వాడుకొంటుంది. ప్రాథమిక ప్రక్రియ అవసరాన్ని తీర్చే వస్తువు ప్రతిబింబాన్ని మాత్రమే ఇస్తుంది. అసలు వస్తువును సాధించి పెట్టడం దానికి చేత కాదు. ఆ పనిని గౌణ ప్రక్రియ చేస్తుంది. ఇది ఎలా చేస్తుంది ? ఒక పథకం ద్వారా, పథక మనేది ఆలోచన (thought), వివేచన (reason) ల ఫలితం. కనుక ఆలోచన, వివేచనలే గౌణ ప్రక్రియ. దానిని మనం నిత్య వ్యవహారాలలో సమస్య పరిష్కారం లేదా పనిని సాధించ దానికి చేసే ‘ఆలోచన’ అంటాం. ప్రాథమిక ప్రక్రియ అర్థం చేసుకోలేని వస్తుగత భౌతిక ప్రపంచానికి, ఆత్మగత మనః ప్రపంచానికి “తేడా”ను గౌణ ప్రక్రియ అర్థం చేసుకొని వ్యవహరిస్తుంది. ఇది స్మృతి చిహ్నాన్ని అసలు వస్తువుగ భ్రమించదు.

ఇడ్ అహేతుకం. సుఖ సూత్రాన్ని అనుసరిస్తుంది. అహం హేతుబద్ధం. బాహ్య ప్రపంచంతో వ్యవహరించాలి కనుక, “వాస్తవికతా సూత్రా”న్ని (Reality principle), పాటిస్తుంది. అహం ముఖ్య లక్ష్యం వ్యక్తికి భద్రతను చేకూర్చి రక్షించడం. ఇడ్ ప్రచోదనలకు కళ్ళేలు వదిలి వేస్తే వ్యక్తికి ప్రమాదం కనుక, పరిస్థితులు అనుకూలించి సరైన ‘వస్తువు’ అభించినప్పుడే, అహం ఎప్పుడూ సహజాతావసరాలను తీరుస్తుంది. అంతవరకు కళ్ళెంవేసి, వాటి తృప్తిని వాయిదా వేస్తుంది. వాయిదా ఎలా వేస్తుంది ? ఇడ్ శక్తిని ప్రత్యాదేశం (inhibit) చేసి, మరల్చి, సమాజ విహితమార్గాలలో నడుపుతుంది. ఉదాహరణకు లైంగికవాంఛ తీరాలంటే సరైన ‘వస్తువు’ లభించాలి. పరిస్థితులు అనుకూలించాలి. అంత వరకు ఈ వాంఛను వాయిదా వేయ వలసిందే. సరైన ‘వస్తువు’ దొరకక, సమయం అనుకూలించక పోతే, లైంగిక శక్తిని సమాజం ఆమోదించిన మార్గాలలోకి మళ్ళించవలసి ఉంటుంది. ఈ మళ్ళింపునే ఉదాత్తికరణం (sublimation) అంటారు. (దీనిని గురించి ముందు ముందు తెలుసుకొంటాం). విరహాతప్తులైన వారి లైంగిక ప్రచోదనలు కళా, కవిత్వం, గాన, నాట్య రూపాలలో అభివ్యక్తీకరించ బడడం మన మెరుగని విషయం కాదు. కనుక “అహం”, మూర్తిమత్వం యొక్క కార్యనిర్వహణ అధికారిగా, ప్రజ్ఞా కేంద్రంగా పని చేస్తుంది. సైకో ఎనాలిసిస్ లెక్చ్యూలలో ఒకటి “అహం” యొక్క శక్తిలో కొంత భాగాన్ని విడుదల చేసి, దానిని మానవుడు ఎదుర్కొనే “ఉన్నత సమస్యల” పరిష్కారానికి వినియోగింప చేయడం. బాహ్య ప్రపంచంతో ఇడ్ కు ఏర్పడిన “సంపర్కం”లో నుంచి పుట్టిన “అహం” అనువంశికతా పథకం ప్రకారం కాలక్రమేణ పరిపక్వంచెంది, పెరుగుతుంది. దీనికి అర్థం ప్రతి వ్యక్తికి పుట్టుక తోనే ఆలోచనా, వివేచనా బీజాలు సంక్రమిస్తాయనీ, అవి అనుభవం, శిక్షణ, విద్య ద్వారా వికాసం చెందుతాయనీ తెలుసుకోవాలి. ఉదాహరణకు మన విద్య లక్ష్యం “ఫలప్రదంగా ఆలోచించడం ఎలా ?” అని. “ఫలప్రదాలోచన” అంటే ఏమిటి ? సత్యాన్ని చేరడం. సత్యం అంటే, ఉన్నదేదో అది.

అధ్యహం (Super ego = అంతరాత్మ)

శిశువు “ఇడ్” తో పుడతాడు. ఇడ్ నుంచి అహం పుడుతుంది. అహం తరువాత అధ్యహం ఏర్పడుతుంది. కాని ఇది ఇడ్ నుంచి జనించదు. మరి ఇది ఎక్కడ నుంచి ఎలా ఏర్పడుతుంది ?

మనిషి సామాజిక జీవి. ఒక దేవుడు, జంతువు రెండు మాత్రమే సమాజం వెలుపల బ్రతికి బట్టగట్ట గలవన్నాడు అరిస్టాటిల్. సమాజంలో సృజనాత్మకంగా జీవించాలంటే, అర్థవంతంగా జీవించాలంటే, సమాజ ప్రమాణాలను, నీతీనియమాలను, దృక్పథాలను, విలువలను వ్యక్తి సొంతం చేసుకోవాలి. అంటే అవి వ్యక్తి అంతరంగంలోని “అంశాలు”గా మారిపోవాలి. ఈ విధంగా “సొంతం” చేసుకొనే లేదా ‘అంతరీకరణం’ (interiorization) చేసుకొనే ప్రక్రియను ‘సాంఘికీకరణం’ (Socialization) అంటారు. సాంఘికీకరణం చెందని

మనిషి పశువుగా మిగిలి పోతాడు. తోడేలు పెంచిన 'కమల' పశువులాగా ప్రవర్తించింది. ఆమెకు భాష, విలువలు, ప్రమాణాలు ఏమీ తెలియవు. జీవ నిర్జీవ వస్తువుల మధ్య తేడానే చూడ లేక పోయింది. ఆ తరువాత ఆమెను తొమ్మిది సంవత్సరాల వయస్సులో తోడేలు గుహ నుంచి తెచ్చి సమాజంలో సానుభూతితో పెంచారు. అలాపెంచిన తరువాతనే భాష, విలువలు అబ్బాయి. పశువు మనిషి అయింది శివువు పశువుతో సమానం. సమాజం శిశువులోకి తన ప్రమాణాలను నీతినియమాలను భాషను, విలువలను ఎక్కిస్తుంది. అలా సమాజం శిశువులోకి ఎక్కించిన విలువలు, ప్రమాణాలులే బిడ్డ అంతరంగంలో ఒక 'భాగం'గా రూపొందుతాయి. ఇలా ఏర్పడిన అంతరంగ భాగం సైకో ఎనాలిసిస్ చెప్పిన నమూనాలో 'అధ్యహం'గా రూపొంది వికాసం చెందుతుంది.

అధ్యహం శిశువుకు పుట్టుకతో రాదు. శిశువు తల్లిదండ్రులతో, సమాజంతో, గురువులతో జరిపే చర్య ప్రతిచర్యల ఫలితంగా అది అతనిలో ఏర్పడుతుంది. ఇది ఏ ఒక్క రోజు లోనో జరిగే పని కాదు. సంవత్సరాలు కావాలి. అండుకే సృష్టిలో ఏ జీవికి లేనంత సుదీర్ఘమైన పదమూడు సంవత్సరాల బాల్యం మనిషికి ఉంది. ఈ పదమూడు సంవత్సరాలలో అతడు నేర్చుకోవలసింది ఎంతో ఉంది. అందుకే ఏ జీవి ఆధార పడనంతగా మొదట్లో తల్లిదండ్రుల మీద, ఆ తరువాత గురువుల మీద, ఇతరుల మీద ఆధారపడతాడు. తల్లిదండ్రులు, గురువులు 'ఫలాన విధంగా నడుచుకోవడం మంచిదన్నారు' గనుక మొదట్లో బాలుడు ఆ విధంగా నడుస్తాడే తప్ప, అలా నడవడం మంచిదని స్వతహాగా అతనికి తెలియదు. ఆ తరువాత అతడు క్రమంగా పెరిగి పెద్దవాడైన తరువాత 'ఫలాన విధంగా నడవడం మంచిదని తాను భావిస్తున్నాను' గనుక దానిని పాటిస్తున్నానని చెబుతాడు. 'పెద్దలు చెప్పారు గనుక' నుంచి 'తాను భావిస్తున్నాను గనుక' వరకు జరిగిన మార్పు ఎంతో ఉంది. ఈ మార్పు తల్లిదండ్రుల, గురువుల 'అంతరీకరణం'. అంటే ఒకప్పుడు వ్యక్తి వెలుపల ఉండి నీతి బోధ చేసిన తల్లిదండ్రులూ, సమాజమూ ఇప్పుడు వ్యక్తిలోపల ఉన్నారు. అంటే ఇప్పుడు తల్లిదండ్రులు, గురువులు, సమాజమూ వ్యక్తి అంతరంగంలో 'అంతరాత్మ' రూపంలో 'అధ్యహం'గా తిష్ట వేసి, 'ఇది మంచి, ఇది చెడు', అని వ్యక్తిని నిర్దేశిస్తున్నారు. సమాజం, తల్లిదండ్రులు, ఒకప్పుడు చేసిన పనిని, ఇప్పుడు అధ్యహం నిర్వహిస్తున్నది. కనుక సమాజపు ఉమ్మడి అంతరాత్మ (collective conscience) యొక్క వైయక్తి కృత ఆత్మ ప్రతిబింబం (individualised reflection) గా అధ్యహాన్ని మనం పరిగణించ వచ్చు.

తిరిగి అధ్యహాన్ని ఫ్రాయిడ్ రెండు ఉపవ్యవస్థలుగ విభజించాడు : అవి (1) అంతరాత్మ (conscience) (2) అహం-ఆదర్శం (Ego-ideal) అంతరాత్మ సదా వ్యక్తిచేసే పనులను నైతిక స్థాయి నుంచి పరిశీలించి, విమర్శిస్తుంది. అసలు ఇది తల్లిదండ్రులు 'చెడు ప్రవర్తన' అని చెప్పి దానిపై విధించే మందలించులకు సంబంధించి ఉంటుంది. ఇది పశ్చాత్తాపానికి, అపరాధ భావనలకు (guilt feelings), విధి నిషేధాలకు సంబంధించింది. మనిషి కొన్ని విషయాలు మంచి వనుకొంటాడు. వాటికి అనుగుణంగా జీవించలే నప్పుడు (తప్పు చేసినప్పుడు) పశ్చాత్తాప, అపరాధ భావనలతో క్రుంగి పోతాడు. దీనికి కారణం అంతరాత్మ.

‘అహం-ఆదర్శం’ అనేది తల్లిదండ్రులు, గురువులు, సమాజం ఆమోదం తెలిపి, మెచ్చుకొని పారితోషికా లిచ్చే ప్రవర్తనకు సంబంధించింది. దీని మూలన వ్యక్తి సమాజ లక్ష్యాలను సాధింప బూనుకొంటాడు. సాధిస్తే అతనికి సంతోషం, ఆత్మోన్నతి, గర్వం, కలుగుతాయి. మొత్తం మీద గురువుల, తల్లిదండ్రుల నియంత్రణ స్థానంలో ‘ఆత్మ నిగ్రహం’ పాదుకొన్నప్పుడు ‘అధ్యహం’ పూర్తిగా రూపుదిద్దుకొన్నదని చెప్ప వచ్చు. అయితే అధ్యహం వాస్తవికతా సూత్రాన్ని పాటించదు. ఎలాగంటే ఇది ఎప్పుడు ‘ఉన్న’ దానిని గురించి కాక ‘ఉండ వలసిన’ దానిని (ఆదర్శాన్ని) ఆకాంక్షిస్తుంది. ఆచరణలో వాస్తవంగా ఉన్న నైతిక స్థాయితో సరిపెట్టుకోక (ఉన్నదానితో కాక) ‘ఆదర్శ నైతిక స్థాయిని’ (ఉండ వలసిన దానిని) పరిపూర్ణ నైతిక స్థాయిని చేర వలసిందని ఇది అహంను ఆదేశిస్తుంది. (ఆదర్శాలు యథార్థాలు కావు. అంటే సాధించ బడవలసినవి. ఒకసారి సాధించ బడితే, యథార్థమైతే, అది ఇక ఏ మాత్రం ఆదర్శం కాదు.) అందుకని ఇదే ‘సుఖసూత్రాన్ని’ పాటిస్తే, అహం వాస్తవికతా సూత్రాన్ని అనుసరిస్తే, ‘అధ్యహం’ ఆదర్శ పరిపూర్ణతా సూత్రాన్ని అవలంబిస్తుంది.

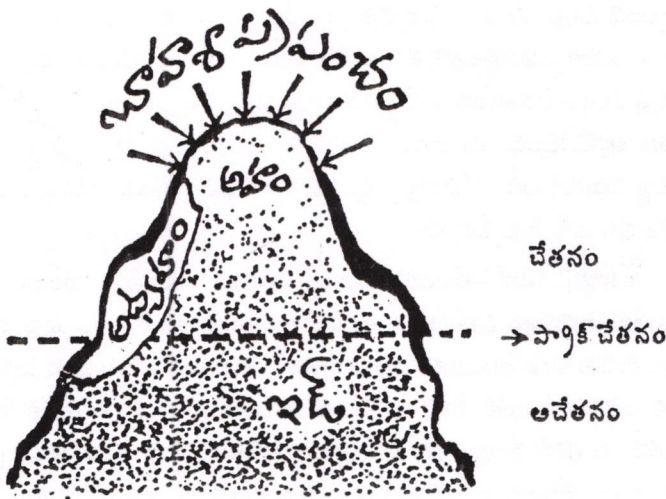
తప్పు చేసి నప్పుడు శిక్షించి, మంచి చేసి నప్పుడు మెచ్చుకోవడం ద్వారా తల్లిదండ్రులు తమ నీతిని పిల్లలపై అమలు పరుస్తారు. అలాగే అధ్యహం దండన, పారితోషికాల ద్వారా ‘అహం’ ను శిక్షిస్తుంది. అహంనే ఎందుకు శిక్షిస్తుందంటే వ్యక్తి ప్రవర్తన మీద అహంకే అదుపు ఉంది. వ్యక్తి మంచి చేసి నప్పుడు, అధ్యహం అహాన్ని మెచ్చుకొని పారితోషికం అనుమతిస్తుంది. ఈ పారితోషికం ‘మంచి భోజనం’, దీర్ఘకాల విశ్రాంతి, లైంగిక తృప్తి, ఏదైనా కావచ్చు. ‘నీవు ఇంత కాలం మంచిగా ఉన్నావు. కనుక నీవు వీటిని అనుభవించ వచ్చు’, అంటుంది అధ్యహం. వ్యక్తి చెడు చేసి నప్పుడు అహాన్ని అధ్యహం దండిస్తుంది. ఈ దండనలు ఏ రూపంలో ఉంటాయంటే ‘తిన్న అన్నం అరగక పోవడం’, ‘కాలుజారి విరగ బడడం’, ‘విలువైన వస్తువును పోగొట్టు కోవడం’ మొదలైనవి. ‘ఇంత కాలంగా నీ చెడు ప్రవర్తనకు ఇది దండన, అనుభవించు’, అంటుంది అధ్యహం. ఇటువంటి దురదృష్టాలు అన్నింటిలోను, తప్పుచేసి నందుకు గాను, అంతో ఇంతో తనను తాను శిక్షించుకోవడం ఉంటుంది. అయితే మామూలుగ ఎవరు కూడ ‘కాలు జారి పడడం’ లాంటి ప్రమాదాలకు, అపరాధ భావనకు సంబంధం ఉన్నదని అనుకోరు. కాని ఫ్రాయిడ్ మేధస్సు ఈ సంబంధాన్ని కనుగొన్నది. కంటి నిర్మాణంలో ఏ లోపం లేక పోయినా కన్ను చూడ లేదు. చెవి విన లేదు : శారీరక లోపం లే కుండానే కాళ్ళు చేతులు చచ్చు పడతాయి. వీటిని వైద్య పరిభాషలో ‘ప్రకార్య రుగ్మతలు’ (Functional diseases) అంటారు. ఏ లోపం లేకనే శరీరాంగాలు పని చేయక పోవడానికి కారణం ‘అపరాధ భావన’ (Guilty conscience). అపరాధ భావన అనేది అధ్యహం వేసే శిక్షయే. అందుకనే తాము ఎప్పటికైన దొరికి పోవాలనే ఉద్దేశంతోనే (అధ్యహం ఉద్దేశం) హంతకులు, దొంగలు ఏవో జాడలు నేర స్థలాలలో వదలి పెట్టడం జరుగుతుంది.

ఈ విధంగా అధ్యహం సమాజానికి హాని కరాలైన దౌర్జన్య, లైంగిక ప్రచోదనలను అదుపు చేయడం ద్వారా సమాజానికి భద్రత, స్థిరత్వం చేకూరుస్తుంది. ఇదేను పరిణామ

ఫలంగా ఎంచి, సజీవ శరీరానికి 'మనో ప్రతీక'గా పరిగణిస్తే, అహంను పరిసర సంపర్క ఫలంగా ఎంచి, ఉన్నత మానసిక ప్రక్రియలకు (ఆలోచనలకు) ప్రతీకగా పరిగణిస్తే, అధ్యహాన్ని సాంఘికరణ ప్రక్రియ ఫలితంగా ఎంచి, సంస్కృతీ వాహకంగా అభివర్ణించ వచ్చు.

అయితే, ఈ మూడింటిని మనం వేరువేరు రాజ్యాలుగా భావించ రాదు. వాటికి మూడు పేర్లు ఉన్నాయని మూడు వస్తువులను కోరాదు. మూర్తిమత్వంలోని వేరు వేరు ప్రక్రియలను, ప్రకార్యాలను, యంత్రాంగాలను, గతి యాంత్రికతలను అభివ్యక్తం చేయడానికి మనం ఇచ్చిన మూడు పేర్లు అవి. ఇడ్ నుంచి ఈగో, ఈగో నుంచి సూపర్ ఈగోలు జనించాయి. జీవితాంతం ఇవి మూడు పరస్పర చర్య జరుపుకొంటూ, ఇచ్చు వుచ్చుకొంటూ, సమ్మిశ్రణంగా కొనసాగుతాయి.

ఇంత వరకు మనం చర్చించిన మూర్తిమత్వాన్ని, మనోదేహాన్ని, దాని వివిధ వ్యవస్థలలో, వాటి మధ్య సంబంధాన్ని తెలియజేస్తూ, ఈ క్రింది విధంగా పటం సాయంతో చూపించవచ్చు.

(ఈ చిత్రంలోని ఇడ్, మానసిక జీవితంలోని అధోభాగాలకు వ్యాపించినట్లు మనం గమనిస్తాం. ఇది ఐదింట నాలుగు వంతులు నీటిలో మునిగి తేలియాడే మంచుగడ్డను గుర్తుకు తెస్తుంది. పటం ప్రకారం, ఇడ్ బాహ్య ప్రపంచ ప్రభావాలకు గురవుతూనే ఉన్నదని తెలుస్తుంది. ఇడ్ అహంల మధ్య ప్రదేశం అస్పష్టంగా ఉండి రెండింటితోను కప్పబడినట్లు కనిపిస్తున్నది. ఈ మధ్య ప్రదేశంలోనే ప్రాకచేతనం ఉంది. పటం ప్రకారం అహంలోని భాగాలు చేతన ప్రదేశాన్ని దాటి కొంతవరకు వ్యాపించినట్లు, అలాగే ఇడ్లోని భాగాలు గూడ అచేతనపు పొలిమేరను దాటి కొంతవరకు వ్యాపించినట్లు అర్థం అవుతుంది. అలాగే అధ్యహం గూడ పూర్తిగా చేతనం కాదు. అధ్యహం భాగాలు అచేతనంలోకి వ్యాపించి ఉంటాయి. ఈ భాగం అధ్యహం 'అచేతన నీతిని' ప్రతిబింబిస్తున్నట్లు చెప్పవచ్చు. అహం, చేతనాలు ఒకటేనని, అలాగే ఇడ్ అచేతనాలకు తేడా లేదని చెప్పడం సరికాదు.)

మూర్తిమత్స్య వికాసం (Personality Development)

ఇంతవరకు మూర్తిమత్స్య నిర్మితి, దానిలోని భాగాలు, అవి ఏర్పడిన తీరు, అవి చేసే పనులను మనం పరిశీలించాం. ఇప్పుడు మనం అలా నిర్మించబడిన మూర్తిమత్స్యం, శైశవం నుంచి యౌవనానికి చేరే లోపల, నాలుగు ముఖ్యమైన మనో లైంగిక (Psychosexual) దశల గుండా ఎలా వికసిస్తుందో చూద్దాం. ఆ నాలుగు దశలను వరుసగా మౌఖిక (oral), పాయు (Anal), శిశ్న (Phallic), జననాంగ (genital) దశలని ఫ్రాయిడ్ పిలిచాడు. మొదటి మూడు దశలను ఫ్రాక్ జననాంగ (pregenital) దశలంటారు. ఈ మూడు దశలు జీవితంలో మొదటి ఐదు సంవత్సరాల కాలాన్ని ఆక్రమిస్తాయి. ఆ తరువాత ఆరేడు సంవత్సరాల నుంచి యుక్త వయస్సు వచ్చేవరకు ఉన్న కాలాన్ని “గుప్తదశ” (Latency period) అంటారు. అయితే సరిగా చెప్పాలంటే దీనిని ఒక దశ అనడానికి వీలు లేదు. ఆయా దశలకు ఆయా పేర్లు పెట్టడంలో ఉద్దేశం ఆయా సమయాలలో శరీరంలోని ఆయా అంగాల ఉద్దీపనం ద్వారా లైంగిక శక్తి అభివృద్ధి కరింప బడుతుందనడమే. ఉదాహరణకు మౌఖిక (నోటి) దశ మొదటి సంవత్సరం అంతట ఆక్రమిస్తుంది. ఈ కాలంలో నోటి(పెదవుల)ఉద్దీపన ద్వారా లైంగిక శక్తి విడుదలై సంతృప్తి కలుగుతుంది. నోటిద్వారా లైంగిక శక్తి అభివృద్ధికరింప బడడం వలన ఈ దశకు మౌఖిక దశ అని పేరు పెట్టాడు.

ఒక్కొక్క దశలో శరీరంలోని ఒక్కొక్క ప్రదేశం కామోద్దీపన కేంద్రం (erogenous zone) గా ప్రాముఖ్యం వహిస్తుంది. ఈ ప్రదేశం శరీరం ఉపరి తలం మీద బాహ్య-అంతర చర్మాల కూడలి అయి ఉంటుంది. ఉదాహరణకు దండచేయి కండరం కంటే పెదవులు (బయటి లోపలి చర్మాల కలయిక) తేలికగా ఉద్దీపిత మవుతుంది. ఇలాగే బయటికి పొడుచుకొచ్చిన మ్యూకస్ మెంబ్రేన్ కేంద్రా లయిన చెవులు, కన్నులు, నోరు (పెదవులు), స్త్రీ, పురుషుల మర్మాంగాలు, స్తనాలు, పురీషద్వారా (Aperture anal) లు. ఫ్రాయిడ్ మతంలో మూర్తిమత్స్య వికాసానికి రెండు పునాదులున్నాయి. (1) చిన్ననాటి అనుభవాలు పెద్దయిన తరువాత అతనిమీద ఎంతో ప్రభావాన్ని చూపిస్తాయి. (2) పుట్టేటప్పుడే శిశువులో కొంత మోతాదులో లైంగిక శక్తి (లిబిడో) ఉంటుంది. ఈ లిబిడో పైన చెప్పిన మనోలైంగిక (Psychosexual) దశలగుండ, క్రమంగా, ఆయా కేంద్రాల ద్వారా అభివృద్ధిమవుతూ వికసిస్తుంది. వ్యక్తి పెరిగే కొలది ఒక్కొక్క దశలో శరీరంలో ఒక్కొక్క కేంద్రం కామోద్దీపన కేంద్రంగా ప్రాముఖ్యం వహిస్తుంది. ఈ కామోద్దీపన కేంద్రాలు ఒక వరుస క్రమాన్ని పాటిస్తాయి. ఈ వరుస క్రమాన్ని జైవిక కారకాలు (Biological factors) నిర్ణయిస్తాయి. ఇలా లైంగిక ప్రాముఖ్యం వహించిన కేంద్రం సంతృప్తిని ఇచ్చే చర్యనో, వస్తువునో అన్వేషించి లైంగిక సహజాతాన్ని తృప్తిపరుస్తుంది. ఉదాహరణకు మౌఖిక దశలో, నోరు తల్లి స్తనాన్నో (వస్తువును), చూషణాన్నో (స్తనాన్ని నోట పెట్టుకొని పాలు

(త్రాగే చర్య) అన్వేషించడం ద్వారా లైంగిక సహజాతాన్ని తుష్టి చెందిస్తుంది. అయితే ఇక్కడ మనం గమనించ వలసిన విషయం ఒకటి ఉంది. వ్యక్తి ఈ నాలుగు దశల గుండ పెరిగే టప్పుడు ప్రతి దశలోను కొన్నిసామాజిక అనుభవాలకు గురవుతాడు. అంటే తల్లిదండ్రులతోటి, ఇతరుల తోటి సంపర్కంలో ఉత్పన్నమయ్యే అనుభవాలు అతనిని ప్రభావితం చేస్తాయి. ఈ అనుభవాలు వివిధ దశలలో వివిధంగా ఉంటాయి. మొదటి దశలోని అనుభవాలు ఎక్కువగా తల్లికి సంబంధించిన వైతే, మూడవ దశలో తోటి పిల్లలతోటి అనుభవాలు, బాహ్య ప్రపంచంలోని ఇతరులతోటి అనుభవాలే ఉంటాయి. అయితే ఏది ఏమైనా ప్రతి దశలోను ఆయా 'సామాజికానుభవాలు' తమ ముద్రలను శిశువుపై వేస్తాయి. ఇలా వేయ బడిన ముద్రలు తరువాత అతడు ఏర్పరచుకొనే దృక్పథాలను, విలువలను, అలవరచుకొనే గుణాలను, లక్షణాలను ఎంతగానో ప్రభావితం చేస్తాయి.

బాల్యంలోని 'సామాజికానుభవాలు' వ్యక్తి పెద్దవాడైన తరువాత ఏర్పరచుకొనే దృక్పథాలను, విలువలను ఎలా ప్రభావితం చేస్తాయి ? ఈ విషయాన్ని ఫ్రాయ్డ్ 'కుంఠనం' (frustration = భగ్గుం), 'అతిగారాబం' లేక 'అతి లాలన' (over indulgence) అనే కారకాల ద్వారా వివరిస్తాడు. ప్రతి శిశువు మనోలైంగిక అవసరాలు తీర్చు కోవడానికి ప్రయత్నిస్తాడు. ప్రయత్నాలు భగ్గుం(కుంఠనం)కా వచ్చు. లేదా అతి లాలన ద్వారా తీరనూ వచ్చు. ఈ భగ్గునానుభవం, లాలనానుభవం-రెండూ తమ తమ ముద్రలను పిల్లలపై వేస్తాయి.

ప్రారంభంలో పిల్లవానికి తల్లే ప్రపంచం, సమాజం. అప్పట్లో సామాజికానుభవం అంటే తల్లి అందించే అనుభవమే. అయితే తరువాత అతనికి నడక రావడంతో, అతనికి సామాజిక ప్రపంచం పెరిగినా పెరగవచ్చు గాక. కనుక తల్లి అందించే అనుభవాలు, అతని భావి ప్రవర్తనకు, దృక్పథానికి, నాందీ వాచకం పలుకుతాయి. అంటే అతని మనో లైంగికావసరాలు అసలు తీరక పోవడం, లేక అతిగ తీరడంపై ఆధార పడి, అతని భావి దృక్పథానికి పునాదులు ఏర్పడతాయి. ఉదాహరణకు మౌఖిక దశలో తల్లి సహకరించి స్తనాన్ని బిడ్డ నోటికందించడం ద్వారా అతని మనోలైంగిక కావరాలైన 'చూషణం' (Sucking) 'కొరకడం' (biting) 'నమలడం' (Chewing) లను తీరుస్తుంది.⁵ అంటే ఈ చర్యల ద్వారా అతని లైంగిక సహజాతం సంతుష్ట మవుతుంది. తల్లి సహకారం లభించక పోతే, ఈ మనో లైంగికావసరాలు, శిశువు చేసే ప్రయత్నాలు భగ్గు (కుంఠిత) మవుతాయి. పిల్లవానిలో అప్పుడు 'పరిత్యక్త' (rejected) భావనకు పునాది ఏర్పడ వచ్చు. అలాగే తల్లి పిల్లవానిని అతిగారాబం చేసినా, అతిలాలన చేసినా,

5. పాలు త్రాగే పిల్లవాడు ఆకలి తీరిన తరువాత గూడ, స్తనాన్ని వదలక, మరీమరీ 'చూషించాలని' కోరతాడు. ఇది పాలిచ్చే ప్రతి తల్లికి అనుభవంలోని విషయమే. అలాంటి సమయంలోనే కొరకడం లాంటివి చేస్తాడు. ఈ కొరకడం, నమలడంలోనే అతని లైంగిక ఆకలిగూడ తీరాలి. అతడు పెరిగి పెద్దవాడైన తరువాత భార్య స్తనంపై చేయబోయే దంత, నఖ క్షతాలకు మూలరూపాలు ఇవే.

అతనికి 'సవాళ్ళ'ను ఎదుర్కొనే అవకాశం లభించదు. ఆంతరంగిక 'సమస్యల'ను (మలమూత్ర విసర్జనాదులపై అదుపు) అసలు ఎదుర్కోలేదు.

అలాంటి వానిలో 'పరావలంబన (dependency) = ఇతరులమీద ఆధారపడడం) 'అసమర్థత' (incompetence), భావనలు నాటు కొంటాయి. 'కుంఠిత శిశువు' అయినా, 'అతిలాఠిత శిశువు' అయినా ఇద్దరిలోను లిబిడో ఎక్కువగా పేరుకొంటుంది. తిష్టవేస్తుంది. ఇలా తిష్టవేసిన లిబిడో, ఏ మనోలైంగిక దశలో అయితే ఈ అనుభవాలు సంభవించాయో ఆ దశకు సంబంధించిన ప్రవర్తనల అవశేషంగా, మును ముందు వయస్సుడైన తరువాత బయట పడుతుంది.

దీనికి దగ్గరగా ఉండే మరో భావన ఉంది. అది ప్రతీప గమనం (Regression). ప్రతీప గమనం అంటే వెనుకకు నడవడం. అంటే మనోలైంగిక వికాసంలో పూర్వపుదశకు పరావృతం కావడం. అంటే వ్యక్తి ఒక సన్నివేశాన్ని ఎదుర్కోలేనప్పుడు, అంటే అతని ప్రయత్నాలు భగ్గుమైనప్పుడు, తన 'బాల్యచేష్టల'తో ప్రస్తుత సమస్యా పరిష్కారానికి పూనుకొంటాడు. ఈ విషయం ముందు ముందు 'రక్షక యంత్రాంగం (Defence Machanism) క్రింద వివరించ బడుతుంది. ప్రతీపగమనాన్ని 'స్థిరీభవనం' (fixation) యొక్క ఒక ప్రత్యేక సందర్భంగా పరిగణించవచ్చు. 'స్థిరీభవనం' అంటే అపసామాన్య రీతిలో ఒక వ్యక్తికి బందీ కావడం లేదా పాశబద్ధుడు కావడం. ఇంకో విధంగా చెప్పాలంటే శైశవంలోనో, యౌవనంలోనో 'ఔద్యోగికంగా' వ్యక్తి వికాసం (పెరుగుదల) కుంటు పడి పోవడం, ఆగిపోవడం, పాతుకు పోవడం, కూరుకు పోవడం, ఔద్యోగికంగా, పెరగడమంటే ఉద్యోగాల వికాసం. ఉద్యోగాలంటే ప్రేమ, కరుణ, దౌర్జన్యం, భీభత్సం, శౌద్రం మొదలైనవి. శరీరం ఎలా పెరుగుతుందో, తెలివితేటలు ఎలా పరిపక్వమవు తాయో, ఉద్యోగాలు కూడ అలాగే పరిణతి చెందుతాయి. ఒకడికి శరీరం పెరుగుతుంది, తెలివితేటలు పెరగవు. మరొకడికి ఉద్యోగాలు పెరగవు. శరీరం, తెలివితేటలు పెరుగుతాయి. అన్నీ సమంగా పెరగాలనీ లేదు. స్థిరీభవనం చెందిన వ్యక్తిలో, ఉద్యోగాలు పెరగడం ఏదో ఒక మనోలైంగిక దశలో ఆగిపోయి, ఆ దశలో ఒక వ్యక్తి చుట్టూ పెనవేసుకుపోతాయి. అతడు ఇతర అన్ని రంగాలలో సమర్థవంతంగా నెగ్గుకు రాగలడు గాని, ఉద్యోగాల విషయంలో మాత్రం ఏ దశలో కూరుకు పోయాడో ఆ దశా లక్షణాలనే ప్రదర్శిస్తాడు. ఉదాహరణకు ప్రతి పిల్లవాడు బాల్యంలో తల్లి మీద రాగ పాశ బద్ధుడవుతాడు. పెరిగే కొలది ఈ 'పాశా'న్ని చాల మంది తేలికగానే దాటుతారు. వీరిలో చిక్కేమీ ఉండదు. కాని కొంత మంది అసాధారణ భగ్గుత, లాలన, వ్యాకులతల కారణంగా అక్కడే (తల్లి మీద రాగంతో) ఆగి పోతారు. వారి ఉద్యోగాల పెరుగుదల అక్కడే స్థిర పడి పోతుంది. అంటే వారి పెరుగుదల తల్లిని దాటి ఆవలికి పోదు. అటువంటి వీరు పెద్దవారైన తరువాత. వ్యాపారం బాగా చేస్తారు; రాజకీయం నడుపుతారు.

అన్ని పనులు సమర్థవంతంగా నిర్వహిస్తారు గాని, భార్య దగ్గరకు వెళ్ళితే మాత్రం పిల్ల వాళ్ళై పోతారు. మగవాళ్ళు మాత్రం కాలేరు. 'వెంత కథ'⁶ అనే తెలుగు సినిమాలో నాయకుడు ఇలా 'స్థిరీభవనం' చెందినవాడే.

'స్థిరీభవనం' ఏ దశలో జరుగుతుందో ఆ దశలో సమర్థవంతంగా పరిష్కరింపబడని సమస్యలను అది తెలియజేస్తుంది. ఎనిమిదేళ్ళ పిల్లవాడు బొటన వ్రేలు చీకడం (అంగచూషణం), అతడు మౌఖిక దశలో స్థిరపడడం, అతడు ఆ దశలో సమస్యలను సమర్థవంతంగా పరిష్కరించలేక పోవడాన్ని తెలియజేస్తుంది.

మొత్తంమీద మనలో ఎక్కువ మందిమి ఈ దశలన్నింటిని సమర్థవంతంగా దాటు కొస్తాము. కొంతమంది ఏదో ఒక దశలో కుంటుపడతారు. అందుకని మన మూర్తిమత్వాన్ని మనం దాటిన మనోలైంగిక దశలతో లేదా దాటలేని స్థిరీభవనాలతో నిర్వచిస్తాం. మన మూర్తిమత్వం శైశవం నుంచి యుక్తవయస్సు వచ్చే వరకు, నాలుగు మనోలైంగిక దశలగుండ వికాసం చెందుతుందనీ, ఏదైన అసాధారణ 'కుంఠిత', అభద్రత (insecurity) వ్యాకులత (anxiety) ఎదురైనప్పుడు వ్యక్తి ప్రాక్ జననాంగదశలలో ఏ దశలోనైన పాతుకు పోవచ్చు నని ఫ్రాయిడ్ చెప్పాడు.

మూర్తిమత్వం శైశవం నుంచి యుక్త వయస్సు లోపల నాలుగు మనోలైంగిక దశల గుండా, ఒక్కొక్క దశలో ఒక్కొక్క శరీర భాగం ప్రాధాన్యం వహిస్తూ, అనేక సామాజికానుభవాలను సంతరించుకొంటూ వికసిస్తుందని చెప్పాం. ఇప్పుడు ఆ నాలుగు దశలలో మొదటిదైన మౌఖిక దశను పరిశీలిద్దాం.

మౌఖిక దశ (Oral stage)

శిశువు మొదటి సంవత్సర జీవిత మంతా ఈ దశ ఆక్రమిస్తుంది. మొదట అసలు శిశువు బాహ్య ప్రపంచంతో సంబంధం పెట్టుకొనేది నోటి ద్వారానే. శారీరక అవసరాలు అయిన ఆకలిదప్పులు, లైంగికత తృప్తమయ్యేది నోటి ద్వారానే, ఆకలి తీరిన తరువాత గూడ శిశువు స్తనాన్ని వదలక చూపించడంలో లైంగి కానందం పొందుతున్నాడని గ్రహించాలి. ఈ విధంగా నోరు కామ కేంద్రంగా జీవితాంతం ప్రాముఖ్యం వహిస్తుందని ఫ్రాయిడ్ చెప్పాడు. యుక్తవయస్సు వచ్చిన తరువాత గూడ ఈ దశ జాడలు మనకు గోళ్ళు కొరుక్కోవడం, పొగ

6. 'వెంతకథ' అనే సినిమాలో నాయకుడు (కృష్ణ) నాయిక (వాణిశ్రీ) తో పడక గదిలో ప్రతిసారి ఘోరంగా విఫలమవుతాడు. పనిపిల్లతో అయితే అతడు 'ఆకార్యాన్ని' చాల సమర్థవంతంగా నిర్వహిస్తాడు. అంటే అతడు నవ్వంసకుడు కాదు. కాని భార్య దగ్గరే విఫలమవుతాడు. కారణం భార్య అతడి తల్లిని పోలి ఉంది. చిన్నప్పుడు - బాల్యంలో - మనో లైంగిక దశలో స్థిరీభవనం చెందాడు. ఈ కథ వాస్తవంగా దా. కోవూరు, శ్రీలంక మనోవైజ్ఞానిక వైద్యుడు ఉపచారం చేసిన ఒక రోగి కథ.

త్రాగడం, ముద్దు పెట్టుకోవడం, అతిగా తినడం, త్రాగడం, బంక నమలడం (Gum chewing) మొదలైన రూపాలలో గోచరిస్తాయి. అంతే కాదు, మొదట నోటి ద్వారా పొందిన తల్లి స్తనాన్ని, మళ్ళా భార్యలో స్తనాన్ని పెద్దవాడైన తరువాత నోటిద్వారా అన్వేషిస్తాడు. యౌవనంలో భార్య స్తన చూషణానికి, బాల్యంలో మాతృ స్తన చూషణం మూల రూప మవుతున్నది.

నోరు ఒకేసారి రెండు పనులను 'చూషణ' క్రియ ద్వారా నిర్వహిస్తున్నది. (1) ఆకలి, (2) లైంగికతలను తృప్తిపరచడం. రెండూ ఒకే క్రియలో తృప్తి చెందడం వలన తల్లి, తాను వేరు వేరు అనే జ్ఞానం శిశువుకు లేక పోవడం వలన, ఆకలికి, ప్రేమకు మధ్య తికమక ఏర్పడుతుంది. ఈ 'అయోమయం' శిశువును 'అహం కేంద్రవాది' (Ego-centrist)గా మారుస్తుంది. అంటే శిశువు, ప్రపంచమంతా తానే అనుకుంటాడు. తాను తప్ప అన్యం కనిపించదు. తరువాత, కొంత కాలం గడచిన మీదట, శిశువు జీవితంలో తల్లి స్తనం ప్రాముఖ్యం కోల్పోయి అతని శరీరంలోని ఏదో ఒక భాగం ప్రాముఖ్యం వహిస్తుంది. అందుకే అప్పుడు అందుబాటులో ఉన్న కాలి వ్రేలో, చేతి వ్రేలో నోట్లో వేసుకొని సంతృప్తి చెందుతాడు.

శిశువును పాలు మరిపించే టప్పుడే కష్టాలన్నీ ఎదురవుతాయి. ఎంతో కొంత ప్రయత్నం లేకుండా ఏ శిశువు పాలు మరవదు. ఎందుకని? పాలు మరొక విధంగా లభిస్తాయి గాని, చూషణలో లభించే 'రుచి' (వ్రేలు చీకడంలో ఉండే రుచి ఎరుగని వారెవరూ ఉండరు) మరొక విధంగా లభించదు. అందుకనే శిశువు స్తనాన్ని వదల నిష్టపడదు. పాలు మరిపించాలని తల్లి చేసే ప్రయత్నం, స్తనం వదల రాదని బిడ్డచేసే మారాం-ఈ రెండింటి మధ్య ఘర్షణ తీవ్రమై నప్పుడు, లిబిడో శక్తి ఈ దశలో ఎక్కువగా కేంద్రీకృతమైతే, మిగతా దశలలో సమస్యలు పరిష్కరించ దానికి కావలసిన 'శక్తి' ఎక్కడనుంచి లభిస్తుంది? అంటే మిగతా దశలలో సమస్యలకు చాలినంత శక్తి లభించక, సమస్యలు అపరిష్కృతంగానే మిగిలిపోయి, అంతిమంగా యుక్తవయస్సు మూర్తి మత్స్వం లోప భూయిష్ట మవుతుంది.

ఈ దశలో 'మాఖిక ఉద్దీపనం' (Oral stimulation) అత్యధికంగా జరిగినా, అత్యల్పంగా జరిగినా, అంటే సంతృప్తి అధికంగా పొందినా, అల్పంగా పొందినా, పెద్దవాడైన తరువాత, వ్యక్తి 'పరావలంబనజీవి'గా తయారవుతాడు. తల్లి పాలివ్వడం, ఇవ్వక పోవడం ద్వారా బిడ్డ ప్రవర్తనను నియంత్రిస్తుంది. చెప్పి నట్లు వింటే పాలిస్తుంది. వినకపోతే పాలివ్వదు. బిడ్డ దృష్టిలో పాలివ్వడం ప్రేమతోను, ఇవ్వక పోవడం నిరాకరణంతోను ముడి పడతాయి. అందుకని తల్లి నిరాకరించి నప్పుడు బిడ్డ వ్యాకులచిత్తు డవుతాడు. ఈ వ్యాకులత అధికమై నప్పుడు 'మాఖిక పరాశ్రయ లక్షణం' (Oral dependent character) అతనిలో ఏర్పడుతుంది. అటువంటివాడు ఇతరుల మీద ఎక్కువ విశ్వాసం ఉంచుతాడు. ఎవరోవచ్చి తనను తన తల్లిలాగ ఆదరిస్తారని ఎప్పుడూ ఎదురు చూస్తుంటాడు. ఇతరులతోటి ఇతడి సంబంధాలు నిష్క్రయాత్మకంగా అపరిణతంగా ఉంటాయి. ఇతనిని వంచించడం పరమతేలిక. ఎందుకంటే అతడు ఇతరులమీద ఎక్కువగా ఆధారపడతాడు, ఇతరులను నమ్ముతాడు. నమ్మిన వానినే గదా మోసం చేయడానికి వీలయ్యేది.

అసలు నోరు ఐదు రకాల పనులుచేస్తుంది : అవి (1) గ్రహణం (లోనికి తీసుకోవడం), (2) పట్టుకు వ్రేలాడడం (స్తనాన్ని వదలక పోవడం), (3) కొరకడం, (4) ఉమియడం, (5) మూయడం. ఈ ఐదు పనులు తరువాత ఏర్పడబోయే మూర్తిమత్వ లక్షణాలకు నమూనాలుగ, మూలరూపాలు (prototype)గా పనిచేస్తాయి. మూలరూపం అంటే మనకు బాధాకరమైన, లేక మనలను చీకాకు పెట్టే సన్నివేశాలకు సర్దుబాటు చేసుకోవడంలో అనుసరించే ప్రవర్తనకు నమూనాగా పనిచేసేది. అంటే బిడ్డ ఒకవిధంగా 'సర్దుబాటు' కావడం చేర్చుకొన్నప్పుడు, తరువాత అటువంటి సన్నివేశాలు ఎదురైతే అలాంటి ప్రవర్తననే ఉపయోగిస్తుంది. అర్జనకు మూల రూపం గ్రహణం; గ్రాహకత్వానికి (ధారణశక్తి), నిర్ణయాలకు మూలరూపం పట్టుకు వ్రేలాడడం, వినాశానికి కొరకడం, నిరాకరణకు ఉపేక్షకు మూయడం మూలరూపాలు. ఈ మూలరూపాలు మూర్తిమత్వంలో అంశాలుగా జీవితమంతా ప్రభావితంచేస్తాయి. లేదా అదే విషయం ఆయా మూలరూపాలకు సంబంధించిన అభివ్యక్తికరణలో అతడు ఎదుర్కొన్న వ్యాకులత, కుంఠనల మీద ఆధారపడి ఉంటుంది. ఉదాహరణకు, ఆకస్మికంగా పాలు మరిపించిన శిశువు వస్తువులను అంటి పెట్టుకొని వేళ్ళాడే తత్వాన్ని పెంపొందించుకోవచ్చు. మళ్ళీ ఇలాంటి అనుభవం ఆకస్మికంగా ఎదురవుతుందనే భయం వేళ్ళాడే మనస్తత్వాన్ని పెంపొందిస్తుంది.

గ్రహణాన్ని మూలరూపంగా గ్రహించిన వాడు వస్తువులను నోటి ద్వారా గ్రహించడమే కాక జ్ఞానేంద్రియాల ద్వారా విషయాలను 'జుర్రు' కొంటాడు. ఇతనికి తృప్తి ఉండదు. ధనదాహం, అధికారదాహం, ప్రేమదాహం, జ్ఞానతృప్తులు ఇవే. అది అధికారంకాని, ధనంకాని, తాను నిజంగా వాంచిందే, ప్రేమించే తల్లి నుంచి ఆశించే పాలకు ప్రతీకలు. చాలినంత పాలు, ప్రేమ చిన్నతనంలో తల్లి నుంచి లభించకపోతే, దాని ఫలితంగా ఈ లక్షణాలు ఏర్పడతాయి.

ప్రక్షేపణ (Projection) (ఇది ముందు ముందు వివరించబడుతుంది) యంత్రాంగం కొన్ని కారణాల వలన, ఉపయోగించబడితే, ఇతరుల మీద ఆధారపడటానికి మారుగ ఇతరులకు సహాయం చేస్తాడు. అటువంటివారు సాంఘిక సేవకులుగ, నర్సులుగ తయారవుతారు. దాంతో మౌఖిక వాంఛలు (repressed oral wishes) భాషలో, సీసాలు పోగుచేయడంలో, (సీసాలతో పాలుపడతారు), గారుడవాదం (ventriloquism) లో ఆసక్తిగ అభివ్యక్తమవుతాయి.

శిశువు జీవితంలో ప్రథమ సంవత్సరంలో ప్రథమార్థం గడిచిన అనంతరం మరొక అంతర్దశ ప్రారంభమవుతుంది. దీనిని 'మౌఖిక దౌర్జన్య' (oral aggressive) దశ, లేదా 'మౌఖిక పరపీడనకామ' (oral sadistic) దశ అంటారు. ఈ కాలంలో పళ్ళు వచ్చినప్పుడు, సమయానికి తల్లి అందుబాటులో లేకపోవడం వలన, సంతుష్టి అవ్యవహితంగా లభించని కారణంగా ఉత్పన్నమైన 'కుంఠన' (భగ్గుత) అభివ్యక్తికరణం 'కొరకడం' (biting), నమలడం (chewing) ద్వారా జరుగుతుంది. మౌఖిక సంతుష్టిని ఉమియడం (spitting) లాంటి దౌర్జన్య పూరితచర్య ద్వారా గూడ పొందవచ్చు. ఈ దశలో మూర్తిమత్వం స్థిరీభవనం చెందితే పెద్దవారైన తరువాత నిరాశా

వాదులుగా, వివాదాస్పదులుగా, సూటి పోటీ మాటలలో (bitingly sarcastic) అవతలి వారిని హింసించేవారుగ, మనుష్యులను ద్వేషించేవారుగ తయారవుతారు. ఇటువంటివారు తమకు అవసరం ఉన్నంతకాలం ఇతరులను అణగద్రొక్కడం, దోపిడీ చేయడం చేస్తారు.

పాయుదశ (Anal stage)

దీనిని గుద దశ, పురీష దశ అని గూడ అనవచ్చు. ఇది శిశు జీవితంలో రెండు, మూడు సంవత్సరాలను ఆక్రమిస్తుంది. లిబిడోశక్తి, ఒకే ఆహారనాళానికి ఒక కొసన ఉన్న నోటినుంచి, రెండవ కొసన ఉన్న గుదానికి మారుతుంది. మొదటి దశలో లిబిడో అభివ్యక్తీకరణలో నోరు ప్రాముఖ్యం వహిస్తే, ఈ రెండవ దశలో గుదం ప్రాముఖ్యం వహిస్తుంది. ఈ దశలో సంతృప్తి రెండు విధాల జరుగుతుంది : 1. శిశువు మలమూత్ర విసర్జన పక్షలకు వలె ఎప్పుడు పడితే అప్పుడు, ఎక్కడ పడితే అక్కడ, చేయడం ద్వారా తృప్తి కలుగుతుంది. 2. క్రమంగా నిగ్రహంపెరిగి నెమ్మదిగా విసర్జించడంలో అంటే స్పింక్లర్ కందరంపై తక్కువ పీడనాన్ని ప్రసరింప జేయడం ద్వారా-సుఖాన్నిపెంచుకొంటాడు. విసర్జన నిగ్రహాలు ఎక్కువ భాగం నాడీ కందర పరిపక్వత మీద ఆధారపడినా, వీటిని గురించి తల్లి దండ్రులు పిల్లలకు ఇచ్చే శిక్షణ వారి మూర్తిమత్సాలను ప్రభావితం చేస్తుందని ప్రాయిడ్ విశ్వసించాడు. మలమూత్ర విసర్జన శిక్షణలో తల్లి రెండు విధానాలను అవలంబిస్తుంది. (1) దండన పద్ధతి (2) లాలన పద్ధతి. దండన పద్ధతిలో పిల్లవానిని దండించి, అవసరమయితే బెత్తాన్ని ఉపయోగించి, ఒక నిర్ణీత వేళకు నిర్ణీత స్థలంలో మలమూత్ర విసర్జన చేయిస్తుంది. లాలన పద్ధతిలో పిల్లవానిని బ్రతిమిలాడి, ముద్దులాడి ఆ పని చేయిస్తుంది. సమాజం మలమూత్ర విసర్జనపై ఆంక్షలను విధిస్తుంది గనుక, తల్లి వీటిపై నిగ్రహాన్ని శిక్షణద్వారా నేర్పుతుంది. తల్లి ఇచ్చే శిక్షణలో కారిత్యం ఎక్కువగా ఉండి 'నిగ్రహం' ఎక్కువ మోతాదులో సాధిస్తే, ఇక అతడు ప్రతిపనిలోను నిగ్రహమే ప్రదర్శిస్తాడు. అతని ఊర్తిమత్సాన్ని పాయునిగ్రహ (Anal retentive) మూర్తిమత్వమంటారు. ఈ దశలో స్థిరపడినవారు పెద్దవారైన తరువాత, మొండివారుగ, దుర్దములుగ, క్రమాన్ని, కాలాన్ని పాటించే వారుగ, పిడికిలి విప్పనివారుగ (చిక్కిన దానిని దేనిని వదలి పెట్టనివారుగ), పిల్లికి బిచ్చం పెట్టనివారుగ తయారవుతారు. శిక్షణలో తల్లి అతికారిత్యాన్ని ప్రదర్శిస్తే, యథేచ్ఛా విసర్జనకు వ్యతిరేకంగా ప్రతిచర్యా నిర్మితి (రక్షక యంత్రాంగంలో ప్రతిచర్యా నిర్మితి చూడు.) ఏర్పడుతుంది. ఈ రక్షక యంత్రాంగం కారణాన వ్యక్తి అత్యంత పరిశుభ్రత పాటించే వాడుగా, అభిరుచులలో ఏ మాత్రం తేడా వచ్చినా సహించలేని వాడుగా, మిత వ్యయుడుగా తయారవుతాడు.

విసర్జనకు వ్యతిరేకంగా మలాన్ని నిలువరించడం మరొక ప్రకార్యం. దీని వలన పురీషం (rectum) గోడలపై మలం ఒరిపిడి వల్ల బండ్రయక సుఖం కలుగుతుంది. విసర్జన జరిగి, మలం బయటికి వెళితే, ఈ సుఖం పోతుంది. దీనివల్ల 'శూన్యభావన' ఏర్పడుతుంది. ఈ

రకమైన సుఖంలో స్థిర పడిన వాడు దాచుకొనే వాడుగ, పోగు చేసు కొనే వాడుగ తయారవుతాడు. ఈ నిలువచేసుకొనే ప్రవృత్తికి ప్రతిచర్య నిర్మితి జరిగితే అర్థం పర్థం లే కుండా తనకు ఉన్నవన్నీ ఇతరులకు ఇచ్చివేస్తాడు. అర్థం లేని పెట్టుబడులు పెట్టి, బాధ్యతారహితంగా జూదమాడి, ఉన్న ధనాన్ని పోగొట్టు కొంటాడు. వస్తువులు, ధనం కలిగి ఉండడ మనేది వాళ్ళకు 'వ్యాకులత' కలిగి స్తుంది. ఆ వ్యాకులతను పోగొట్టు కోవడానికి వాళ్ళు ఆ వస్తువులను, ధనాన్ని వదిలించుకొంటారు. వదిలించు కోవడానికి ఏమైన చేస్తారు. డబ్బు పార వేసు కొంటున్నట్లుగ దుబారాగా ఖర్చు చేయడంలో వాళ్ళకు తృప్తి ఉంది. మరో రకం తల్లులు అనునయంతో, బ్రతిమిలాడి పిల్లలచేత వినర్జన చేయిస్తారు. పిల్లవాడు వినర్జన చేసి నప్పుడల్లా తల్లి మెచ్చుకొంటుంది. దీనితో ఆ పిల్లవాడు నిజంగా తన మలం అంత విలువైంది కాబోలు అనుకొంటాడు. ఇందులో పాతుకు పోయిన వాడు పెద్దవాడైన తరువాత, చిన్నప్పుడు తల్లి కోసం మలాన్ని వినర్జించినట్లు ఇతరుల సంతృప్తి కోసం వస్తువులను దానం చేస్తాడు. అతడు అధికంగా ఇతరులకు బహుమతులు ఇచ్చేవాడుగ, ఉదారుడుగ దాన ధర్మాలు చేసేవాడుగ తయారవుతాడు.

తల్లి అతిగా పొగడితే, మలం చాలా విలువైనదని భావించి, బిడ్డ దానిని వినర్జించడానికి ఇష్టపడక దాచు కొంటాడు. మలం బయటికి పోతే ఎంతో విలువైన వస్తువును పోగొట్టు కొంటున్నాననే భావం అతనిలో వ్యాకులతను కలిగిస్తుంది. ఇది స్థిరపడితే అతడు పిసిసినారిగ, మిత వ్యయుడుగ తయారవుతాడు.

తల్లి ఇచ్చే లాలన పూర్వక శిక్షణ ప్రత్యేక సందర్భాలలో పాయుదౌర్జన్య (anal aggressive) మూర్తిమత్వానికి దారి తీస్తుంది. అటువంటివారు క్రూరులుగ, వినాశకులుగ, క్రమరహితులుగ, ప్రతికూలురుగ తయారవుతారు. వీరు ప్రేమ సంబంధాలలో రెండవ వ్యక్తిని తమ 'స్వంత ఆస్తి' క్రింద పరిగణిస్తారు. అంటే తన అవసరాలు తీర్చడానికి, తన సేవచేయడానికి మాత్రమే అవతలి వ్యక్తి ఉన్నట్లు భావిస్తారు.

శిశ్న ధత (Phallic stage)

ఈ దశ, బాల్యంలో నాలుగు, ఐదు సంవత్సరాల కాలాన్ని ఆక్రమిస్తుంది. ఇందులో మర్మావయవాలు ప్రాముఖ్యం వహిస్తాయి. అవయవాల తాడనం, ముష్టి మైథునం సుఖాన్ని ఇస్తుంది. అంటే లిటిడ్ ఇప్పుడు మర్మావయవాలలో కేంద్రీకరిస్తుంది. అందుకని మర్మావయవాలు ప్రాముఖ్యం వహిస్తాయి. అందుకే ఈ వయస్సులో పిల్లలు తాను, ఇతరుల మర్మాంగాల పరిశీలనలో, కొలతలలో నిమగ్నమవుతారు. వాటిపై కుతూహలాన్ని ప్రదర్శిస్తారు. అంతే కాక, వారు ఈ సమయంలో సృష్టి రహస్యానికి సంబంధించిన బృహత్తర సమస్యను ఎదుర్కొంటారు. 'అసలు పిల్లలు ఎలా పుడతారు?', 'వారు ఎక్కడ నుంచి వస్తారు?' అనే ప్రశ్నలు వారిని వేధిస్తాయి.

దీనికి చాలా మంది పిల్లలు, పాయువు (గుదం) నుంచి బిడ్డలు పుడతారని భావిస్తారు. ఇదే కాలంలో తల్లిదండ్రులు జరిపే రతి కార్యాన్ని యాదృచ్ఛికంగా చూచే అవకాశాలు మెండుగా ఉంటాయి. చూడని వారు ప్రాథమిక దృశ్యాన్ని (Primal scene)⁷ స్వైరకల్పన ద్వారా ఊహించు కొంటారు. మొత్తంమీద, రతిని చూచినవారు, దానిని తల్లిమీద తండ్రి జరిపే దౌర్జన్యంగా భావిస్తారు. తల్లిదండ్రులు ఊహించిన దాని కంటే పిల్లలకు లైంగిక అవగాహన ఎక్కువగానే ఉంటుంది.

ఈ శిశు దశ చాలా రసవత్తరమైన ఘట్టం. ఎందుకంటే ఈ దశలో బిడ్డ తల్లిదండ్రులను లైంగికంగా కోరుతుంది. దీనితో అతని దృక్పథంలో తల్లిదండ్రులను గురించి అనేక మార్పులు వస్తాయి. అందువల్ల 'కుటుంబ నాటకం' (Family drama) బహు రసవత్తరంగా కొనసాగు తుంది. ప్రతి మగ పిల్లవాడు ఈ దశలో తల్లిని కామించి, తండ్రి తనకు ప్రత్యర్థి అవుతున్నాడని, తండ్రిని ద్వేషిస్తాడు. అలాగే ఆడపిల్ల తండ్రిని కామించి, తల్లి తనకు ప్రత్యర్థి అవుతున్నదని, తల్లిని ద్వేషిస్తుంది. సమాజం ఈ రకమైన కామబంధాలను అనుమతించదు గనుక, ప్రతి పిల్లవాడు సంఘర్షణకు గురవుతాడు. అలా బయట పడ లేక ఈ దశలో కూరుకుపోయిన వారి సంఖ్య గూడ చెప్పదగినది గానే ఉంది.

మగపిల్లలు వానికి ఎదురయ్యే సమస్యకు ఇడిపస్ కాంప్లెక్స్ (ఇడిపస్ భావ గ్రంథి) అన్నాడు ప్రాయ్డ్. గ్రీకు మహానాటకకర్త అయిన సోఫోక్లీజ్ వ్రాసిన 'ఇడిపస్ రెక్స్' అనే నాటక ఇతివృత్తం ఆధారంగా ఆ ఘర్షణకు ఈ పేరు పెట్టాడు. ఈ నాటకంలో నాయకుడు ఇడిపస్ రెక్స్, థేబీజ్ రాజు లేయూస్ రాణి జోకాస్టాల్ కొడుకు. విధివంచితుడైన ఇడిపస్, యుక్త వయస్సుడైన తరువాత, తండ్రి అని తెలియక తండ్రిని సంహరించి, తల్లి అని తెలియక తల్లిని వివాహమాడి, పిల్లల్ని కని, నిజం తెలిసి, పశ్చాత్తాపంతో కన్నులు ఊడ పెరుక్కొని, దేశాంతర్గతుడు అవుతాడు. ఇది వట్టి గ్రీకు పుక్కిటి పురాణమని తెలిసినా, మానవుడు బాల్యంలో ఎదుర్కొనే అత్యంత క్లిష్టమైన ఈ 'ఘర్షణ'కు ఆపేరును ప్రాయ్డ్ 'ప్రతీక'గ గ్రహించాడు. అంతే గాని ప్రతి పిల్లవాడు తండ్రిని సంహరించి, తల్లిని పెళ్ళి చేసుకొంటాడని కాదు. ఈ దశలో ఆ భావన ప్రతివాడు అనుభవించేదే అయినా, సమాజం దానిని అనుమతించని కారణంగా, దమన ప్రక్రియ ద్వారా, దానిని బలవంతంగా అణచి వేయడం వల్ల ఆ 'వాంఛ' అచేతనంలోకి వెళ్తుంది. అందువల్ల పెద్దవాళ్ళమైన తరువాత ఈ విషయం ఏ మాత్రం గుర్తుండదు. తరువాత, మనలో సూపర్ ఈగో నిలదొక్కు కొంటుంది గనుక, దానిని మరల బయటికి రానీయదు.

ఈ నాటకం ఎలా జరుగుతుందో చూద్దాం. పిల్లవానికి మొదటి 'ప్రేమ వస్తువు' (object of love) తల్లి. ఎందుకంటే అతడు పుట్టిన దగ్గర నుంచి అతనికి తృప్తిని ఇవ్వడంలో ఆమె మూలహేతువు. అందువల్ల ఆమె మొత్తం ఏకంగా తనకే కావాలను కొంటాడు. తల్లి శ్రద్ధ

7. ప్రాథమిక దృశ్యం అంటే తల్లితండ్రుల రతి కార్యాన్ని వాస్తవంగా చూడక పోయినా, చూచినట్లే ఏర్పరుచుకొన్న స్వైర కల్పన భావన.

అంతా తన మీద తప్ప మరెవరి మీద చూపించ కూడదు అనుకొంటాడు. తండ్రి తల్లిని లైంగికంగా ఎలా చూస్తున్నాడో, తాను ఆమెను అలాగే చూడాలనుకొంటాడు. మోహింప ప్రయత్నిస్తాడు. దీని కోసం అతడు గర్వంగా తన జననంగాన్ని తల్లికి ప్రదర్శిస్తాడు. బిడ్డను పెంచిన ప్రతి తల్లికి ఈ విషయం అనుభవంలో ఉన్నదే. అయితే ఏ తండ్రి దీనిని సహించదు. పైగా గట్టిగా శిక్షిస్తాడు. శిశ్వాన్ని కోసివేస్తానని భయపెడతాడు. ఇదంతా చాలదన్నట్లు తల్లి తనకే కాక తండ్రిని గూడ శ్రద్ధతో చూస్తోంది. తన మాట కాక తండ్రి మాట వింటున్నది. ఈ విధంగా తల్లి ప్రేమలో తండ్రి తనకు ప్రత్యర్థి అవుతున్నాడు. కాని, మరి తండ్రిమో తన కంటే ఎన్నో రెట్లు శక్తిమంతుడు. అందుకని, ఈ తగవు కారణంగా తండ్రి నిజంగానే తన శిశ్వాన్ని తొలగిస్తాడేమోనని పిల్లవాడు వ్యాకుల చిత్తుడవుతాడు. తండ్రిని గురించి పిల్లవాడు పొందే ఈ రకమైన భీతిని 'వృషణ విచ్ఛేద భీతి' (castration anxiety = గింజలను తొలగించడం ద్వారా మగతనాన్ని తొలగిస్తారనే భయం) అంటారు. ఈ వ్యాకులత కారణంగా పిల్లవాడు తల్లిపై పెంచుకొన్న 'అగమ్యాగమన వాంఛ' (incest desire = పొందరాని పొందుని కోరడం)ను అణచి వేయడం జరుగుతుంది.

మామూలుగ ఐదారేళ్ళు దాటే సరికి, పిల్లవాడు తల్లిమీద ఉన్న లైంగిక వాంఛను అణచి వేయడం (అచేతనంలోకి పంపడం) ద్వారా ఇడిపస్ కాంప్లెక్స్‌ను అధిగమిస్తాడు. ఈ అణచి వేత ఎలా జరుగుతుంది ? ఒకటి వృషణ విచ్ఛేదభీతి వల్ల, రెండు తండ్రిని అనుకరించి తండ్రితో తాదాత్మ్యం చెందడం వల్ల. తల్లి ఎంత సేపటికీ తండ్రి మాట విని తండ్రినే ప్రేమిస్తుంది గాని, పూర్తిగ తనను ప్రేమించడం లేదు; పూర్తిగ తల్లి తనకే దక్కడం లేదు. పూర్తిగ తనకే దక్కాలంటే ఏమి చెయ్యాలి ? తను తండ్రి అంతటివాడై, తండ్రి గుణాలు ఆర్జిస్తే, తల్లి ప్రేమించక ఏమి చేస్తుంది ? తనకు దక్కక ఎక్కడికి పోతుంది ? ఈ విధంగా అతడు తండ్రిని అనుకరించ మొదలెడతాడు. (బొమ్మల పెళ్ళిళ్ళలో మనకు పిల్లవాడు తండ్రి పాత్రను అనుకరించడం కనిపిస్తుంది.) తండ్రి ప్రవర్తనను తన ప్రవర్తనగ చేసుకొంటాడు. తండ్రిని తనలో ఒక అంతర్భాగంగా చేసుకొంటాడు. దీనిని 'సాంఘికరణం' (Socialisation) అంటారు. ఇలా తండ్రిని 'అంతరికరణం' చేసుకోవడంతో పాటు, తండ్రిలో తల్లి చూస్తున్న విలువలను, నీతిని, దృక్పథాలను తనవిగా చేసుకొంటాడు. ఈ సమయంలోనే తల్లిదండ్రుల విధినిషేధాలలోని మంచిచెడులను గుర్తిస్తాడు. ఈ విధంగా ఇడిపస్ ఘర్షణ పరిష్కృత మవుతుంది. ఈ పరిష్కారం నుంచే అధ్యహం (సూపర్ ఈగో) పుడుతుంది. ఈ ఇడిపస్ ఘర్షణ వారసత్వమే 'అధ్యహం'.

ఇంతవరకు మగ పిల్లవాడి విషయం మాత్రమే చర్చించాం. ఇప్పుడు ఆడ పిల్లల విషయంలో ఏమి జరుగుతుందో చూద్దాం. ఈ ఇడిపస్ ఘర్షణ ఆడపిల్లల విషయంలో బహు దొంకతిరుగుడు పద్ధతిలో పరిష్కార అవుతుందనేది తప్ప, సిద్ధాంతపరంగా ఆడ, మగ మధ్య తేడా లేదు. ఆడపిల్లలో జరిగే ఈ ఘర్షణకు 'ఇలెక్ట్రా కాంప్లెక్స్' అని పేరు పెట్టాడు ఫ్రాయిడ్.

ఈ పేరు గూడ గ్రీకు పురాణం నుంచే గ్రహించబడింది. ఈ కథలో ఇలెక్ట్రా అనే యువతి, తండ్రి యెడ అవిశ్వాసంగా ప్రవర్తించిన రంకులాడి తల్లిని, సోదరుని చేత చంపిస్తుంది తండ్రి యెడ అభిమానంతో. ఈ కథ సారం తల్లిని ద్వేషించి తండ్రిని ప్రేమించడం.

బాలుని మాదిరే బాలికకు తల్లే ప్రథమ ప్రేమ వస్తువు. తండ్రికి, సోదరునికి ఉన్న మర్యాదగం తనకు లేదనే సత్యాన్ని ఈ వయస్సులో గుర్తిస్తుంది. తనకు గూడ ఉంటే ఎంతో బాగుండునని అనుకొంటుంది. దీనినే 'శిశ్నేర్ష్య' (penis envy) అంటారు. (బాలికకు 'శిశ్నేర్ష్య' ఉంటుందని అన్నాడని ఫ్రాయిడ్ ని స్త్రీ విమోచనోద్యమ కారులు తిట్టిపోశారు). శిశ్నేర్ష్య బాలునిలోని వృషణ విచ్చేద భీతికి సమానం. ఆ తరువాత, ఆ మర్యాదగం లేక పోవడానికి కారణం తల్లి అని, తను చిన్నతనంలో ఏదో తప్పు చేస్తే తల్లి దానిని తీసి వేసిందని, ఆ స్థానంలో గుంట ఏర్పడిందని భావిస్తుంది. ఈ లోపంవల్ల బాలిక తాను స్త్రీ అయినందుకు కుంగిపోయి స్త్రీత్వానికి తక్కువ విలువ కడుతుంది. దీనికి మొత్తానికి కారణమైన తల్లి మీద ప్రేమ తరిగి పోతుంది. ఇలా తరిగిన ప్రేమ తనకు, తల్లికి లేని జననాంగం ఉన్న తండ్రి పైకి మరలుతుంది.

మగ పిల్లవానిలో ఇడిపస్ ఘర్షణను తొలగించడానికి వృషణ విచ్చేద భీతి మూల కారణమైతే, ఆడపిల్లలో ఇలెక్ట్రా ఘర్షణను ప్రవేశపెట్టడానికి 'శిశ్నేర్ష్య' మూలకారణం అవుతుంది. ఇడిపస్ కాంప్లెక్స్ మగపిల్లవానిలో పరిష్కరించబడిన రీతిలో ఆడపిల్లలోని ఇలెక్ట్రా కాంప్లెక్స్ పరిష్కరించబడదు. ఇది బాలిక పరిణతి చెందడంద్వారా, తండ్రిపొందు అసంభవమైన కారణంగా బలహీనపడి పోతుంది. ఏది ఎలాగున్నా ఇలెక్ట్రా సంఘర్షణ పరిష్కారానికి ఫ్రాయిడ్ వివరణను చాలా మంది శాస్త్రజ్ఞులు అంగీకరించ లేదు. ఎందుకంటే (1) తండ్రి కుటుంబంలో శక్తి మంతుడు గనుక అతడంటే కొడుకు భయపడడంలో అర్థం ఉందిగాని, తల్లికి కూతురు భయపడడంలో అర్థంలేదు; (2) మగపిల్ల వాడంటే, ఉన్న అంగం పోయే ప్రమాదం ఉంది గనుక భయపడతాడు. లేని అంగం పోతుందనే భయం బాలికకు ఉండడానికి వీలులేదు. అంటే మగపిల్లవానికి కలిగేటంత తీవ్రభయం ఆడపిల్లకు కలిగే అవకాశం లేదు. ఆడపిల్లకు అంత తీవ్ర భయంలేదు గనుకనే ఆడవారు నీతిని గురించి అంతగా పట్టించుకోరని (వారిలో సూపర్ ఈగో దృఢంగా రూపొందదని) ఫ్రాయిడ్ సిద్ధాంతీకరించాడు. బహుశ శిశ్నేర్ష్య కారణంగానే స్త్రీలలో అధిక భాగం తమకు పుట్టబోయే మొదటి బిడ్డ మగబిడ్డ కావాలని, తద్వారా పురుషాంగం లేని లోపాన్ని తీర్చుకోవాలని కోరు కొంటారు.

పితృస్వామ్య సమాజంలో ఇలా ఉంటే, మాతృస్వామ్యంలో ఇడిపస్, ఇలెక్ట్రా కాంప్లెక్స్ లు ఎలా ఉండేవి అన్న ప్రశ్నను పరిశీలిస్తూ విమర్శకులు ఫ్రాయిడ్ సిద్ధాంతాలను అంగీకరించ లేదు.

ఈ దశలో స్థిరీభవనం చెందిన మగపిల్లలు పెద్దవారైన తరువాత, చొరవగల వ్యక్తులుగ, దాంబికులు (సారహీనులు)గ, గర్వమభిరుచులుగ, యశోకాములుగ తయారవుతారు. విజయ కాంక్షతో ముందుకు ముందుకు చొచ్చుకు పోయి తమ మగ పటిమను, పుంస్తత్వాన్ని ప్రదర్శించ

జూస్తారు. ఆడపిల్లలు ఈ దశలో స్థిరీభవనం చెంది పెద్దవారైన తరువాత ఇతరులను ఆకర్షించి వారిని విమోహితుల (Seduce) ను చేస్తారు. వగలు పోవడం, ప్రేమ లీలలు సాగించడం, లైంగిక విశృంఖలతను పాటించడం చేస్తారు. కాని వీరు లైంగిక విషయాలలో నంగ నాచులుగా కనిపిస్తారు. పురుషులలో నపుంసకత్వానికీ, స్త్రీలలో జడత్వానికి మూలం ఈ దశలోనే దొరుకుతుంది.

గుప్త దశ (Latency Period)

సరిగా చెప్పాలంటే దీనిని లైంగిక దశలలో ఒకటి అని చెప్పడానికి వీలులేదు. కారణం, ఈ దశలో, ఇతర దశలో లాగ, శరీరంలోని ఏ కేంద్రమూ క్రొత్తగా ప్రాముఖ్యాన్ని సంతరించు కోదు. ఇది ఆరు సంవత్సరాల నుంచి యుక్త వయస్సు వచ్చేవరకు ఆక్రమిస్తుంది. ఈ దశలో లైంగిక శక్తి, సుప్త స్థితిలో ఉండి, ఉదాత్తీకరణ ప్రక్రియ ద్వారా లైంగికేతరాలైన బుద్ధికి సంబంధించిన విషయాల మీదికి, సమ వయస్కులతో, సంబంధాలు పెంచుకోవడం మీదికి మళ్ళుతుంది. ఈ రకంగా ఈ దశలో, లైంగిక శక్తి నిద్రాణంగా ఉండడాన్ని, కేవలం శారీరక ప్రక్రియగానే ప్రాయిడ్ భావించాడు. అంతకు ముందరి మూడు దశల కాలానికి సమానమైన కాలాన్ని ఆవరించిన ఈ దశను, ప్రాయిడ్ అంత నిశితంగా పరిశీలించి నట్లు కనబడదు. అంతటి శాస్త్రజ్ఞుడు అలా వదలి వేయడం నిజంగా విశేషమే.

జననాంగదశ (Genital Stage)

ఇంతకు ముందు నిద్రపోతున్న లైంగిక, దౌర్జన్య ప్రచోదనలు యుక్తవయస్సు రాగానే మేల్కొంటాయి. దానితో మగపిల్ల వానికి ఆడపిల్ల మీద, ఆడపిల్లకు మగపిల్లవాని మీద, ఆసక్తి మొదలుపుతుంది. ఈ దశ, యుక్తవయస్సు వచ్చినప్పటి నుంచి జీవితాంతం ఆక్రమిస్తుంది. ఈ దశా ప్రారంభంలో ఎండోక్రైన్ వ్యవస్థ హార్మోనులను స్రవిస్తుంది. గౌణ లైంగిక లక్షణాలైన మీసాలు, గడ్డాలు, స్తనాలు వస్తాయి. జననాంగాలు పెరిగి పరిణతి చెందుతాయి. ఈ స్థితి వ్యక్తిని లైంగికపరంగా ఉత్తేజ పరుస్తుంది. ఈ దశా ప్రారంభంలో 'సజాతి లైంగిక' (Homo-sexual) కాలం ఒకటి ఉంది. ఈ కాలం గుండా అందరు పయనించ వలసిందే. అంటే ఈ కాలంలో మగవారు మగవారికి, ఆడవారు ఆడవారికి ఆకర్షితులవుతారు. అందుకే మగపిల్లలు మగపిల్లలతో, ఆడపిల్లలు ఆడపిల్లలతో ఎక్కువగ స్నేహం చేస్తుంటారు. అయితే అంతమాత్రాన అందరు వాస్తవంగా సజాతి లైంగికతను అనుభవిస్తారని కాదు. ఆ తరువాత, ఈ దశలోని రెండవ అంతర్దశ ప్రారంభమవుతుంది. ఈ అంతర్దశలో మగపిల్ల వాడు ఆడపిల్ల వైపు, ఆడపిల్ల మగవాని వైపు ఆకర్షితులవుతారు. లిబిడో క్రమంగా తనకంటే భిన్నమైన లింగమున్న వ్యక్తి వైపుకు మరలుతుంది. దానితో ప్రణయారాధన ప్రారంభమవుతుంది. తొలి దశలో ఏర్పడే ప్రేమ (మోహం = crush) వివాహానికి దారి తీస్తుంది.

ఈ దశకు సంబంధించిన లక్షణాలు, సైకో ఎనాలిసిస్ సిద్ధాంతం ప్రకారం ఆదర్శ వంతమైన మూర్తిమత్వాన్ని ప్రతిబింబిస్తాయి. పరిపక్వత చెంది, సాంఘిక, లైంగిక సంబంధాలకు బాధ్యత వహిస్తూ, విజాతి లైంగిక ప్రేమ (Heterosexual love) ద్వారా 'తుష్టిని అనుభవిస్తాడు. లైంగిక రతిద్వారా లిబిడోకు ముక్తి కలిగించి, జనాంగ ప్రచోదనలను నియంత్రించ వచ్చు. సహజాత శక్తులు పేరుకు పోకుండా రతిద్వారా వాటికి బహిర్గతమయ్యే మార్గం లభిస్తుంది. ఈ విధంగా అపరాధ భావనలు ఘర్షణలు లేకుండా రెండవ వ్యక్తిపై యధార్థ ఆసక్తి పెరుగుతుంది. అయితే, ఈ దశలో ఆదర్శవంతమైన లైంగిక శీలాన్ని సాధించాలంటే, బాల్యంలో అనుభవించిన నిష్క్రియాత్మకతను (passivity) త్యజించవలసి ఉంటుంది. బాల్యంలో తల్లి ప్రతిఫలాపేక్ష లేకుండా ప్రేమను, పాలను, భద్రతను, సుఖాన్వందించి అన్నివిధాల తృప్తి పరచింది. దీనికోసం అతడు ఏమీ శ్రమ పడవలసిన పని లేదు. కాని, ఇప్పుడు అలాగే నిష్క్రియాత్మకంగా కూర్చుంటే వీలు లేదు. పని చేయడం నేర్చుకోవాలి. సంతుష్టిని వాయిదా వేయాలి. బాధ్యతలు వహించాలి. అన్నింటినీ మించి జీవన సమరంలో విజేత కావడానికి బ్రహ్మాండంగా కృషిచేయాలి.

ఇంతవరకు మూర్తిమత్వ మనో లైంగిక వికాసాన్ని, నాలుగు దశల గుండా ఎలా జరుగుతుందో వివరించాం. అయితే మూర్తిమత్వం పెరుగుదల ఇంతటితో ఆగి పోదు. మానవుడు మరణశయ్యను చేరే వరకు మూర్తిమత్వం అనేక మార్పులకు గురవుతూనే ఉంటుంది. మార్పులు బాల్యంలో కొట్ట వచ్చినట్లు కనిపిస్తే, పెద్దవారిలో అంతగా బయటికి కనిపించవు. మూర్తిమత్వంలో జరిగే మార్పులు, వికాసం వల్ల ఈగో బలాన్ని పుంజుకొంటుంది. వికసించే కొలది ఈగో ఆలోచన, స్మృతి, ప్రత్యక్షం లాంటి మానసిక ప్రక్రియలను సమర్థవంతంగా నిర్వహిస్తుంది. వ్యక్తిలో జరిగే ఈ మార్పులన్నీ ఐదు పరిస్థితులకు లోబడి జరుగుతాయి. ఆ పరిస్థితులు ఇవి : (1) పరిపక్వత (Maturation) (2) బాహ్యకుంఠనము (external frustration) (3) అంతఃసంఘర్షణ (ప్రోత్సాహక నిరోధకశక్తుల మధ్య) (4) వైయక్తిక అపర్యాప్తతలు (personal inadequacies) (5) వ్యాకులత.

శిశువు పెరుగుదలలో పరిపక్వత పాత్ర మనము ఎరుగనిది కాదు. వారాల శిశువును ఎవడూ మాట్లాడించ లేదు; నడిపించ లేదు; ఆలోచింప జేయ లేదు. అయితే పరిపక్వతతోపాటు శిక్షణ అవసరమే. వ్యక్తి వికాసంలో దేనిపాత్ర ఎంతో వివరంగా చెప్పలేం.

బాధాకరమైన, లేదా అసౌకర్యంగా ఉన్న ఉత్తాపాన్ని (excitation) ఉపశమింప జేయ దానికి వీలు లేకుండా అడ్డుపడేది ఏదైనా కుంఠనమే (Frustration = భంగం). అంటే కుంఠనం సుఖసూత్రాన్ని అడ్డు కొంటున్న దన్నమాట. సుఖం పొందడంలో కలిగే ఆటంకాలన్నీ కుంఠనమే. తాపాన్ని తీర్చే వస్తువు అసలు అక్కడ లేక పోవడమూ, ఉండి లభించక పోవడమూ-రెండూ ఆటంకాలే. ఆటంకాలు బయటివి అయితే వాటిని బాహ్య కుంఠనం అంటారు. అలాకాక,

ఆటంకాలు వ్యక్తి లోపలివి అయితే, అంతర కుంఠనం అంటారు. దీనిని 'సంఘర్షణ' అని కూడా అంటారు. ప్రోత్సాహక నిరోధక శక్తులు ఘర్షణ పడడంతో తాపం తీరదు. తాపం తీరడమే సుఖం.

సర్దుబాటు పద్ధతులు :

పరిస్థితులతో తగువిధంగా సర్దుబాటు చేసుకోవడానికి కావలసిన సామర్థ్యం, తెలివి తేటలు, నిపుణత, అనుభవం లేక పోవడం, వైయక్తిక అపర్యాపతలువల్ల, కుంఠనం ఏర్పడుతుంది. చివరకు భయంవల్ల కూడ భంగం ఏర్పడుతుంది. కోరిన వస్తువును పొందలేక (భయంవల్ల) వ్యాకులతకు గురవుతాడు. ఈ వ్యాకులత పై మూడు వ్యాకులతలలో ఏదైనా కావచ్చు. ఈ ఆటంకాలను తొలగించుకొని, సర్దుబాటు చేసుకొనడానికి అతడు తొక్కిదారులు, తీసుకొనే చర్యలు అతని మూర్తిమత్వాన్ని మలుస్తాయి. మరి ఆ కుంఠనాలను, ఘర్షణలను, వ్యాకులతలను పరిష్కరించడానికి వ్యక్తి ఉపయోగించే పద్ధతులు ఏమిటి ? అవి (1) తాదాత్మ్యీకరణం (identification) (2) వ్యత్యాసీకరణం (displacement) (3) ఉదాత్తీకరణం (sublimation) (4) రక్షక యంత్రాంగాలు (defense machanisms) (5) సహజాతాల పరివర్తనం (transformation of instincts). వీటిని వరుసగా పరిశీలిద్దాం.

తాదాత్మ్యీకరణం (Identification)

ఈగో, సూపర్ ఈగోలు రూపుదిద్దుకోవడంలో తాదాత్మ్యీకరణ యంత్రాంగం పాత్రను తెలుసుకొన్నాం. ఇక్కడ తాదాత్మ్యీకరణం అంటే బాహ్య వస్తువు గుణాలను జీర్ణింప జేసుకొని స్వంతం జేసుకోవడం. సామాన్యంగా ఈ బాహ్యవస్తువు ఒక వ్యక్తి అయి ఉంటాడు. అతని గుణాలను తనవిగా చేసు కొనడమే తాదాత్మ్యీకరణం. ఈ పని అతనిని అనుకరించడం (imitate) ద్వారా సాధ్య మవుతుంది. పిల్లలు తల్లిదండ్రులను పోలి ఉంటారు. ఈ అనుకరణ మూర్తి మత్వాన్ని మలచడంలో ప్రముఖ పాత్ర వహిస్తుంది.

ఒక రకం తాదాత్మ్యీకరణం 'స్వానురాగం' (Narcissistic) ప్రాతిపదికపై జరుగుతుంది. 'స్వానురాగం' అంటే తనను తాను ప్రేమించుకోవడం. ఈ తాదాత్మ్యీకరణంలో తనకు ఉన్న గుణాల లాంటి గుణాలు ఎవరికి ఉంటే వారిని ప్రేమించడం, వారికి దగ్గరవడం, వారిని అనుకరించడం జరుగుతుంది. ఇది ఆయావ్యక్తుల గుణాలనే కాక, వారికున్న వస్తువులకు గూడ వర్తిస్తుంది. బులెట్ మోటారు సైకిలు ఉన్న వాడు, జావా బండి ఉన్నవానితో కాక, మరొక బులెట్ బండి ఉన్నవాని తోనే తాదాత్మ్యం చెందుతాడు. అందుకే ఒకే రకం ఈక గల పక్షులన్నీ ఒకేచోట, చేరతాయని ఆంగ్ల సామెత.

స్వామిరాగం మితిమీరిన వాడు తనను పోలినవానినే ఎన్నుకొంటాడు. అంటే మగవాడు మగ వానిని, స్త్రీ స్త్రీని, ఎన్నుకొంటారు. సజాతి లైంగికత (Homo sexuality)కు ఇది ఒక కారణం. ఒకడు మరొకరిని ప్రేమించాడంటే వారి మధ్య సాదృశ్య లక్షణం ఉండాలి. లేక పోతే ప్రేమ పొసగదు. అందుకే సాధారణంగా సమాజంలో తాము తమ తరగతికి చెందిన వాళ్ళనే ప్రేమించడం పెళ్ళి చేసు కోవడం జరుగుతుంది.

మరొకరకం తాదాత్మ్యకరణ, లక్ష్యముఖ తాదాత్మ్యకరణం (goal oriented identification). ఇందులో తానొక పనిని సాధించడంలో విఫలమైతే, ఆ పనిని సాధించిన ఇతరులతో తాదాత్మ్యం చెందడం జరుగుతుంది. ఉదాహరణకు, తోటి యువతులంతా ప్రేమలో పడుతుంటే తాను మాత్రం ఎందుకు ప్రేమలో పడ లేక పోతున్నానా అని వాపోయి ఒక యువతి, 'తనకు లేనిది ఏమిటి ? వారికి ఉన్నది ఏమిటి ?' అని ప్రశ్నించుకొని, తోటివారికి ఉన్న లక్షణాలను అనుకరిస్తుంది. ఈ విధంగానైన, వారు సాధించిన లక్ష్యాన్ని తాను సాధించవచ్చునేమోనని.

ఈ రకం తాదాత్మ్యతలు సర్వసాధారణాలు. మూర్తిమత్వం మీద వీటి ప్రభావం ఎంతో ఉంది. పిల్లలు ఎన్నుకొన్న లక్ష్యాలనే తలిదండ్రులు గూడ సాధించ పూనుకొంటే పిల్లలు వారిని ఇంక ఎక్కువగా అనుకరించ ప్రయత్నిస్తారు. అందుకని ఇంక అధికంగా తలిదండ్రుల్లాగ తయారవుతారు. అలాగాక తలిదండ్రులు మరో విధంగా ప్రవర్తిస్తుంటే, వేరే లక్ష్యాలను సాధించ ప్రయత్నిస్తుంటే, పిల్లలు నమూనాల కోసం బయట వెతుక్కుంటారు. అందుకే సినిమాల ప్రభావం పెరుగుతోంది. కుంతిత వాంఛలున్న-అంటే తీరని కోర్కెలున్న-ప్రేక్షకులు నాయికా నాయకులతో తాదాత్మ్యం చెంది, 'ప్రాతినిధ్య తృప్తి' (Vicarious satisfaction)ని పొందుతారు. ప్రాతినిధ్య తృప్తి అంటే, తనకై తాను, తాకోరిన లక్ష్యాన్ని సాధించకుండా, అదే లక్ష్యాన్ని సాధించిన ఇతరులతో ఐక్యం కావడం.

ఇంకో రకం తాదాత్మ్యకరణం భ్రష్టవస్తు తాదాత్మ్యకరణం. ఇందులో ఆశించిన దానిని పొంద లేక పోయి నప్పుడు, దానిని తిరిగి పొందడానికి ప్రయత్నించడం, లేదా దానితో తాను ఒకడై పోవడం జరుగుతుంది. తలిదండ్రుల ప్రేమ పోగొట్టుకొన్న వారిలో ఇది ఎక్కువగా జరుగు తుంది. వారి ప్రేమను పొందడానికి తలిదండ్రులకు ఏది ఇష్టమో అదే చేస్తారు. తనను ఏమి కావాలని తలిదండ్రులు ఆశిస్తున్నారో (తననుంచి ఏమి ఆశిస్తున్నారో), దానితో ఐక్యమవుతాడు. అలా తలిదండ్రులు ఆశించినది చేయడం వలన పోగొట్టుకొన్న ప్రేమ తిరిగి లభిస్తుంది.

మరొక రకం తాదాత్మ్యకరణం పెద్దలు, అధికారులు, ప్రాబల్యం గలవారు విధించిన విధి నిషేధాలతో (ఇది చేయి, అది చేయ రాదు) ఐక్యం చెందడం. దీనిలో రహస్యం ఏమిటంటే, వాటితో ఒకటి కావడం వలన, దండన నుంచి తప్పించుకోవడం. ఇక్కడ ప్రేమతోకాక, భయంతో తాదాత్మ్యం జరుగుతుంది. ఇటువంటి తాదాత్మ్యతలే అంతరాత్మకు పునాది. పెద్దలు, గురువులు

ప్రాబల్యం గల ఇతరులతో తాదాత్మ్యం చెందడమంటే బిడ్డ సాంఘికీకరణం చెందుతున్నాడు అన్నమాట. సాంఘికీకరణ మంటే సమాజ నియమాలను తనవిగా చేసుకోవడం-అంటే వాటికి కట్టుబడడం. ఇలా కట్టుబడడం ద్వారా అతడు దండన నుంచి తప్పించుకొని సుఖాన్ని పొందుతాడు.

ఈ విధంగా వ్యక్తికి ఇతరులకు మధ్య సాదృశ్య లక్షణాలను రూపొందించడం ద్వారా తాదాత్మ్యీకరణం మూర్తిమత్వాన్ని మలుస్తుంది. వ్యక్తి కుంతనాన్ని, వ్యాకులతను పరిష్కరించడంలో తాదాత్మ్యతనే కాక 'వ్యత్యయాకరణ', 'ఉదాత్తీకరణ'లను గూడ ఉపయోగిస్తాడు. వాటిని ఇప్పుడు పరిశీలిద్దాం.

వ్యతయీకరణ, ఉదాత్తీకరణలు (Displacement and Sublimation)

సహజాతానికి (1) మూలం (2) లక్ష్యం (3) వస్తువు (4) తీవ్రతలు అనే నాలుగు లక్షణాలు ఉన్నాయి. వీటితో వస్తువులను తప్ప దేనిని మార్చటానికి వీలులేదు. శరీరంలో టెన్షన్ పెరిగినప్పుడు దానిని తగ్గించడానికి సరైన వస్తువును అందిస్తాం. ఆ వస్తువు లభించక పోతే, దానికి బదులుగా మరొక వస్తువును అందించి టెన్షన్ తగ్గిస్తాం. అంటే ఇక్కడ ఏమి జరుగుతున్నది? ఒక వస్తువు పైకి సారించిన సైకిక శక్తిని మరొక వస్తువు పైకి మరల్చి వీలవుతున్నది. అంటే సైకిక శక్తిని స్థానాంతరీకరణం చెందించ వచ్చును. ఇలా సైకిక శక్తిని మూలవస్తువు (original object) నుంచి దానికి ప్రత్యామ్నాయమయిన మరొక వస్తువు మీదకు మరల్చడాన్ని వ్యతయీకరణ (displacement) అంటారు. దీనికి ఉదాహరణగా 'భార్యమీద వెళ్ళగక్కలేని కోపాన్ని ఆఫీసరు గుమస్తా మీద చూపించడాన్ని' మనం గ్రహించవచ్చు. దీనిని మనం 'అత్తమీద కోపం దుత్త మీద' అంటాం. మూలవస్తువు లభించనప్పుడు దానికి బదులు మరొక వస్తువు, అదీ లభించనప్పుడు వేరొకటి, ఇదీ వీలు కాక పోతే ఇంకొకటి, ఎంపిక చేసుకొంటూ పోవలసి వస్తుంది. ఇలా సైకిక శక్తిని ఒక వస్తువు నుంచి మరొక దానిపై, దానినుంచి ఇంకొక దానిమీదికి మార్చుకొంటూ జరిగే వ్యతయీకరణ పరంపర ద్వారా మూర్తిమత్వం ఎంతగానో మారుతుంది.

వ్యతయీకరణ పరంపరను వివరించడానికి మనం మౌఖిక తృప్తి (oral satisfaction = నోరు తృప్తి చెందడం)ని ఉదాహరణగా గ్రహించవచ్చు. నోరు ఆహార గ్రహణంతో ముడిపడి ఉన్న చాల సున్నితమైన భాగం. నోరు రెండు రకాల పనులు చేస్తుంది. ఒకటి పాలను గ్రహించి కడుపు నింపుతుంది. రెండు స్తన చూచుకం (nipple = చను మొస) స్పృశ్యతో పెదవులు ఉద్దీపనం చెంది సుఖాన్నిస్తాయి. ఈ సుఖం కోసమే శిశువు కడుపు నిండిన తరువాత గూడ స్తనాన్ని విడువక, అంటిపెట్టుకొని చూపిస్తుంటాడు. దీనినే 'కుతి' అంటారు. కుతి తీర నప్పుడు స్తనం కోసం ఎదురుచూస్తాడు. స్తనం లభించక పోతే అందుబాటులో ఉన్న తన చేతి వ్రేలో, కాల్వ్రేలో నోట్లో వేసుకొంటాడు. బిడ్డ పెరిగే కొలది సమాజం వ్రేలు చీకడాన్ని అనుమతించక దండిస్తుంది. అందుకని వ్రేలు స్థానంలోకి 'కాండ్' (candy) వస్తుంది. కాండ్ని చీకడాన్ని సమాజం అనుమతి ఇస్తుంది.

కానీ బిడ్డ ఇంకా పెద్దవాడైన తరువాత, సమాజం దీనిని కూడ అనుమతింపదు. అప్పుడు కాండీ స్థానంలోకి పెద్దలను అనుకరించే పొగ త్రాగుడు, నాలుకతో పెదవులను తడుపు కోవడం, పెదవులకు రంగువేసు కోవడం, పాడడం, జిగురు నమలడం (gum chewing) పొగాకు నమలడం, ఉమియడం, ముద్దు పెట్టుకోవడం లాంటి క్రియలు చోటు చేసుకొంటాయి. అంటే సైకిక శక్తి స్తనం నుంచి వ్రేలికి, వ్రేలి నుంచి కాండీకి, కాండీనుంచి ఇతర వస్తువులకు మరలుతుంది. ఇలా ప్రత్యామ్నాయ వస్తువులపైకి సైకిక శక్తిని మరల్చడం వల్ల కేవలం 'కుతి'ని 'ఆకలి'ని తీర్చడమే కాక అదే సమయంలో ఇతర సహజాతాలు తృప్తి పొందుతాయి. పిల్లలలో సహజాతం దాని మూల వస్తువు ద్వారా తృప్తిచెందితే, పెద్దలలో సంక్లిష్ట మార్గంలో అనేక సహజాతాలు సంలీనం చెంది, ఏక వస్తువు ద్వారా తృప్తి పొందుతాయి. ఇలా, ఏక కాలమందు ఏకవస్తువు ద్వారా అనేక సహజాతాలు తృప్తి చెందడాన్ని ఫ్రాయిడ్ 'అతినిశ్చయం' (over determination) అన్నాడు. ఒకే వస్తువు పైకి అనేక సహజాతాలను మళ్ళించడాన్ని 'సంక్షిప్తీకరణం' (condensation) అంటారు. ఉదాహరణకు మన అభిరుచులలో ఏదైన తోటపని, బొమ్మలు చేయడం, స్టాంపులు సేకరించడం, బొమ్మలు వేయడం సంబంధం లేని అనేక తన్యతల (tensions)ను ఉపశమింప జేస్తాయి.

వ్యత్యయాకరణ 'దిశ' (direction) ను నిర్ణయించేది ఏది ? మూల వస్తువుకు బదులు 'ఆ వస్తువు కాదు, ఈ వస్తువు' అని నిర్ణయించేది ఎవరు ? ఒకరికి ఒకరకం అభిరుచి, బంధాలు ఉంటే, మరొకరికి మరో రకం అభిరుచి బంధాలు ఉంటాయి. ఈ అభిరుచులు, బంధాలు ఒకని జీవిత కాలంలో ఎందుకు మారతాయి ?

వ్యత్యయాకరణం ఒక ప్రత్యేక 'దిశ'లో నడవడానికి సమాజం ఒక కారణం. సమాజం ఏ వస్తువును ప్రత్యామ్నాయంగా స్వీకరించాలో నిర్ణయిస్తుంది. పిల్లవాడు సిగరెట్, పైపు త్రాగడాన్ని సమాజం అనుమతింపదు. అలాగే పెద్దవాళ్ళు పాలిపీకను నోట పెట్టుకొంటే సమాజం హసిస్తుంది. మళ్ళీ బీరుసీసాలో బీరు త్రాగడాన్ని సమాజం సహిస్తుంది. సమాజం తృప్తినిచ్చే ప్రత్యామ్నాయ వస్తువులను అందిస్తుంది. అలా సమాజం అందించక పోతే నిషేధించిన వస్తువులను అక్రమ మార్గాలలో ప్రజలు పొందుతారు. మన సమాజంలో మద్యపాన నిషేధం సంగతి చూస్తే విషయం అర్థమవుతుంది.

ప్రత్యామ్నాయ వస్తువును నిర్ణయించే రెండవ కారణం అసలు వస్తువుకు, ప్రత్యామ్నాయ వస్తువుకు మధ్య పోలిక. ఒక వస్తువు లభించక రెండవది, రెండవది లభించక మూడవది, ఈ మూడవది లభించక నాలుగవ దానిని ఎంచుకొంటూ పోతే, మొదటి దానికి, ఈ నాలుగవ దానికి ఎట్టి పోలిక ఉండకపోవచ్చు. అయితే మొదటి దానికంటే రెండవది, రెండవ దానికంటే మూడవది తక్కువ తృప్తిని ఇస్తాయి. వస్తువులను ఎన్నుకొనే ఈగో ఈ విధంగా ఎన్నో రాజీలు పడాలి. దీనిని వివరించడానికి ఈ క్రింది ఉదాహరణను గ్రహించవచ్చు.

మొదట పిల్లవానిని పూర్తిగా తృప్తిపరిచే వస్తువు తల్లి. అతడి దృష్టిలో ఆమె ఆదర్శ మహిళ. అతడు ఎదిగే కొలది తల్లిలో లోపాలు గుర్తిస్తాడు. అదీగాక తల్లి తన ఒక్కడి సొత్తే కాదు, ఇతరులతో కలిసి పంచుకోవలసి వస్తుంది. అందుకని అప్పుడు అతనికి చదువు చెప్పే 'పంతులమ్మ' అతని దృష్టిలో పడుతుంది. లేదా, పక్కంటి ఆమె, అత్తయ్య (అందరూ తల్లి వయస్సువారే) అతని దృష్టి కొస్తారు. వారినే పేమిస్తాడు. ఆ తరువాత ఇంక కొంత ఎదిగిన తరువాత, తనకంటే పెద్దదైన తల్లి కంటే చిన్నదైన, యువతిని ప్రేమిస్తాడు. ఇవేవి అతనికి చివరి వరకు తృప్తిని కలిగించవు. ఆ తరువాత పగటికలలు కంటాడు. ఆదర్శ స్త్రీని ఊహిస్తాడు. ఆమెను సినిమాలలో చూస్తాడు. లేదా సీత, ద్రౌపది, హెలెన్ లో చూస్తాడు. చివరకు నిజమైన తల్లిని బోలిన లేదా, ఆదర్శ స్త్రీని బోలిన స్త్రీని భార్యగా స్వీకరిస్తాడు.

అసలు వస్తువు లభించనప్పుడు దానికి బదులు మరొక వస్తువును ఎన్నుకొంటాం. ఈ మరొక వస్తువు ఒక ఉన్నత సాంస్కృతిక లక్ష్యాన్ని ప్రతిబింబించి నట్లయితే అటువంటి మార్పిడిని 'ఉదాత్తీకరణం' (Sublimation) అంటారు. దీనికి ఉదాహరణగా 'సైకికశక్తి' బౌద్ధిక, మానవీయ, సాంస్కృతిక, కళాత్మక సంబంధాలైన వ్యాపకాలలోకి మళ్ళించడాన్ని గ్రహించవచ్చు. లైంగిక, దౌర్జన్య, సహజాతాలు ఇలాంటి ఉదాత్తీకరణలో లైంగికేతరంగా, దౌర్జన్యేతరంగా కనిపించే ప్రవర్తనగా మారతాయి. ఇందులో మూలం, లక్ష్యం, మార్పు. మారేది వస్తువు మాత్రమే. లియనార్డో దావిన్చీ⁸ (Leonardo da vinci) చిన్నతనంలో తల్లికి దూరమై, తల్లికోసం ఆక్రోశించాడు. ఈ ఆక్రోశమే అతడు 'మొనాలిసా' చిత్రాన్ని చిత్రించడంలో 'ఆసక్తి'గా మారింది. వాల్ట్ విట్ మన్ పద్యం, షేక్స్పియర్ సోనెట్లు, షాకో విష్కీ (Tschaikowsky). సంగీతం, ప్రొఫెస్సర్ నవల-ఇవన్నీ గూడ సజాతి లైంగికత (Homo sexuality) కు ఉదాత్తీకరణలే నని చాల మంది విజ్ఞుల అభిప్రాయం. నిజ జీవితంలో యధార్థ లైంగిక తృప్తి పొంద లేని వారు కళకు, పద్యానికి, సంగీతానికి మరలి, కాల్పనిక సృష్టి (imaginative creation) చేస్తారు. కాల్పనిక శక్తి లేని వారు మామూలు కార్యకలాపాలలోనే తృప్తి చెందుతారు. ఇడ్ ప్రాక్తన వాంఛలను ఇలా దారి మళ్ళించి, సెకికశక్తి ఉన్నత మార్గాల ప్రవహించక పోతే నాగరికతే లే దన్నాడు ఫ్రాయిడ్. (మానవుడు సృష్టించిన పార్లమెంట్, విమానం, కళలు, కట్టడాలు సంస్కృతి అంతా గూడ ఉదాత్తీకరణమే). అయితే లైంగిక శక్తిని ఇలా కాల్పనిక మార్గాలలోకి మళ్ళించడం ద్వారా పూర్తి తృప్తి కలుగదు. కొంత శక్తి 'అవశేషం'గా మిగులుతుంది. ఈ 'అవశేషం' కారణంగా

8. లియనార్డో దావిన్చీ ఉన్న 'మాతృవాంఛ' (longing for the mother లైంగిక) మొనాలిసా చిత్రంలో ఎలా ఆసక్తిగా మారిందో, ఈ రచయిత వ్రాసిన "సిగ్మండ్ ఫ్రాయిడ్" చూడు. మొనాలిసా పెదవులపై నర్తించే హాసానికి నాలుగువందల ఎనభై సంవత్సరాలుగ అర్థం చెబుతూనే ఉన్నారు. ఆ నవ్వు, పిల్లవానికి తల్లి నవ్వునట్లు, ప్రియునికి ప్రేయసి నవ్వునట్లు, తాత్వికునికి తత్వవేత్త నవ్వునట్లు దుఃఖితునికి అందులోనే దుఃఖం-అందరికీ అన్నీ ఆ నవ్వులోనే కనిపిస్తాయి. నిజంగా ఆ నవ్వుకు అర్థమేమిటో.

ఆధునిక నాగరిక మానవుడు నాడీ రుగ్మతలకు (Nervous break down) గురవుతున్నాడు. అసలు వస్తువు ఇచ్చినంత తృప్తిని 'బదులు వస్తువు' ఎప్పుడూ ఇవ్వ లేదు. అసలు వస్తువు దొరక నప్పుడు దొరికిన దానితోనే తృప్తిపడాలి గదా ! దానిని అసలు వస్తువుకు నష్ట పరిహారం (compensation) అంటారు. పిల్లల మీద మక్కువ ఉన్న సంతానం లేని యువతి, పంతులమ్మై నష్ట పరిహారం పొంద వచ్చు. వాస్తవ జీవితంలో మనం పెంచుకొనే అభిరుచులు, బంధాలు తీరని శైశవ వాంఛలకు నష్టపరిహారాలే. దీనికి అర్థం నష్ట పరిహారాలే శైశవాలనీ (పిల్లలచేష్టలనీ) భావించ రాదు. న్యాయవాదికి న్యాయాధిపతి ఎదుట వాదించడంలో ఎంతో 'మాఖిక తృప్తి' (oral satisfaction) ఉంది. రోగులకు శస్త్ర చికిత్స చేయడంలో సర్జన్‌కు అతని దౌర్జన్య ప్రవృత్తి సంతృప్తిచెందుతుంది. అయినా వీరు చేసే పనులను పిల్లలచేష్టలని కొట్టి పార వేయలేం గదా ! త్యాగం ఒకడికి బాధ అయితే, అదే మరొకడి సుఖం. A ని B కోసం త్యాగం చేస్తున్నామంటే, B ఎక్కువ సుఖాన్నిస్తుందని గమనించాలి. డబ్బును దానం చేస్తూ ఉన్నాడంటే, దాని వలన లభించే కీర్తిలో అతనికి సుఖం ఉంది. లేక అవతలి వాని తృప్తిలో తన తృప్తిని చూస్తాడు. అక్కడ గమనించవలసింది అదే సైకికశక్తిని పిల్లవాడు ఎలా ఉపయోగించాడు, పెద్దవాడు ఎలా ఉపయోగించాడు. అనేది. ఈ విధంగా సైకిక శక్తిని ఒక వస్తువు నుంచి మరొక వస్తువు మీదికి మరల్చడం అనే ప్రక్రియ మూర్తిమత్వాన్ని మారుస్తుంది.

రక్షక యంత్రాంగం (Defence Mechanism)

జీవిత గమనం అంటే సుఖం వెదుక్కోవడం. కాని, ఈ సుఖం ఏదైన కావచ్చు. కొరడా దెబ్బలు మామూలుగా బాధ అయితే, కొందరికి లైంగిక కార్యాలలో అవే సుఖాన్నిస్తాయి. సహజాతాలను తృప్తిపరచు కోవడంలో మానవుడు ఎన్నో తర్జన (బెదిరింపు)లను, అపాయాలను ఎదుర్కొంటాడు. వీటి నుంచి వ్యాకులత జనిస్తుంది. వ్యాకులత నుంచి తప్పించు కోవాలంటే అపాయకర సన్నివేశంతో ఈగో సమర్థవంతంగా వ్యవహరించ వలసి ఉంటుంది. సమర్థవంతంగా ఎదుర్కొంటే మంచిదే. అందరి ఈగోలు సమస్యలను అంత సమర్థవంతంగా పరిష్కరించ లేవు. వారేమి చేస్తారు ? అసలు అక్కడ సమస్యే (అపాయమే) లేదని తమను తాము మభ్య పెట్టు కొంటారు. ఉన్న సమస్యను - అంటే వాస్తవాన్ని - వక్రంగా విరూపించి చూస్తారు. అక్కడ ఒకటి ఉంటే ఇంకొకటిగ చూస్తారు. ఇలాంటి విధానాలను రక్షణ కవచాలంటారు.

సహజాతాలు అప్పటికప్పుడు, అక్కడికక్కడ తిన్నగా తృప్తి పొందాలంటాయి. తిన్నగా తృప్తి పొందడాన్ని సహించ లేని సూపర్ ఈగో వాటికి వ్యతిరేకంగా ఈగో మీదకు కొన్ని ఒత్తిడులు తెస్తుంది. ఈ రెండింటిని నిరోధించడానికి వ్యక్తి అవలంబించే విధానాలే రక్షణ కవచాలు. ఈగో ఈ నిరోధాన్ని రెండు పద్ధతులలో ఎదుర్కొంటుంది : (1) సహజాత ప్రచోదనాన్ని మనకు తెలియ కుండ అట్టిపెట్టడం. అంటే చేతనంలోనికి రానియే కుండ అచేతనంలోనే

ఉంచడం. (2) సహజాత ప్రచోదనలను పరోక్ష మార్గాన బయట పడి తృప్తి చెందనీయడం అంటే ఈ ప్రచోదనలు రూపురేఖలు మార్చుకొని, లేదా గుర్తుపట్ట లేనంతగా మారు వేషాలలోకి పరివర్తితమై తృప్తి పొందుతాయి. రక్షక కవచాలన్నింటికి రెండు ముఖ్య లక్షణాలు ఉన్నాయి. (1) అవి ఎప్పుడూ అచేతన స్థాయిలోనే పని చేస్తాయి. అందుకని వాటిని ఆత్మ ద్రోహాలు (Self deceptive) అని అనవచ్చు. అంటే వ్యక్తి తాను వ్యాకులతా సన్నివేశాన్ని ఎదుర్కోవడానికి ఫలానా విధానాన్ని అవలంబిస్తున్నానని తనకు తెలియ కుండానే ఆ పద్ధతిని అవలంబిస్తాడు. (2) వ్యక్తి కొద్ది మాత్రంగా వ్యాకులత చెందే విధంగా వాస్తవాన్ని వక్రించి చూస్తాడు. వ్యక్తి ఏ ఒక రక్షక కవచంతోనో సరిపెట్టుకోక, అనేక కవచాలు వాడతాడని ప్రాయిడ్ అన్నాడు. ఈ కవచాలను ఒక్కొక్క దానినే పరిశీలిద్దాం. వ్యత్యయాకరణం, ఉదాత్తికరణం, నష్టపరిహారాలు రక్షక కవచాల క్రిందికే వస్తాయి. వాటిని ఇంతకు ముందే చర్చించాం. కనుక ఇక్కడ వాటిని ప్రస్తావించడం లేదు.

దమనం (Repression = అణచివేత)

ప్రాయిడ్ మొదట గుర్తించినది, ఓప్పటికి ముఖ్యమైనదిగ పరిగణింప బడుతున్నదీ ఈ దమన ప్రక్రియే. 'మనకు తెలియని దేది మనను బాధించదు', అనే సూత్రంపై దమన ప్రక్రియ పనిచేస్తుంది. బాధ కలిగించే విషయాలను మనకు తెలియ కుండా ఉంచితే సరి, మనకు బాధే ఉండదు. అంటే, మనకు బాధ కలిగించే విషయాలను అచేతనంలో తొక్కిపట్టి ఉంచడం. వ్యాకులతను జనింప జేసే ఈగో, ఇడ్, సూపర్ ఈగోల ప్రోత్సాహక శక్తులను చేతనం కానీయ కుండ, నిరోధక శక్తులు ప్రతిఘటించడమే 'దమనం'.

వ్యాకులతను కలిగించే అపాయకర సన్నివేశాన్ని, దానికి సంబంధించిన విషయాలను దమన ప్రక్రియ తిన్నగా చూడనీయదు. మన జ్ఞానేంద్రియాలు ఆ సన్నివేశాన్ని వక్రంగా చిత్రించ వచ్చు. ఇలా అసలు విషయాన్ని తిన్నగా చూడ నీయక వక్రంగా ఎందుకు ప్రదర్శిస్తుందంటే, ఈగోను వ్యాకులత నుంచి రక్షించ దానికే. ఆఘాతం (Shock), దానికి సంబంధించిన ఇతర స్మృతులను దమనం అణచి వేస్తుంది. వక్రింప జేస్తుంది. ఎందుకంటే, ఇవి చేతనంలోకి వస్తే (గుర్తుకు వస్తే) ఈగో భరించ లేక వ్యాకులత పాలవుతుంది. అపాయకర భావాలు గూడ అణచివేయ బడతాయి. దమన ప్రక్రియ దేనిని అణచి వేసినా, ఈగోను వ్యాకులత నుంచి రక్షించ దానికే.

సామాన్య మానవుడు సమాజంలో సవ్యంగా మెలగా లంటే కొంత వరకు ఈ దమన ప్రక్రియ అవసరమే. కొంత మంది, అపాయకర సన్నివేశంతో వ్యవహరించడానికి కేవలం దీనినే ఆశ్రయిస్తారు. అటువంటి వారిని దాంత వ్యక్తులు (repressed people) అంటారు. వీరు ప్రపంచంతో సంబంధాలు తెగి పోయి నట్లు, బిర్రబిగుసుకు పోయినట్లు, ఆచితూచి ప్రవర్తిస్తారు. పెదవి విప్పురు, ఎందు వారిన కట్టెలై, కొయ్య బొమ్మ లైపోతారు. అంటే, వారి శక్తి అంతా అణచి వేతకే సరిపోయి, మిగతా వ్యాపకాల కేమీ మిగలదు.

దమనం సరిగా జరగణప్పుడు అచేతనంలోని ఘర్షణ వ్యాకులతను కలిగిస్తుంది. ఉదాహరణకు ఒక యువకుడు 'బాలే' నృత్యాన్ని తిలకించడానికి వెళ్ళాడు. అక్కడ ఉన్నంతసేపు విపరీతంగా భయపడ్డాడు. గుండె వేగంగా కొట్టుకొంది. ఊపిరి ఆడలేదు; చెమట పట్టింది. అక్కడ నుంచి బయట పడగానే అతడు మామూలు మనిషి అయి పోయాడు. తరువాత అతనిని విశ్లేషించగా, ఆ బాలే నర్తకులలో మగవారి యెడ, అతనిలో లేచిన సజాతి లైంగికేచ్ఛ (homosexual desire)ను పూర్తిగా అణచ లేక విఫల ప్రయత్నం చేసి నట్లు తేలింది. అచేతనంగా మగ నర్తకుల కతడు ఆకర్షితు డయ్యాడు.

శరీరంలోని అవయవాలను తమ పనులను తాము చేసు కోసీయ కుండ దమన ప్రక్రియ అడ్డు తగులుతుంది. దాంతవ్యక్తి నపుంసకుడై పోవచ్చు : జడురాలు కావచ్చు. అలాగే హిస్టీరియా అంధత్వం, హిస్టీరియా పక్షవాతం రావచ్చు. అంటే వీరికి శారీరకంగా కంటిలో గాని, అవయవాలలో గాని ఏ లోపం ఉండదు. కళ్ళు, కాళ్ళు బాగానే ఉంటాయి. కాని పని మాత్రం చేయవు. ఈ దమన ప్రక్రియ జోక్యం వల్ల వాత నొప్పులు (Arthritis) ఆస్త్రా, ప్రణాలు (ulcers) మొదలయినవి వస్తాయి. వీటిని మానసిక-దైహిక వ్యాధు లంటారు. దమన ప్రక్రియ శ్వాస మండలంతో జోక్యం చేసుకొంటే ఫలితం ఆస్త్రా. అతనిని, ఏదో చెప్పురాని భయం, గాలిని నిండుగా పీల్చ నీయదు. అతడు గాలిని పైపైనే (Shallow) పీలుస్తాడు. ఫలితంగా ప్రాణవాయువు కరువై, కార్బన్ డయాక్సైడ్తో నిండిపోయి పాక్షిక నాడీస్తంభనం (partial asphyxiatiom)తో శ్వాస కోసం పెనుగు లాడతాడు. అణచబడింది ఏదైనా కావచ్చు : ఒక జ్ఞాపకం, ప్రేరకం, ధ్యేయం, కుంఠనం, ఘర్షణ-కావచ్చు. కాని ఒక బలమైన, అర్థవంతమైన, లోతుగ నాలుకు పోయిన, పరిష్కరించ వీలు లేని 'ఘర్షణ'ను అణచి వేయడంలో అసలు దమనం ఉంది. దమన ప్రక్రియ ద్వారా అసలు ఘర్షణే లేదని తనను తాను మోసగించు కొంటాడు. ఈ మోసం సమస్యను పరిష్కరించదు. ఈ దమన ప్రక్రియ ఒక రకమైన విస్మృతి (Forgetting) రూపాన్ని ధరిస్తుంది. మనకు రుచించని, బాధాకర మయిన అనేక విషయాలను మనకు అనుకూలంగ, వీలుగ మరచిపోతాం. ఈ మరుపును క్రియాశీలక విస్మృతి (active forgetting) లేదా ఫ్రాయిడ్ని స్మృతి (Feudian forgetting) అంటారు. మనం ఇతరులకు ఇవ్వవలసిన అప్పు మొత్తం చాల అల్పంగాను, మనకు రావలసిన బాకీలు అనల్పంగాను కనిపిస్తాయి. అసలు కొన్ని అప్పులను చాల తేలికగ మరచి పోతాం. స్నేహితునితో బాధాకర సంఘటనలు ఏవైనా సంభవిస్తే, వాటిని మరచి పోవడానికి ప్రయత్నించి, ప్రయత్నించి, వాటితోపాటు ఆ స్నేహితుని పేరును, అతడిచ్చిన వస్తువు లేవైన ఉంటే వాటిని, ఎక్కడో ఉంచి, మరచి పోతాం. ఎందుకంటే, అతని పేరు గుర్తు వచ్చినా, అతని తాలూకు వస్తువు కనిపించినా ఆ సంఘటన మళ్ళీ జ్ఞాపకం వస్తుంది. ఈ ఉదాహరణ చూడండి.

ఒక యువకుడు, తనతో పెళ్ళి కానున్న యువతితో, వీధిలో నడుస్తున్నాడు. ఒక పెద్దమనిషి ఎదురై అతనితో ఎంతో కాలంగా పరిచయం ఉన్నట్లుగా మాట్లాడుతున్నాడు. సభ్యత కోసం తనకు కాబోయే భార్యకు అతనిని పరిచయం చేయాలనుకొన్నాడు. అయితే ఎంతగా ప్రయత్నించినా అతని పేరు గుర్తు రాలేదు. అతనిని ఎక్కడ చూచినట్లు గూడ లేదు. ఆ తదబాటులో తన కాబోయే భార్య పేరైన చెప్పి పరిచయం మొదలెడదామంటే ఆమె పేరూ గుర్తు రాలేదు.

ఇది మామూలు దమనం. కొంచెం విశ్లేషిస్తే దీని అర్థం బోధపడుతుంది. లోగడ మన నాయకునికి ఒకసారి వివాహం నిశ్చయమైంది. అప్పుడు ఆమెను ఇదే పెద్ద మనిషికి (మన నాయకుడి స్నేహితుడు) పరిచయం చేశాడు. ఆ పరిచయంతో ఆమె అతడు పరస్పరా కర్షితులై, ఆమె మన నాయకుని వదలివేయడం జరిగింది. ఆ తరువాత స్నేహితులు ఇద్దరు నేటి వరకూ కలుసుకో లేదు. మళ్ళీ కలుసుకోవడం ఇదే. మన నాయకుడు అతనిని, అతని పేరును, అతని స్మృతులను అణచి వేశాడు. అనడంలో ఆశ్చర్యం లేదు.⁹ ఇలా అతని స్నేహితుడిని అతని పేరును, ఆ సంఘటనను మరచిపోవడం వల్లనే వ్యాకులత నుంచి అతడు బయటపడ గలిగాడు.

అణచి వేయబడిన జ్ఞాపకాలు, ప్రచోదనలు (ప్రోత్సాహకాలు), భావాలు ఏమవుతాయి ? అవి అలాగే మార్పుకు లోను కాకుండా మూర్తిమత్వంలో ఉండ వచ్చు. వ్యత్యయాకరణం ద్వారా తృప్తి చెందవచ్చు. లేదా అపాయకర కారణం సమసి పోయిందను కొన్నప్పుడు వీటిపై అణచివేత ఎత్తివేయ బడవచ్చును. ఉదాహరణకు అణచబడిన లైంగిక ప్రచోదనం యౌవనంలో పెల్లుబుకు తుంది. రెచ్చకొట్ట బడిన వ్యక్తిలో అణచ బడిన దౌర్జన్య ప్రవృత్తి పెల్లుబికి తిరగ బడతాడు. దమన ప్రక్రియ కట్టలు తెగితే, గంట కొట్టగానే బడి నుంచి పిల్లవాడు ఇంటికి పరుగుడిన విధంగా, ప్రచోదనలు ప్రవర్తిస్తాయి. ఈ ప్రచోదనలు వ్యత్యయాకరణం ద్వారా తృప్తి పొందా లంటే అవి ఈగో గుర్తించ లేనంతగ మార్పు చెందాలి; మారురూపం ధరించాలి. ఉదాహరణకు తండ్రి మీద కోపం పెంచుకొన్న పిల్లవాడు పెద్దవాడైన తరువాత సమాజపు కట్టుబాట్లను ఎదిరిస్తాడు; చట్టాన్ని అతిక్రమిస్తాడు. ఈ అతిక్రమణం అతని కోపానికి ప్రతీక. కలలన్నీ అణచబడిన ప్రచోదనలకు ప్రతీకలే. కలలో ఒక ఇంటిలోకి ప్రవేశించడ మంటే అగమ్యగమనాన్ని (incest = పొందరాని వారి పొందు, ఉదాహరణకు తల్లి పొందు) ప్రతిబింబిస్తుంది (స్వాపి మనస్సులో తల్లి, ఇల్లు ముడిపడి ఉంటే).

అణచబడిన ఒక ప్రచోదనం 'నిజంగా కోరిన దానిని వాచ్యంగా కాదనడం', ద్వారా అభివ్యక్తం కావచ్చు. 'అవునంటే కాదనిలే, ఆదువారి మాటలకు అర్థాలే వేరులే', అన్నట్లు 'నాకు అది అక్కర లేదు', అంటున్నానంటే నిజంగా నేను దానిని కావా లనుకొంటున్నానేమో', 'నా దృష్టిలో అదే చివరిది', అన్నా నంటే బహుశ అదే మొదటిది అయి ఉండ వచ్చు.

అపాయకర సన్నివేశం లేక పోతే దమనం అవసరం ఉండదు. అయితే మూర్తిమత్తు వికాసానికి దమనం ఎంతగానో దోహదం చేస్తుంది. బాల్యంలో ఈగో సరిగా రూపొందని దశలో, దమన ప్రక్రియ ఆవశ్యకత ఎంతో ఉంది. ఈగోకు సరైన శక్తి వచ్చి, హేతుబద్ధంగా (అణచబడిన వాంఛలు) క్రియాశీలకంగా ఉన్నంత కాలం వాటిని అలాగే అణచి ఉంచడానికి ఈగో తన శక్తిలో ఎంతో భాగాన్ని ఖర్చు చేయ వలసి ఉంటుంది. మిగిలిన కొలది శక్తితో ఈగో నిర్మాణాత్మక కార్యక్రమాలను సమర్థవంతంగా నిర్వహించ లేదంటాడు ఫ్రాయిడ్.

ప్రక్షేపణం (Projection)

సైద్ధాంతికంగా ఈ రక్షణ యంత్రాంగం 'దమనం' తరువాత ప్రముఖ స్థానాన్ని ఆక్రమిస్తుంది. ఇందులో తమ లోపాలను, తప్పులను, ఉద్దేశాలను ఎదుటి వారికి అంటగట్టడం జరుగుతుంది. మన అవగుణాలను, చేతకాని తనాన్ని అవతలి వారికి ఆపాదిస్తాం. తనలో ఉన్న ఆమోదయోగ్యం కాని ప్రచోదనలను, దృక్పథాలను ఇతరులకు, పరిసరానికి ఆపాదించడమే ప్రక్షేపణం. సాంకేతిక భాషలో చెప్పాలంటే, ఇడ్, సూపర్ ఈగోలు, ఈగోకు వ్యాకులత కలిగించేటట్లు ప్రవర్తిస్తే, ఆ వ్యాకులత కారణాన్ని బాహ్య ప్రపంచానికి అంటగట్టి, ఈగో వ్యాకులత నుంచి బయట పడుతుంది. దీని ముఖ్య లక్షణం అనుభూతికి మూలమైన వ్యక్తిని మార్చి, అతని స్థానంలో మరొకరిని ప్రక్షేపించడం, కర్త స్థానంలోకి కర్మ వస్తుంది. 'నేను అతనిని ద్వేషిస్తున్నాను', అనడానికి బదులు 'అతడు నన్ను ద్వేషిస్తున్నాడు' అంటాం. వ్యాకులత కారణం వ్యక్తి అంతరంగంలో (ఇడ్ లేదా సూపర్ ఈగోలో) ఉంటుంది. దానిని ఈగో బాహ్య ప్రపంచానికి బదిలీ చేస్తుంది. బంతి అనుకోని రీతిలో వక్ర మార్గం బట్టి పోతే, టెన్నిస్ ఆటగాడు, రాకెట్టు వంక విమర్శ నాత్మకంగా -అంటే తన నిపుణలో ఏమీదోషం లేదు, ఉన్న దోషం అంతా రాకెట్లోనే ఉన్న దన్నట్లు-చూస్తాడు. దీనిని ప్రాక్తన ప్రక్షేపం (primitive projection) అంటారు. ఇంకో స్థాయిలో, తనలోని లైంగిక ప్రచోదనలకు భీతిల్లిన యువతి, ఆ లైంగిక ప్రచోదనలను పురుషులకు ఆపాదించి, వాళ్ళు తన వెంటపడి ఎప్పుడైనా తనను మానభంగం చేయ వచ్చునని, అందువలన తాను ఒంటరిగా ఇల్లు వదిలి బయటికి వెళ్ళడం లేదని చెబుతుంది.

ఇలా ఆపాదించడం వలన ప్రయోజనం ఏమిటి ? అంతఃశత్రువును జయించడం కష్టం. బాహ్యశత్రువును తేలికగా ఎదుర్కోవచ్చు. ఇక్కడ కారణం అంతరంగికం కనుక, అంతరంగిక కారణాన్ని ఎదుర్కోవడం ఎలాగో ఈగోకు తెలియదు కనుక, దానిని బాహ్యీకరిస్తే ఎదుర్కోవడం సులభమవుతుంది. తనను ద్వేషిస్తున్నారన్న నమ్మకమున్న ఒకడు, ఆ నమ్మకాన్ని అడ్డం పెట్టుకొని (సాకు చేసుకొని) ఆత్మరక్షణ వంకతో ఇతరులను ఎదుర్కొంటాడు. తాను వారిని ఎదుర్కోవడం (అతనిదృష్టిలో) సకారణమే కనుక, అతడు అపరాధ భావనల (guilt feelings)కు లోను కాకుండా, దౌర్జన్య ప్రవృత్తిని సంతృప్తి పరచుకొంటాడు. ఇదంతా గూడా ఇతరులను నిందించడం,

వారిపై నేరారోపణ చేయడం, ద్వారా తాను వైయక్తిక బాధ్యతల నుంచి బయట పడడానికి కావలసిన యుక్తికరణ (rationalisation) తప్ప, అన్యం కాదు.

ఇది చాల ప్రబలమైన రక్షక కవచం. ఎందుకంటే, బాల్యం నుంచి ప్రతి ఒక్కడు తన ప్రవర్తనకు కారణాలను బాహ్య ప్రపంచంలో వెదక దానికి అలవాటు పడతాడు. కాని, తనలోపల వెదకదు. అదీకాక, తన అకృత్యాలకు సాకులు, వంకలు వెదికి, తనను తాను సమర్థించు కొంటే, దండన నుంచి తప్పించుకో వచ్చు.

మరోరకం ప్రక్షేపణం తన భావాలను ప్రపంచంతో పంచుకోవటంలో ఉంది. సుఖంగా ఉన్న ఒకడు ప్రపంచమంతా ఎంతో సుఖిష్టంగా ఉన్నదనుకొంటాడు. అలా అనుకోకపోతే, 'ఇతరులంతా కష్టాలు పడుతుండగా తానొక్కడే సుఖపడడం ఏమి ధర్మం?' అనే భావన అతనిని అపరాధిగా నిలబెడుతుంది. పరీక్షల్లో కాపీకొట్టే విద్యార్థి, 'నేనేమిటి, ఎంతమంది కాపీ చేయడం లేదు?' అని తనను తాను సమర్థించుకొంటాడు.

అంతఃక్షేపణం (Introjection)

ప్రక్షేపణానికి విపర్యయం అంతఃక్షేపణం. ఈ ప్రక్రియలో, ఇద్దరు నుంచి ఎదురయ్యే ఒత్తిడులను తట్టుకోవడానికి, ఈగో మరొక వ్యక్తితో తదాత్మ్యం చెందుతుంది. చాటుమాటు కామ సంబంధాలను అదుపులో పెట్టుకోవాలని సతమతమయ్యే ఒక యువతి, ఒక సినినటి స్థానంలో తనను ఊహించుకొని, నాయకుని కౌగిలిలో నలిగి పీడింప బడి, కొంత వరకైనా లైంగిక తృప్తి పొందవచ్చు. అంటే ఆ (సిని) మోహినిని తనలోకి తీసుకోవడం ద్వారా (అంతరీకరణం చేసుకోవడం ద్వారా) తాను ఆమె అయి, నాయకుని కౌగిలిలో నలిగి పోతుంది. ఇప్పటికీ ఆమె ఆ కామవాంఛను అచేతనంగానే ఉంచగలుగుతుంది.

యుక్తికరణం (Rationalisation)

ఈ యుక్తికరణం 'దోషపూరిత ఆలోచనా విధానం' (fallacious reasoning). అహేతుక ప్రవర్తనను హేతుబద్ధంగా చూపించే ప్రయత్నమిది. తన దోషాలను, అపజయాలను, తప్పుడు నిర్ణయాలను యుక్తికరణ ప్రక్రియద్వారా సమర్థించుకోవచ్చు. 'అందని ద్రాక్షలు పులుపు', అనడం యుక్తికరణమే. తనవంక కన్నెత్తి చూడని కళాశాల అందాల రాణిని చూచి, ఒక విద్యార్థి 'ఆమె నాకు ఆకర్షణీయంగా కనిపించడం లేదు'. అంటాడు.

సూపర్ ఈగో నిషేధించిన పనిని చేయడానికి సమర్థించదగిన కారణాన్ని (వంకను) బాహ్య ప్రపంచంలో (పరిసరంలో) వెదకడం గూడ యుక్తికరణమే. అలాగే సమాజం ఆమోదించని ప్రేరణాన్ని సమాజం ఆమోదించిన ప్రేరకం స్థానంలో ఉంచడం గూడ యుక్తికరణమే. ఎక్కువగా దానధర్మాలు చేసే ఒకడు తన హృదయం దయామయం కావడం వలన దానధర్మాలు చేస్తున్నానని

అనుకోవచ్చు. వాస్తవానికి అతడు నలుగురులో పేరు తెచ్చుకోవడానికో, దర్బంకోసమో, అపరాధాల క్షాళనకో, దానంచేస్తూ ఉండవచ్చు.

ఇలా యుక్తికరణం చేస్తున్నామని గాని, ప్రక్షేపిస్తున్నామని గాని వారికి తెలియదు. తెలిస్తే వ్యాకులత కలుగుతుంది.

ప్రతిచర్యా నిర్మితి (Reaction formation)

ఈ రకం రక్షణలో, వ్యక్తి తనలోని నిషిద్ధమయిన, ఆమోదయోగ్యం కాని ప్రచోదనలను అణచి వేసి, తద్వ్యతిరేకమైన ప్రచోదనలను వ్యక్తం చేస్తాడు. ఇది రెండు దశలలో జరుగుతుంది. మొదటి దశలో ఆమోదయోగ్యం కాని, నిషిద్ధ ప్రచోదనలను అచేతన స్థాయిలో అణచి వేయడం. రెండవ దశలో వ్యతిరేక ప్రచోదనలను చేతన స్థాయిలో వ్యక్తం చేయడం. దీనిని అర్థం చేసుకోవడానికి మనం సహజాత ప్రచోదనలను వ్యతిరేకాలతో గూడిన జంటలుగా అమర్చాలి. రాగద్వేషాలు, జీవనమృత్యువులు, క్రియానిష్ఠియతలు, ప్రాబల్య దౌర్బల్యాలు, దొంగ పోలీసుల జంటలను ఏర్పరచ వచ్చు. ఈ జంటలలో ఒకటి తిన్నగా గాని, సూపర్ ఈగో ద్వారా గాని, ఈగో మీద ఒత్తిడి తెచ్చి వ్యాకులతను కలిగిస్తే, అప్పుడు ఈగో ఆ ప్రచోదనానికి వ్యతిరేక ప్రచోదనంపై కేంద్రీకరించి, అసలు ప్రచోదనాన్ని ప్రక్కదారి పట్టిస్తుంది. ఉదాహరణకు, ఒకనికి రెండవ వానిపై ద్వేషం ఉందనుకోండి. ఈ ద్వేషం మొదటి వానిలో వ్యాకులత కలిగిస్తే, ఆ మొదటివాని ఈగో ద్వేషాన్ని కప్పిపుచ్చడానికి, రెండవ వానిపై ప్రేమను ఒక బోస్తుంది. అయితే, ద్వేషం స్థానంలో ప్రేమను నిలిపాడని చెప్ప కూడదు. ద్వేషం ఎక్కడికీ పోదు. అక్కడే ఉంటుంది. కాక పోతే, ప్రేమ దానికి ముసుగు అవుతుంది. ఇలా ఒక ప్రచోదనం మరొక ప్రచోదనానికి ముసుగుగా పనిచేయడమే ప్రతిచర్యా నిర్మితి.

మనం ఇప్పుడు ద్వేషాన్ని కప్పిపుచ్చడానికి ప్రేమను ఒక బోశాడని చెప్పాం. మరి 'సహజప్రేమ'కు 'ముసుగు ప్రేమ'కు తేడా ఏమిటి ? సహజ ప్రేమ యథార్థమైంది. పరిస్థితులకు అనుగుణంగా మారుతుంది. ఈ ప్రేమ నలుగురికి తెలియాలని, పైకి కనపడాలనీ అనుకోదు. కాని ప్రతిచర్యా ప్రేమ (ముసుగు ప్రేమ) ప్రతి సందర్భంలోను అతిగా ఉంటుంది. తెచ్చి పెట్టు కొన్నట్లు ఉంటుంది. ఉండ వలసిన దాని కంటే ఎక్కువ మోతాదులో, ఆడంబరంగా ఉంటుంది. అది హేమెట్లోని(Playa Queen) 'అతి నటన'లాగ నకిలీ నాటం. చెల్లని రూపాయికి గీతలు ఎక్కువ. దీనికి ఉన్న మరొక లక్షణం 'ఒత్తిడి'. ప్రేమ ప్రవర్తన ఏదో ఒక అంతర్గతమైన ఒత్తిడికి లోనై బయటికి కుమ్మరించి నట్లుగా ఉంటుంది. తాను ప్రేమను ప్రదర్శించక పోతే తద్వ్యతిరేక భావం (ద్వేషం) ఎక్కడ బయట పడిపోతుందోనన్న ఆందోళనతో ప్రేమను ఏ మార్పు లేకుండా ప్రదర్శిస్తాడు. ప్రతిచర్యా నిర్మితికి ఉదాహరణగా 'అతివినయం ధూర్త లక్షణం' అనే లోకోక్తిని ఉటంకించ వచ్చు. 'ఆ భద్ర మహిళ అతిగా తన అసమ్మతిని తెలియ జేస్తున్నదని నేను అను

కొంటున్నాను', ('The lady doth protest too much, me thinks') అనే వాక్యాన్ని షేక్స్పియర్ నుంచి గ్రహించవచ్చు. మరొక ఉదాహరణ :

అల్బహోల్ ప్రభావంపై మీరు చేస్తున్న కృషిని గమనిస్తున్నాను. మీ అంతటి విద్యావంతులు, త్రాగుబోతు తనానికి విరుగుడు కనుక్కోవడానికి, నిస్సహాయులైన పిల్లలను హింసించడం నాకు ఆశ్చర్యాన్ని కలిగిస్తున్నది. త్రాగుబోతులను, బుద్ధిహీనులను, మురికి జీవులను వాళ్ళను అక్కడే మురికి కాలువల ఒడ్డునే ఉండనీయండి. పిల్లలను హింసించే బదులు వాళ్ళనే హింసించవచ్చు గదా వాళ్ళు లేకపోతే వప్రంచం హాయిగా ఉంటుంది గదా మీరు మంచి సైకియాటిస్ట్ గా పేరు తెచ్చుకొంటే నాకు సంతోషమే. నేను మామూలు మనిషిని. నా పేరు చివర ఒక అక్షరం (డిగ్రీ) గూడ లేదు. 'ఏ జీవిని హింసించలేదు', అన్న స్వచ్ఛమైన అంతరాత్మతో నేను నేనుగా ఉంటున్నాను. ఆక్రోశిస్తున్న, మరణిస్తున్న పిల్లలను చూడకుండా నిద్రపోవాలని నా ఆకాంక్ష మీ పని అయిపోయాక అవి చచ్చిపోతాయని నాకు తెలుసు. మీకు ఏ శిక్ష విధించినా పాపం లేదు. అవసానదశలో మీరు తీసుకు తీసుకు చచ్చిపోవాలని, అప్పుడు నేను కడుపు నిండుగ పెద్దగా నవ్వాలని నా కోరిక¹⁰.

ఈ ఉత్తరం వ్రాసిన వ్యక్తి పిల్లల మీద కారుణ్యాన్ని వెలారుస్తున్నాడు. మనుష్యుల మీద ఉన్న ద్వేషానికి ఇది ప్రతిచర్య (ముసుగు) అని మనకు కనిపిస్తూనే ఉంది. అలాగే శుద్ధ శ్రోత్రియ కుటుంబంలో పెరిగిన యువతి, యౌవనంలో లైంగిక ప్రచోదనలకు భయకంపితురాలై, సన్న్యాసం స్వీకరించినా స్వీకరించవచ్చు. తండ్రియెడ ద్వేషాన్ని పెంచుకొన్న వ్యక్తి పెద్దవాడైన తరువాత చట్టాన్ని, సమాజ మర్యాదలను ఖాతరు చేడక పోవచ్చు. అలా ఖాతరు చేయక పోవడం గనుక అతనిలో వ్యాకులత కలిగిస్తే, అటువంటి వాడు పోలీసు ఆఫీసరు అయితే, అతడు ఇతర పోలీసు ఆఫీసర్ల కంటే దొంగలను, నేరస్తులను బహుక్రూరంగా శిక్షిస్తాడు. ఫోబియా ప్రతిచర్యా నిర్మితి కా వచ్చు. ఫోబియాలో కోరిన వస్తువును చూచి భయపడతాడు. కాని ఇక్కడ వస్తువును చూచి కాక, ఆ వస్తువు మీద ఉన్న కోర్కెను చూచి భయ పడతాడు. ఆ భీతిని కలిగించే కోర్కెను ప్రతిచర్యా నిర్మితి తీరనీయదు.

ప్రతిచర్యా నిర్మితి సూపర్ ఈగో కారణంగా జనించ వచ్చు. ఇడ్ నుంచి బాహ్య ప్రపంచం నుంచి వచ్చే బెదరింపుల నుంచి ఈగోను రక్షించడానికే సూపర్ ఈగో ఏర్పడిందని మనం తెలుసుకొన్నాం. సూపర్ ఈగో అంటే అత్యంత ఉన్నత ఆదర్శాలు, మంచితనమే గదా ! అలాంటప్పుడు ఇవి ఇడ్ ప్రాక్తన వాంఛలకు ప్రతి చర్యా నిర్మితులే అవుతాయి. వీటిని ప్రతిచర్యా నిర్మితులని ఎందు కంటున్నా మంటే ఆదర్శాలు ఎప్పుడూ వాస్తవాలు కావు. వాస్తవాలు ఆచరణీయమైనవి. ఆదర్శాలు యదార్థీకరణం చెందితే అవి ఇక ఏ మాత్రం ఆదర్శాలు కావు. మంచితన మనే ఆదర్శం ఉంటుంది కాని, వాస్తవ ప్రపంచంలో అంత మంచి వాడెవడూ

10. Masserman J.H.Principles of Dynamic Pshyciatry (Philadelphia : Sanders, 1946) P. 35

లేదు. ఈ విధంగా సూపర్ ఈగో ఆదర్శాలు ఆచరణకు అందవు. అందుకే వీటిలో 'అజ్ఞ' ఉంటుంది. ఈ 'అజ్ఞ' ప్రతిచర్య నిర్మితి లక్షణమని చెప్పాం. అందుకే ఫ్రాయిడ్ 'విలువలన్నీ రక్షణ కవచాలు. ప్రతిచర్యనిర్మితులు', (All values are defense machanism and reaction formations) అన్నాడు. ఉదాహరణకు, వివాహంలో ఉన్న 'పవిత్రత' ఏమిటో ఎవరూ చెప్ప లేరు. ఇడ్ లైంగిక స్వేర ప్రవృత్తికి (స్వేచ్ఛా కామం వ్యాకులతను కలిగిస్తుంది) వివాహాన్ని ప్రతిచర్యనిర్మితిగా పరిగణించ వచ్చు. అందుకని ప్రతిచర్యకుండే సహజ లక్షణమైన ఈ 'అజ్ఞ' వివాహ బంధంలో 'పవిత్రత' అయింది. అందుకే వివాహం పవిత్రమైందీ, విలువైందీ అయింది. కాల్పనిక పాతివ్రత్యం, విశుద్ధతలు (Romantic chastity and purity) లైంగిక వాంఛలకూ, స్వార్థానికి పరార్థ జీవనమూ, పాపానికి పవిత్రతలు ముసుగులు కావచ్చు.

ఒక వ్యక్తిని చూచి భయపడి అతనితో స్నేహం చేయడం, సమాజానికి భయపడి సమాజనీతితో తాదాత్మ్యం చెందడం ప్రతిచర్యనిర్మితులే. మెత్తదనం, దయ అంటే భయం కొందరికి (Beware of pity). (అతి దయ తమను ఎక్కడకు ఈడ్చుకెడుతుందోనని భయపడతారు కొందరు) వారు వాటిని కప్పిపుచ్చు కోవడానికి కరుకుగా ప్రవర్తించ వచ్చు.

ప్రతిచర్య నిర్మితులు, వ్యాకులతకు చేసే అహేతుక 'సర్దుబాటు'లని మనం గ్రహించాలి. అవి మోసంతో గూడిన కపట కృత్యాలతో శక్తిని వ్యయంచేస్తాయి. వాస్తవ రూపాన్ని మారుస్తాయి. మూర్తిమత్యాన్ని గడ్డ కట్టించి మార నీయవు.

స్థిరీభవనము (Fixation)

వ్యక్తి కాలక్రమేణ పెరుగుతాడు. పెరుగుదలలో వివిధ దశలలో వివిధ వస్తువులకు బంధితుడు అవుతాడు. సహజంగా ఏ దశలో ఏ వస్తువుకు బంధి కావాలో ఆ వస్తువుకే ఆ దశలో బంధి అవుతాడు. కాని స్థిరీభవనం చెందిన వ్యక్తి, ప్రస్తుత దశకు సంబంధించిన వస్తువుకు గాక, తొలి దశలకు సంబంధించిన వస్తువుకు 'ద్విసంవేగ సంస్థితి' (Ambivalence) తో బంధి అవుతాడు. ప్రస్తుత దశకు కాక, పూర్వ దశా వస్తువు దగ్గరే పెరుగుదల ఆగి పోవడం స్థిరీభవనం. 'ద్విసంవేగ స్థితి' అంటే ఏక కాల మందు ఒకే వస్తువుపై విరుద్ధ ఉద్వేగాలను ప్రసరింప జేయడం. ఉదాహరణకు, ప్రేమను, ద్వేషాన్ని ఒకే సమయంలో ఒకే వస్తువుపై ప్రసరింప జేయడం.

వ్యక్తి శారీరకంగా పెరిగి నట్లే, మానసికంగా పెరుగుతాడు. పెరుగుదల శైశవం, బాల్యం, కౌమార్యం, యౌవనం, వృద్ధాప్యం దశల గుండ జరుగుతుంది. ఒకసారి ఈ నిచ్చిన మెట్లలో ఏదో మెట్టు వద్ద పెరుగుదల ఆగి పోయి, తరువాతి మెట్టును చేర లేక పోవచ్చు. అప్పుడు ఆ వ్యక్తి ఆ మెట్టు వద్ద గిటక భారిపోయా (stunted) డంటారు. ఇదే మాదిరిగా పెరుగుదల ఆగిపోయి, ఎవడైనా మానసికంగా గిటక భారిపోతే స్థిరీభవనం చెందాడంటారు.

స్థిరీభవనం గూడ వ్యక్తిని వ్యాకులం నుంచి రక్షిస్తుంది. స్థిరీభవనం చెందిన వ్యక్తి అడుగు ముందుకు వేయ లేదు. అడుగు ముందుకు వేయడం అంటే తెలిసిన స్థానం నుంచి తెలియని స్థానంలోకి అడుగిడడమే. మరి తెలియని చోట ఎటువంటి అనర్థాలు ఎదురవు తాయోనని భయం. ఈ విషయం మనకు పిల్లవాణ్ణి బళ్ళోవేసే రోజు అవగత మవుతుంది. పిల్లలు మొదటి రోజు భయం భయంగా, అనుమానంగా వెళతారు. అలాగే విద్య పూర్తిచేసు కొని, చివరి రోజు కళాశాల నుంచి వాస్తవ ప్రపంచంలోకి అడుగిడే విద్యార్థి తన జీవితం ఇక మీదట ఎలా ఉంటుందో అని భయపడతాడు. అందుకని కళాశాలలోనే ఉండి పోవాలి అనిపిస్తుంది. కొత్తగ వ్యాపారం ప్రారంభించే వాడూ అంతే. పాతదీ, పరిచితమూ అయిన సన్నివేశం నుంచి, కొత్తదీ, అపరిచితమూ అయిన సన్నివేశంలోకి అడుగిడేటప్పుడు ఎదురయ్యే అనుభవాన్ని 'వియోగ వ్యాకులత' (Separation anxiety) అంటారు. పాతను వదలేడు. కొత్తను కౌగిలించుకో లేదు. ఇదొక వికల్పస్థితి; ద్విసంవేగ సంస్థితి (Ambivalence).

ఒక వ్యక్తి ఎందుకు స్థిరీభవనం చెందుతాడు ? భయంవల్ల. అతనిని భయపెట్టేవి ఏమిటి? అభద్రత (insecurity), ఓటమి (failure), దండన (punishment)లు. నూతన సన్నివేశంలో కడు సమర్థంగా వ్యవహరించ లేననే మానసిక స్థితియే 'అభద్రత'. ఓటమి గూడ దాదాపు ఇలాంటిదే. కాక పోతే దీనికి 'అవహేళన' తోడవుతుంది. (ఓడిన వానిని గేలి చేస్తారు.) మూడవది చాల ముఖ్యమైనది-దండన. తలదండ్రులు పిల్లలను శిక్షించడానికి తమ ప్రేమను ఉపసంహరించు కొంటారు. ఈ దండన చాల తీవ్రమయింది. ఎదిగే బిడ్డ, తలదండ్రుల నుంచి స్వాతంత్ర్యాన్ని నిరూపించుకోవడానికి, కుటుంబం వెలుపలి వ్యక్తులపై అభిరుచిని, అనురాగాన్ని పెంచుకోవాలని ఉంటుంది. కాని ఈ పని అతడు చేయక పోవచ్చు. అలా చేస్తే తలదండ్రులు అలిగి తమ ప్రేమను ఉపసంహరించు కొంటే, కుటుంబం వెలుపలి వ్యక్తులు నష్ట ప్రేమను పూరించ గలరో లేదో అని అనుమానం, బిడ్డకైన, పెద్దకైన ఇది ఒక వికల్పస్థితి (dilemma). అతడు క్రమంగా ఒక్కొక్కటి ఎక్కి పైకి పోయేది, లేదా అక్కడే పాతుకు పోయేది, ఈ వికల్పస్థితి యొక్క అంతిమ ఫలితం నిర్ణయిస్తుంది. తల్లి కొంగు పట్టుకు తిరిగే బిడ్డ, ఆ పనిని తల్లిపై ప్రేమతో కాక, తల్లి తనను ఎక్కడ వదలి వేస్తుందోనన్న భయంతో చేస్తాడు. తాను స్వాతంత్ర్యాన్ని ప్రకటిస్తే, ప్రదర్శిస్తే, తల్లి ఏమి చేస్తుందోనని భయం. తలదండ్రుల ప్రేమలో భద్రతను అనుభవించిన బిడ్డ, అనుభవం మీద తనను తలదండ్రులు ఏ పరిస్థితులలోను త్యజించరని గ్రహించి నప్పుడు, అతడు స్థిరీభవనం చెందే అవకాశం లేదు.

స్థిరీభవనం చెందిన వ్యక్తి, సంకట పరిస్థితులు ఎదురైనప్పుడు, పాత విధానాలను- అంటే ఏ మెట్టుదగ్గర పాతుకు పోయాడో ఆ దశయందున్న విధానాలను- ఉపయోగిస్తాడు.

కొంతమంది కొన్ని కొన్ని దశలలో కొన్ని వస్తువులకు బందీ లయితే, మరి కొంత మంది ఏకంగా ఆ దశలోనే పాతుకుపోతారు. 'వాంఛాపూరణ ఆలోచన' (wishful thinking =

కోర్కెలను తీర్చే ఆలోచన) దశను దాటరు కొందరు. మానసిక, భౌతిక ప్రపంచాలకు తేడా తెలియని దశను దాటరు మరికొందరు. కొంత మంది ఏదో ఒక రక్షణ కవచంలో దాగుకొని అందులోనే స్థిరపడి పోతారు.

స్వైరకల్పన (Fantasy)

తీరని కోర్కెలను కొంతమంది స్వైరకల్పన, లేదా పగటి కలలు ద్వారా తీర్చుకోవచ్చు. దీనిని చాలమంది ఉపయోగిస్తారు. ముఖ్యంగా యుక్తవయస్సులో దీని వాడకం విపరీతం. ఇది వ్యక్తిని జీవితంలో నిర్మాణాత్మక పథంలో నడపదు. దీనివల్ల అసలు సమస్య పరిష్కారం కాదు. కాని ఈ స్వైరకల్పన 'అతి'గ లేకుంటే, శత్రువులను జయించడం, లైంగికంగా విజయం పొందటం లాంటి విషయాలను గురించి, పగటి కలలు కనడంలో పాక్షిక తృప్తి కలుగుతుంది. నలుగురిలో వ్యాకులత చెందినవాడు ఇంటికి వచ్చి, 'నేను అలా కాక, ఇలా మాట్లాడి ఉండ వలసింది', అనుకొంటాడు. ఇలా అనుకోవడంలో అతని వ్యాకులత కొంతవరకైన తగ్గుతుంది. కళాశాల విద్యార్థులలో 95% తమ పెద్ద పెద్ద చదువుల గురించి, అమ్మాయిల హృదయాలను చూరగొనడం గురించి, భావికీర్తి, అదృష్టాలను గురించి, తీయటి కలలు కంటూ ఉంటారు.

స్వైరకల్పన అంటే తన మీదకు, తన సమస్యల మీదకు తన మనస్సును తాను మరల్చుకోవడం. దీనిలో ప్రతిమాతృక ఆలోచన (imagery) ఉంటుంది. కాని తర్కబద్ధంగా, హేతుబద్ధంగా ఉండదు. ఈ ఆలోచనను తీరని కోర్కెలు, అచేతన వాంఛలు నిర్ణయిస్తాయి. కొంత మంది మార్పులేని నిత్యజీవిత వాస్తవికతలతో విసుగు చెంది, ఊహాగానం చేస్తారు. భర్తతో, పిల్లలతో విసిగి అసంతృప్తి చెందిన ఒక గృహిణి, తన ఊహ జగత్తులో, తనను ఒక పెద్ద ధనికు రాలిగ, అందాలరాశిగ, తెలివైన దానిగ, చిత్రించుకొంటుంది. ఒక అవాస్తవిక ప్రపంచంలో తాను ఆకర్షణ కేంద్ర మవుతుంది. ఇలాంటి ఊహలు, మితిమీరితే ఆమెకు కల్పన, వాస్తవ ప్రపంచాల మధ్యతేడా నశిస్తుంది. పదే పదే చెప్పిన అబద్ధాన్ని నిజమని నమ్మే స్థితి రావడం లోకంలో ఉంది.

స్వైరకల్పన మితిమీరితే, వాస్తవ ప్రపంచం స్థానంలో, కాల्పనిక జగత్తు చోటు చేసు కుంటుంది. ఇక వారు ఆ కాల्పనిక ప్రపంచంలోనే నివసిస్తారు. అటువంటి వారితో మనం మామూలు సంబంధాలను నెరపలేం. వారు చివరకు ఈ వాస్తవ ప్రపంచం కంటే, ఆ కల్పిత ప్రపంచంలోనే ఉండడానికి ఇష్టపడతారు. అప్పుడప్పుడు మామూలు ఆరోగ్యవంతులైన వ్యక్తులుగూడ వాస్తవిక ప్రపంచాన్నుంచి పలాయనం చిత్తగించి, ఊహ ప్రపంచంలోకి వెళతారు. సాహిత్యం, సినిమాలలో జరిగేది ఎక్కువగా ఇదే.

ప్రతిగమనం (Regression) :

ప్రతిగమనం అంటే వెనుకకు నడవడం, వర్తమాన జీవితంలో వ్యాకులత కలిగించే సమస్యను ఎదుర్కో లేక అంతకు ముందరి (earlier) దశకు సంబంధించిన లేదా ప్రాక్తన ప్రవర్తనకు దిగ జారడం. అంటే ప్రస్తుత సమస్యకు లోగడ పరిష్కారాన్ని అన్వయించడం.

మానవుడు పుట్టినప్పటి నుంచి గిట్టే వరకు అనేక దశల గుండా పెరుగుతాడని మనకు తెలుసు. గర్భస్థ దశ స్వర్గం. అది వ్యాకులతా రహిత దశ. (ముక్తికి, కైవల్యానికి ఈ లక్షణాలనే మతాలు ఆపాదిస్తాయి.) ప్రతి వ్యక్తి, రహస్యంగా, అంటే తనకు తెలియ కుండానే, తిరిగి ఈ దశను పొందాలని వాంఛిస్తాడని చాలమంది మనోవైజ్ఞానికులు నమ్ముతారు. అందుకే మనం నిద్రలో మూడు అంకె వేసి నిద్రపోతాం (ఈ స్థితి గర్భస్థ శిశుస్థితిని పోలి ఉంటుంది. చేతులు బారుగ చాచు కొని ఎవడు నిద్రపోడు). ఆ తరువాత శైశవం. గర్భస్థ దశతో పోలిస్తే ఇది కష్ట దశే. ఎందుకంటే మలమూత్ర విసర్జనకు సంబంధించిన శిక్షణ, దౌర్జన్య ప్రవృత్తిని అణచి వేయడం - అన్నీ కష్టాలే. దీనికంటే బాల్యం, బాల్యం కంటే కౌమారం, దాని కంటే యౌవనం, ఆ తరువాతి దశలు ఇంకా ఎక్కువ కష్టాలతో కూడుకొన్నవే. ఈ దశలలో, ఏ దశలోనైన, ఒక వ్యాకులతా సన్నివేశం, లేదా ఒక సంకటస్థితి ఎదురైనప్పుడు, అంతకు ముందరి దశకు (వెనుకటి దశకు) సంబంధించిన ప్రవర్తనతో పరిష్కరింప బూను కొంటే - అంటే వెనుకకు పయనిస్తే - దానిని 'ప్రతిగమనం' అంటారు. వెనుకటి దశకే ఎందుకు పయనిస్తాడంటే, అనంతర దశ కంటే ముందరి దశలో కష్టాలు, సమస్యలు, వ్యాకులత, అపరాధ భావనలు తక్కువ. అందుకని లోగడ (దశలో) సమర్థవంతంగా సంతృప్తికరంగా సమస్య పరిష్కారం గావించ దానికి పనికి వచ్చిన ప్రవర్తనను, ఇప్పటి సమస్యలకు అన్వయిస్తాడు. ఒక్క మాటలో చెప్పాలంటే పెద్దలుగ పరిష్కరించ వలసిన సమస్యలను పిల్లలుగా పరిష్కరించడ మవుతుంది.

లైంగిక ప్రవర్తనలో మనం అనేక ప్రతిగమనాలు గమనిస్తాం. సుఖవ్యాధులకు జడిసిన ఒక యువకుడు, కడుపు వస్తుందేమోనని భయపడ్డ ఒక యువతి, పూర్వదశలో తమకు తృప్తి కలిగించిన లైంగిక విధానాల (ముష్టి మైథునం)ను అవలంబించ వచ్చు. సుఖవ్యాధులు రా కుండాను, గర్భం రా కుండాను, ముష్టి మైథునం వైపు పో కుండానే లైంగిక సుఖాన్ని పొందవచ్చు. కాని, వీలుండి గూడ వాళ్ళు ముష్టిమైథునాన్ని అవలంబిస్తారు.

కొంత మంది కొంచెం జలుబు చేస్తేనే మంచ మెక్కుతారు. మంచ మెక్కితే తల్లి గాని, భార్య గాని పరిచర్యలు చేస్తారు. అవసరమైనా, కాక పోయినా జలుబు వంకతో ఈ ఉపచర్యల కోసమైనా వారు మంచ మెక్కుతారు. ఈ విధంగా, బాల్యంలో తల్లి అందించిన ప్రేమను తిరిగి పొందడంకోసం, వారికి జలుబు, జ్వరం నిజంగానే వస్తాయి. ఇదంతా వాళ్ళు తెలిసే నటిస్తున్నారని భావించ రాదు.

వ్యాకులతను తగ్గించు కోవడానికి, మాటిమాటికి, మామూలు మనుష్యులు గూడ ప్రతిగమనం చేస్తారు. త్రాగడం, పొగత్రాగడం, అతిగ తినడం, నిద్రహం కోల్పోవడం, గోళ్ళు

కొరుక్కోవడం, చట్టాన్ని అతిక్రమించడం, పిల్లల వలె జిలిబిలి పలుకులు పలకడం, అస్తిని నాశనం చేయడం, ముష్టిమైథునం, అద్భుత మాయా వినోద కథలు చదవడం, సినిమాలు చూడడం, పొగాకు, జిగురు నమలడం, విపరీత లైంగిక భంగిమలకు పాల్పడడం, పిల్లలవలె వస్త్రధారణ చేయడం, లెక్క లే కుండ కారు నడవడం, పాప పుణ్యాలను, మంచి చెడు శక్తులను విశ్వసించడం, దేవిని నమ్మడం, గుర్రపు పందేలు ఆడడం, పగటి కలలు కనడం, అధికారానికి ఎదురు తిరగడం, లొంగడం, ఆలోచన లే కుండ కేవలం ప్రచోదన (impulse) మీద ఆధారపడి ప్రవర్తించడం, జూద మాడడం, మన తప్పులకు మరొకరిని బలిపశువులను చేయడం, అద్దం ముందు గంటల తరబడి జుట్టు దిద్దు కోవడం మొదలైనవన్నీ ప్రతీపగమనానికి నిదర్శనాలే. అయితే, వీటిలో కొన్ని సర్వసాధారణ లై నందున వాటిని మనం తిరోగమనాలుగ్ గ ఎంచం. పైగా పరిణతకు చిహ్నాలుగ్ పరిగణిస్తాం. స్వప్నం గూడ తిరోగమనమే. ఎలాగంటే, స్వప్నంలో యాంత్రికంగా మన తీరని కోర్కెలు తీరడం ద్వారా సుఖం కలుగుతుంది.

ముసలితనాన్ని రెండవ బాల్యం అంటారు. ఎందుకంటే, వృద్ధులు పసిపిల్లల వలె ప్రవర్తిస్తారు. పిల్లలకు పళ్ళుండవు. వృద్ధులకూ అంతే. పసిపిల్లలు అలిగి నట్లే వృద్ధులు ప్రతి చిన్న విషయానికి అలుగుతారు. శరీరం ఉడిగి పోవడాన, సమస్యను సమర్థవంతంగా పరిష్కరించ లేరు గనుక, పిల్లల పద్ధతిలో అలిగి, తమకు కావలసింది సాధించుకొంటారు. అసలు రెండవ బాల్యం అనేది మానసికంగా తిరోగమించి మొదటి బాల్యానికి అంటిపెట్టుకు పోవడమే.

ఆత్మాభిముఖ వ్యావర్తనం (Turning against the self)

వ్యాకులతను కలిగించే ప్రచోదనను బయటి వారి మీదికి కాక, తన మీదకే మళ్ళించడాన్ని 'ఆత్మాభిముఖ వ్యావర్తనం' అంటారు. ఈ పద్ధతి రక్షణ ఎక్కువగ పిల్లలలోను, పిచ్చివారిలో మాత్రమే ఉంటుంది. తాను ఆరాధించిన, ప్రేమించిన, గౌరవించిన, భయపడిన తండ్రి లేదా గురువు లాంటి వ్యక్తులపై తనలోని దౌర్జన్య ప్రవృత్తి ప్రకోపిస్తే, దానిని బయటపెట్ట సాహసించ లేక పోతే, అతడు ఆ ప్రవృత్తిని తన మీదికే మళ్ళించుకొని, తనను తాను నిందించు కొంటాడు. తన తల గోడకు కొట్టుకొంటాడు. కనికరించని దేవుని ఎదుట ఈ విధంగానే భక్తుడు తల బాదుకొంటాడు. తరచు దీనితో అంతఃక్షేపణం చేయి కలుపుతుంది. ఫలితంగా తానే ద్వేషితుడైన తండ్రిగానో, గురువుగానో తాత్కాలికంగా మారతాడు. అలాంటప్పుడు తనను తాను కొట్టు కోవడమంటే గురువుని, తండ్రిని కొట్టడమే.

అసంగం (Isolation)

ఈ కవచాన్ని 'ఆలోచనా వియోగం' (thought dissociation) అంటారు. దీనిలో క్షణకాలం మనోవైవర్ణ్యం (mental blankness = మానసిక శూన్యత) సంభవిస్తుంది. ఈగో రక్షణకై అపాయకరమైన ఇదే ప్రచోదనలను మోసుకు వచ్చే ఆలోచనను అంతకు ముందరి,

తరువాతి ఆలోచనా స్రవంతిలో కలవ కుండా ఉండే ఆలోచనల గొలుసును ఈవైవర్ణ్యం తెంచి వేసి వేరుపరుస్తుంది. ఈ రకంగా వియోగి అయిన, వేరు పరచ బడిన, సంబంధం తెంచ బడిన ఆలోచన (భయంతో గూడినది), చేతనంలోకి ప్రవేశించడం దుర్లభ మవుతుంది.

ఇంత వరకు వ్యాకులతను ఎదుర్కోవడంలో వ్యక్తి అవలంబించే అనేక రక్షక యంత్రాంగాలను పరిశీలించాం. ఇవన్నీ గూడ అహేతుక విధానాలే. ఇవి వ్యాకులతను ఎదుర్కోవడంలో వాస్తవికతను వక్రంగా చిత్రిస్తాయి; అసలు అది లేదన్నట్లు ప్రవర్తిస్తాయి. ఈగోకు లభ్యం కావలసిన ఎంతో సైకికశక్తి వీటికోసం వ్యయమవుతుంది. అందుకని నిర్మాణాత్మక పద్ధతులలో ఈగో పనిచేయ దానికి కావల్సిన లభ్యం కాదు. మరి అయితే, రక్షణ కవచాలెందు కున్నట్లు ? బాల్యంలో ఈగో సరిగా రూపుదిద్దుకొనని దశలో (బలం పుంజు కోక ముందు) అది తాను చేయ వలసిన పను లన్నింటిని సక్రమంగా నిర్వహించ లేదు. అది హేతుబద్ధంగా విషయ పరిశీలనం చేసి నిర్ణయాలు తీసుకొనే స్థితిలో లే నప్పుడు రక్షక యంత్రాంగం సహాయ మవసర మవుతుంది.

మరి ఈగో ముదిరిన తరువాత-అంటే హేతుబద్ధంగా నిర్ణయాలు తీసుకొనే శక్తి దానికి వచ్చిన తరువాత, రక్షక యంత్రాంగం ఎందుకున్నట్లు ? ఏదేని కారణంతో ఈగో పెరుగుదల సక్రమ మార్గంలో జరగకపోతే రక్షక యంత్రాంగం శక్తిని హరించడమే. ఇదొక విషవలయం. ఈగో అపర్యాప్తం (inadequate) కనుక రక్షక యంత్రాంగం అవసరం. రక్షక యంత్రాంగం మీద ఆధారపడి నంత కాలం ఈగో పెరగదు.

మరి ఈ విషయాన్ని చేదించడం ఎలా ? దీనికి సమాధానం పరిపక్వనం (maturation). శిశువు పరిపక్వం చెందేటప్పుడు నాడీమండలం ముదురుతుంది. దీనితో ఈగో వికసించక తప్పదు. శిశువికాసం పరిసరం మీద ఆధారపడి ఉంటుంది. పరిసరం విధించే బరువు బాధ్యతలు శిశువు పెరుగుదల సరిపోయేటట్లు ఉండాలి. శిశువు బలహీన పడేటట్లుగా అవి అతి ఎక్కువగాని, అతి తక్కువగాని ఉండరాదు. ఇడ్, ఈగో, సూపర్ ఈగోల మధ్య సమరస స్థితిని ఆ వ్యక్తి, 'శీలనిర్మితి' (character structure) అంటారు. సాపేక్షంగా వ్యక్తి సుఖంగా ఉండి, పరిసరంతో సర్దుబాటు కాగలుగుతున్నాడంటే అతని 'శీలనిర్మితి' ఆరోగ్యవంతంగా ప్రామాణికంగా ఉన్నదని చెప్పవచ్చు. సాపేక్షంగా సుఖం అనుభవించే సామర్థ్యం కొరవడినా, పరిసరంతో సర్దుబాటు సరిగ లేక పోయినా అతని శీలనిర్మితి రోగగ్రస్తమని చెప్పవచ్చు.

సైకో న్యూరోసిస్ (నాడీరుగ్మత = psychoneurosis) ఇడ్ ప్రచోదనలను ఈగో అణచ లేనప్పుడు సంభవిస్తుంది. ఈగో రక్షణకవచాలేవీ గూడ ఇడ్ అవాంఛనీయ చోదనలను నిరోధించ లేనప్పుడు, ఈగో ఇడ్తో ఘర్షణపడి రాజీకి వస్తుంది. ఈ రాజీ నిర్మితినే (compromise formation) మనో ధైహిక (psychosomatic) రోగలక్షణం అంటారు. కదుపుతో ఉన్న యువతి వాంతులు చేసు కొన్న దంటే (వేవిళ్ళుకావు) అది అవాంఛనీయ శిశువును నాశనం చేయాలనే ఇడ్ ప్రచోదనాన్ని, దానిని నిరోధించడంలో ఈగో సాధించిన పాక్షిక విజయాన్ని ప్రతిబింబిస్తుంది. వాంతులు రాజీ రూపం. ఈ వాంతులు శారీరక కారణాల వచ్చినవి కావు.

మూర్తిమత్వ గతిశీలత

(Personality Dynamics)

ఇంతకు ముందు మనం మూర్తిమత్వ నిర్మితిలోని భాగాలను, అవి చేసే పనులను చెప్పుకొన్నాం. ఇడ్, ఈగో, సూపర్ ఈగోల మధ్య పరస్పర చర్య, సమన్వయం ఎలా ఉంటుంది, అసలు ఈ మూడు వ్యవస్థలు పని చేయడానికి శక్తి ఎక్కడ నుంచి లభిస్తుంది, అనే విషయాలను ఇప్పుడు ముచ్చటీద్దాం.

అసలు మానవుడు ఎందుకు ప్రవర్తిస్తాడు ? సుఖంకోసం. మరి సుఖం అంటే ఏమిటి ? శరీరంలో ఏర్పడే సహజాత సంబంధమైన టెన్షన్ (తన్యత)ను లేదా పరోక్షంగా వీటికి సంబంధించిన తన్యతలను తగ్గించడం. టెన్షన్ బాధాకరం. అసలు టెన్షన్ ఎందుకు ఏర్పడుతుంది ? ఇడ్ యొక్క సహజాతాలు, ఉత్సుకతలు - అంటే దైహిక పాశవిక వాంఛలు-అభివ్యక్తం కావాలని, అంటే తృప్తి చెందాలని కోరతాయి. అంటే అవి సంతృప్తికోసం వెంపర్లాడతాయి. వాటికి సంతృప్తి లభించక పోతే అంటే అభివ్యక్తం కాక పోతే టెన్షన్ పెరుగుతుంది. అవే ప్రేరకాలు (motives). వాటి కారణంగానే మనం ఆలోచిస్తాం; ప్రవర్తిస్తాం. ఆకలి వేసి నప్పుడు టెన్షన్ పెరుగుతుంది. అది బాధ. ఆహారం తీసుకోవడం వల్ల టెన్షన్ తగ్గుతుంది. అది సుఖం. కనుక మానవుడు బాధలకు దూరంగా, సుఖానికి దగ్గరగా జరగడానికి ప్రయత్నిస్తాడు. ఈ విధంగా బాధలకు దూరంగా, సుఖానికి దగ్గరగా పయనించడాన్ని 'సుఖ సూత్రం' (pleasure principle) అన్నాడు

ప్రాయిడ్. ఇలా తన్మతలను తగ్గించు కోవడానికి (ప్రవర్తించడానికి) శక్తి కావాలి గదా ! ఈ శక్తి ఎక్కడ నుండి వస్తుంది ? ప్రాయిడ్ దృష్టిలో మానవుడు ఒక పెద్ద శక్తి వ్యవస్థ (System of energy). పందొమ్మిదవ శతాబ్ది “శక్తిగోపన” (Conservation of energy) సిద్ధాంతంతో ప్రభావితమైన ప్రాయిడ్ దైహిక, సైకిక (Psychic = మానసిక) శక్తులు ఈ విశ్వాన్ని నడిపే భౌతిక శక్తులకంటే భిన్నమైనవి కావని భావించాడు. మనం తినే ఆహారం దగ్గమై, శక్తి విడుదల అవుతుంది. ఈ శక్తి మూలంగా రక్త ప్రసరణం, ఉచ్ఛ్వాస నిశ్వాసలు, కండర చలనం, కనడం, వినడం-అన్నీ జరుగుతాయి. ఈ దైహిక శక్తే మనం ఆలోచించేప్పుడు (Perception) సైకిక శక్తిగా (మానసిక శక్తిగా) మారుతుంది. అంటే ఇక్కడ శక్తి రూపాంతరం చెందుతుంది.¹ అయితే ఈ శక్తి రూపాంతరం ఎలా జరుగుతుందో మాత్రం శాస్త్రానికి తెలియదు. ఇలా సైకిక శక్తిగా మారిన దైహిక శక్తే మూర్తిమత్వంలోని మూడు వ్యవస్థల (ఇడ్, ఈగో, సూపర్ ఈగో)ను నడుపుతుంది. మనం ఆలోచిస్తాం-అది సైకిక శక్తి, ఆలోచన ప్రకారం పనిచేస్తాం-అది కండర (దైహిక) శక్తి. మనం, అవతలి వ్యక్తి గొంతుక చేసిన శబ్దానికి ఉద్బీష్టలము అవుతాం-అది యాంత్రిక శక్తి. వాని మాటలను అర్థం చేసుకొంటాం-అది సైకికశక్తి. శరీరావసరాల (bodily needs)కు అనుగుణంగా కొన్ని శరీరభాగాలలో ‘ఉత్తాపం’ (excitation) సంభవిస్తుంది. ఈ ఉత్తాపం నుంచి శక్తి విడుదల అవుతుంది. ఈ శక్తే సైకిక శక్తిగ మారి, ఉత్తాపం ఉపశమింప జేయడానికి తోడ్పడుతుంది. ఉదాహరణకు మనిషికి ‘లైంగికావసరం’ (sexual need) ఉంది. ఇది తీర నప్పుడు శరీరంలో ఉత్తాపం పెరుగుతుంది. దీని నుంచి శక్తి విడుదల అవుతుంది. ఆ శక్తి సైకిక శక్తిగ మారి ఆలోచింప జేస్తుంది. ఈ ఆలోచనల్లో అతడు, ఆ అవసరాన్ని తీర్చే వస్తువు (స్త్రీ)ను, ఆమె ఆకృతిని, ఆమెను పొందడం ఎలా ? దాని కొరకు ఏమి చేయాలి ? అనే విషయాలను మననం చేస్తాడు. దాని కొక ప్రణాళిక వేస్తాడు. అంటే శరీరంలో లేచిన ఉత్తాపాన్ని తగ్గించే కార్యక్రమంలో మానసిక ప్రక్రియలు నిమగ్నమవుతాయి. శారీరక రూపంలో ఉన్న ఈ తన్మతను ‘లైంగికావసరం’ (sexual need) అంటాం. దీనినే, మానసిక రూపం ధరించినప్పుడు లైంగిక వాంఛ (sexual desire) అంటాం. ఇటువంటి వాంఛలనే ప్రాయిడ్ సహజాతాలు (instincts) అన్నాడు. మూర్తిమత్వానికి కావలసిన శక్తి అంతా ఈ సహజాతాల నుంచే లభిస్తుంది. సహజాతం అంటే పుట్టుకతో లభించే గుణం. ఇది మన మానసిక ప్రక్రియలకు ‘దిశ’ (direction)ను ఇస్తుంది. అంతకు ముందుగా ఏర్పడిన జాలు గుండా ప్రవహించే నదీ ప్రవాహం లాంటిది సహజాతం. దీనిని బట్టి చూస్తే సహజాతానికి నాలుగు లక్షణాలున్నట్లు అర్థమవుతుంది. అవి (1) మూలం (2) లక్ష్యం (3) వస్తువు (4) తీవ్రత. దీని మూలం దేహకణాల ఉత్తాపంలో

1. శక్తి తరగదు, పెరగదు, పుట్టదు, గిట్టదు, కాని రూపాలు మారుతుంది. మారినా శక్తి అంతా ఒకటే. ఒకే శక్తి విద్యుత్తుగ, వెలుతురుగ, ఉష్ణం, యాంత్రిక శక్తిగ, రసాయనిక శక్తిగ మనకు దర్శనమిస్తుంది.

ఉంటుంది. (ఆకలి : పొట్ట కండరాల ఉత్తాపం). దీని లక్ష్యం ఆకలిని తొలగించడం (ఆహారాన్ని కనుగొనడం, నోటికి తీసుకోవడం అనుబంధ లక్ష్యాలు) వస్తువు ఆహారం తీవ్రత దానికున్న బలం. (ఎక్కువ ఆకలి మానసిక ప్రక్రియలపై ఎక్కువ ఒత్తిడి చేస్తుంది.)

సహజాతం లక్ష్యం ఉత్తాపాన్ని తగ్గించి శరీరాన్ని సమ స్థితిలో ఉంచడం అంటే పూర్వ స్థితికి (ఉత్తాపాన్ని లేని స్థితికి) తీసుకు వెళ్ళడం, అంటే సహజాతం ఉత్తాప స్థితిని తొలగించి విశ్రాంతి స్థితిని స్థాపించడం (conservative). లైంగిక సహజాతం² ఇతర సహజాతాల కంటే కొంచెం భిన్నంగా ప్రవర్తిస్తుంది. అయితే సహజాతం సమస్థితిని నెలకొల్పు తుందనే సూత్రానికి మాత్రం విరుద్ధం కాదు.

సహజాతాలు ఎన్నో ఉన్నప్పటికీ ఫ్రాయిడ్ ముఖ్యంగా రెండు వర్గాల సహజాతాలను గుర్తించాడు. అవి (1) సర్వక లేక జీవసహజాతాలు (Life instincts) (2) మృత్యు సహజాతాలు (Death instincts) వీటినే ఈరాస్ (Eros), తానటాస్ (Thanatos) అంటారు. మొదటి వర్గం ప్రాణాన్ని నిలప దానికి, ఉత్పత్తికి, సృజనాత్మకతకు పనిచేస్తాయి. అందుకే వ్యక్తి జీవితంలో లైంగిక సహజాతానికున్న ప్రాముఖ్యాన్ని సర్వత్ర గుర్తించారు. ఈ కారణంగానే ఫ్రాయిడ్ మూర్తిమత్వ నిర్మితిలో లైంగిక సహజాతానికి ప్రత్యేక స్థానాన్ని ఇచ్చాడు. ఈ లైంగిక సహజాతాల శక్తిని మొదట్లో ఫ్రాయిడ్ లిబిడో (Libido) అన్నాడు. లిబిడో అంటే కేవలం లైంగిక కార్యాల ద్వారా మాత్రమే తుష్టిని పొంద గోరే సైకిక శక్తి లోని భాగం. ఆ తరువాత ఈ శక్తిని సర్వక సహజాతాల మొత్తానికి అన్వయింప చేశాడు.

రెండవ వర్గం మృత్యు సహజాతాలు. ఇవి మనకు ముఖ్యంగా హింస, దాడి, దౌర్జన్యం, ఆత్మహత్య, హత్య, వినాశకర ప్రవృత్తుల వెనుక కనిపిస్తాయి.

ఈ వర్గానికి సంబంధించిన సహజాతాల శక్తికి లిబిడో లాంటి ఏ పేరు పెట్టకపోయినా, దీనికి గూడ మూలం శరీరంలోనే ఉన్నదని ఫ్రాయిడ్ విశ్వసించాడు. మానవుని ప్రవర్తనను నిర్ణయించడంలో సర్వక సహజాతాలు ఎంత ముఖ్యమో ఇవీ అంతే ముఖ్యం.

2. శృంగారాన్ని "రసరాజు" మంటుంది మన భారతీయ కావ్యానుశాసనం. కాని ఎలాగో వివరించదు. భీభత్స, భయానక, రౌద్రరసాలలో మనిషి తనను తాను పూర్తిగ మరచిపోతాడు. ఎంత కోపం వచ్చినా, చిన్న పిల్లవానిని కొట్టేటప్పుడు పెద్దవానికి ఉపయోగించినంత దెబ్బ ఉపయోగించదు. అంటే పూర్తిగ తనను తాను మరచి పోడు. అదే రతిలో అయితే విస్మష్టి (భావప్రాప్తి = Orgasam) జరిగే టప్పుడు స్త్రీ, పురుషులు ఇరువురూ ఒకరితో ఒకరు ఐక్యమవుతారు. ఈ విశ్వంతో వారు ఆ క్షణంలో సంతోష మవుతారు. ఆ క్షణంలో తమను తాము పూర్తిగ మరచిపోతారు. ఇదేలా జరుగుతుంది ? ఇక్కడ లైంగిక సహజాతం, ఇతర సహజాతాల కంటే భిన్నంగా, ప్రవర్తిస్తుంది. అన్ని సహజాతాలు ఉత్తాపాన్ని తగ్గించి సమస్థితిని నెలకొల్పటానికి పనిచేస్తుంటే, లైంగిక సహజాతం మాత్రం తన్యతను తగ్గించడానికి మారు పెంచుతుంది. పెంచి ఆ తరువాత తగ్గిస్తుంది. తతిమ్యా సహజాతాలు అలా కాక మామూలుగా మొదటి నుంచి తగ్గించడానికే పూనుకొంటాయి.

ప్రపంచంలోని ప్రతి శక్తి వ్యవస్థ థెర్మోడైనమిక్స్ సూత్రాలలో ఎన్ట్రోపీ (Entropy) సూత్రం ప్రకారం నడుస్తుంది. మనిషి గూడ ఒక శక్తి వ్యవస్థ కనుక, అతడూ ఈ సూత్రానికి భిన్నంగా ప్రవర్తించ లేడు. అందుకే 'పుట్టడం చావ 'డానికే', జీవిత గమనం మరణానికే' అని చెప్పిన దార్శనకుడు షోపెన్హౌర్ (Schopenhauer) వాక్యాన్ని ఫ్రాయిడ్ ఉటంకించాడు. జీవి మృత్యువును గమ్యంగా చేసుకొని పయనిస్తుంది. అంటే జీవి నిర్ణీత స్థితికి నడుస్తుంది. ఒకప్పుడు జీవి ఆ స్థితి నుంచి వచ్చినదే గదా ! తిరిగి అదే స్థితిని పొందుతున్నదని ఎన్ట్రోపీ³ సూత్రం. అయితే జీవి మరణం వైపు ఇష్టపూర్తిగా తెలిసి నడుస్తుందని అర్థం చేసుకోరాదు. జీవిని ఆ 'దిశ' (direction) గా నడిపించే ఒక 'అంతర్గత పీడనం' (inner compulsion), ఒక 'అంతర్గత నిర్మితి' జీవిలో ఉంది. పిచ్చుకలో గూడు కట్టే (కౌశలం) అంతర్గతంగా ఉంది. వయస్సు రాక ముందు అది గూడు కట్టదు. గూడు కట్టడం అదెప్పుడూ నేర్చుకో లేదు. అయినా వయస్సు రాగానే, 'అంతర్గత పీడనం'తో 'గూడు కట్టే కౌశలం' వివృతంకాగా, అది గూడు కడుతుంది. అంటే ఈ ప్రక్రియ మొదటి నుంచి పిచ్చుకకు తెలియ కుండానే దానిలో అంతర్గతంగా ఉండి గూడు, కట్టే వైపుకు దానిని నడిపించి నట్లే, మనిషిలోనూ అంతర్గతంగా ఉన్న 'మృత్యు దిశా పయనం' అటు తోసుకు వెళ్తుంది. ఫ్రాయిడ్ ఉద్దేశంలో 'జీవిత లక్ష్యం మరణం' అంటే ఇదే.

ఇద్దీ :

సహజాతాల స్థావరం ఇద్దీ. సహజాతాలు మొత్తం సైకికశక్తియే కనుక, ఇద్దీను సైకిక శక్తితో నిండిన తటాక మనవచ్చు. ఈగో, సూపర్ ఈగోల నిర్మాణానికి శక్తి ఈ తటాకం నుంచే లభ్యమవుతుంది.

ఓన్నన్ తగ్గించు కోవటానికి తగిన వస్తువును సాధించాలి. లేదా దాని ప్రతిమనైన ఊహించు కోవాలి.

వస్తువును సాధించే కార్యంలో సైకిక శక్తిని పెట్టుబడి పెట్టడాన్ని లేదా ఆ వస్తు ప్రతిమను తయారు చేయడంలో సైకిక శక్తిని పెట్టుబడి పెట్టడాన్ని 'వస్తు వరణం' (object choice లేదా object cathexis) అంటారు. ఇలా 'వస్తు వరణం'లో పెట్టుబడి పెట్టిన సైకికశక్తిని తేలికగా ఒక వస్తువు నుంచి మరొక వస్తువుకు మరల్చు వచ్చు. ఈ మరల్చడాన్ని 'వ్యత్యయీకరణం' (displacement) అంటారు. ఆకలి గొన్న శిశువుకు ఆహారం అందనప్పుడు కొయ్యముక్కి, చేతివ్రేలో నోటిలో వేసుకొంటాడు. ఇలా సైకికశక్తిని ఒక వస్తువు నుంచి మరొక వస్తువుకు మార్పడం తేలికగా ఎందుకు జరుగు తుందంటే, వస్తువుకు వస్తువుకు మధ్య సూక్ష్మ భేదాలు ఇద్దీకు తెలియవు. రెండూ నోట్లో పెట్టు కోవడానికి వీలైనవన్న సాదృశ్యం తప్ప దాని కేమీ తెలియదు.

3. సమస్థితి (equilibrium)ని కోల్పోయిన ప్రతి శక్తి వ్యవస్థ తిరిగి సమస్థితిని చేర నుంకిస్తుంది.

ఒక ప్రక్కకు ఒరిగిన మనిషి తిరిగి సమస్థితిని చేర ప్రయత్నిస్తాడు. పోయిన బాలెస్సును తిరిగి పొందడం.

వస్తువుల మధ్య తేడాలను గుర్తించ కుండ, వాటిని ఒకటిగా పరిగణించే ఇడ్ గుణం వల్ల, మన ఆలోచనలు అప్పుడప్పుడు వక్రమార్గం పడతాయి. ఈ విరూపిత (distorted) ఆలోచనను విధేయాలోచన లేక 'విశేషణాలోచన' (predicative thinking) అంటారు. ఉదాహరణకు పురుషాంగం, సర్పం-రెండూ కొంత మందికి ఒకటే అనిపిస్తాయి. (రెండింటికి 'లేపనం' అనే విశేషణం ఉండడం వల్ల). ఈ రకమైన ఆలోచన కలలో ఎక్కువగా వస్తుంది. దున్నుం, స్వారి, మెట్లు ఎక్కడం రతికి ప్రతీకలు.⁴ కలలలోనే కాక పగటి ఆలోచనలలో గూడ ఇటువంటి ఆలోచన ఉంటుంది. కమ్యూనిస్టులంటే కొందరికి భయం. వారి జెండా ఎరుపు. ఎరుపురంగు రక్తాన్ని గుర్తుకు తెస్తుంది. రక్తం భయానకం.

సహజాతశక్తి ప్రవాహాన్ని ఈగో, సూపర్ ఈగోలు అడ్డుకొన్నప్పుడు, అది సైరకల్పున (fantasy)కు దారి తీస్తుంది. ఒకవేళ ఆ ఆటంకాలను, చీల్చుకు పోగలిగితే, మన హేతుబద్ధ ఆలోచన (ఈగోచేసే ఆలోచన) తలక్రిందులై తప్పులు దొర్లుతాయి. వ్రాయడంలో, మాట్లాడడంలో, వినడంలో, గుర్తు తెచ్చు కోవడంలో తప్పులు దొర్లుతాయి.⁵ నడిచేటప్పుడు ఎదురు దెబ్బలు తగలడానికి గూడ కారణం ఇదే. ఉదాహరణకు, భర్తపై దాష్టీకం చెలాయించే భార్య, అతను జబ్బుపడి నప్పుడు, డాక్టర్ వద్దకు వెళ్ళి, వైద్యమేమిటో కనుక్కొని, తిరిగి వచ్చి, 'నాకు ఇష్టమైనవన్నీ ఆయన తినవచ్చు, త్రాగవచ్చు' అంది. 'ఆయనకు ఇష్టమైనవన్నీ' అనబోయి. 'నాకు ఇష్టమైనవన్నీ' అని అంది. అసలు ప్రమాదాలు ఎందుకు జరుగుతాయంటే ఈగోపై ఇడ్ ఆధిపత్యం సంపాదించి నప్పుడు, వాస్తవికతతో సంబంధం తెగిపోయి తికమక పడతాడు. ఇడ్ ఈగోను ఆకట్టుకొన్న కారణంగా తబ్బిబ్బయిన యక్షుని మనం కాళిదాసు మేఘసందేశంలో చూస్తాం. యక్షుడు మేఘంతో సందేశం పంపుతాడు. మనుష్యులచేత పంపదగిన వార్తలు ఎక్కడైన మేఘం ద్వారా

పంపుతారా ? అని ఎవరైన ప్రశ్నిస్తారేమోనని కాళిదాసు 'కామార్తాహి ప్రకృతి కృపణాశ్చేతనా చేతనేషు' (కామార్తులకు చేతన అచేతన వస్తువుల మధ్య తేడా తెలియదు) అంటాడు. కామం (ఇడ్) పైకొని, యక్షుని వివేకాన్ని నశింపచేసింది. ఇడ్ను గురించి కాళిదాసుకు ఎంత చక్కగ తెలుసు ! అలాగే ఆకలిగొని ఉన్నప్పుడు, కామవాంఛ రేగినప్పుడు, కోపంతో ఉన్నప్పుడు మనంచేసే పని మీద మనస్సు లగ్నం చేయడం ఎంత కష్టమో మనం ఎరుగని సంగతి కాదు. సహజాత శక్తి ప్రవాహానికి కట్టలు సరిగా ఉన్నంత కాలం ఆ శక్తి, ఈగో, సూపర్ ఈగోలకు ఉపయోగపడుతుంది.

ఈగో

విచక్షణ, విమర్శ, వివేచన, నిర్ణయం, స్మృతి లాంటి ప్రక్రియలను ఈగో నిర్వహిస్తుంది. ఈ పనులను నిర్వహించడానికి దానికి స్వంత శక్తి లేదు.

3. రచయిత 'సప్త సందేశం' చూడండి.

4. రచయిత "సిల్వండ్" (తెలుగు అకాడమీ ప్రచురణ)ను చూడండి.

ఇద్ నుంచి ఇది శక్తిని గ్రహించాలి. ఇద్ నుంచి శక్తి ఈగోకు మరలి, ఈగో ఒక ప్రత్యేక వ్యవస్థగా వ్యవహరించే వరకు ఆ ప్రక్రియలు (విచక్షణ, విమర్శనాదులు) నిద్రాణమై బీజ రూపంలో ఉంటాయి. ఈ ప్రక్రియలు బీజరూపం నుండి యథార్థీకరణం చెందడం తాదాత్మ్య కరణ (Identification) యంత్రాంగంలో ఉంది. ఈ యంత్రాంగాన్ని అర్థం చేసు కోవడానికి మనం లోగడ చర్చించిన ప్రాథమిక ప్రక్రియ (Primary process)ను గుర్తుకు తెచ్చుకోవాలి. అంతరంగికమైన స్మృతి చిహ్నానికి, ఆ చిహ్నానికి మూలమైన అసలు వస్తువుకు మధ్య తేడా ఇద్ కు తెలియదు. ఆ రెండు ఒకటే అనుకొంటుంది. అలాంటప్పుడు ప్రతిమ (చిహ్నం) తుష్టిని (Gratification) ఇవ్వలేదు గనుక, ప్రతిమకు అసలు వస్తువుకు తేడాను తెలుసు కోవలసిన 'ఆవశ్యకత' ఏర్పడుతుంది. ఈ ఆవశ్యకత నుంచే ఈగో పుడుతుంది. ఈ ఆవశ్యకత వల్ల రెండింటి మధ్య వేర్పాటు గుర్తించబడుతుంది. దీని ఫలితంగా పూర్తిగా ఆత్మగతమైన, అంతరంగికమైన ఇద్ ప్రపంచం రెండుగా చీలి వస్తుగత (బాహ్య) ప్రపంచంగాను, ఆత్మగత (అంతరంగ) ప్రపంచంగాను 'వేరు' పడుతుంది. వ్యక్తి సరిగా ప్రవర్తించాలంటే ఈ రెండు ప్రపంచాల మధ్య సమన్వయం సాధించాలి. ఉదాహరణకు ఆకలిగొన్న వాని మనస్సులో ఆహారం ప్రతిమ ఏర్పడుతుంది. ఈ ప్రతిమ బాహ్య ప్రపంచంలోని అసలు ఆహారానికి సరి పోవాలి. ఆ ప్రతిమ సరి పోక పోతే అతడు నిజమైన ఆహారాన్ని చేర లేడు. స్మృతి చిహ్నం ఆహారాన్ని సరిగా ప్రతిబింబించక పోతే, అతడు ఆహారాన్ని చేరలేదు కనుక మరణిస్తాడు. అన్నం పురుగులా కనిపించే ఉన్మాదులు త్వరగానే మరణిస్తారు. అసలు మన విజ్ఞానాభివృద్ధి అంతా సరైన స్మృతి బింబాలను ఏర్పరచు కోవడంలోనే ఉంది. చందమామ మీద ఏకులు వడికే పేదరాశి పెద్దమ్మ చిత్రాన్ని తుడిచి వేసి యూరీగగారిన్ వర్ణించిన పర్వతాల, బిలాల ప్రతిమలను మనం సృష్టించుకోవాలి. భూమి బల్లపరుపుగా ఉన్నదని నమ్మిన మనం ఆ చిత్రం తీసివేసి, కొలంబస్ యానంతో గోళాకారపు చిత్రాన్ని రచించు కోవలసి వచ్చింది. ఈ విధంగా బాహ్య ప్రపంచంలోని వస్తువులకు సరిగా సరిపోలిన మనస్సంబంధ చిహ్నాలను (ప్రతిమలను) రూపొందించే ప్రక్రియను 'గౌణ ప్రక్రియ' (secondary process) అంటారు. మనస్సులోని ప్రతిమ బాహ్య ప్రపంచంలోని వస్తువుకు సరిగా సరి పోతే తాదాత్మ్యకరణం (identification) చెందినా యంటాం. మనిషి తన లక్ష్యాన్ని సాధించాలంటే మనోప్రపంచం, బాహ్యప్రపంచం రెండూ ఏకీభవించాలి. ఇంతకు ముందు వాస్తవికతో సంబంధం లే కుండ ప్రతిమల తయారీకి (ప్రాథమిక ప్రక్రియ) వినియోగమైన శక్తి, ఇప్పుడు వాస్తవ ప్రపంచాన్ని సరిగా ప్రతిబింబించే మనో ప్రపంచాన్ని సృష్టించ దానికి, ప్రతిమలను రూపొందించ దానికి, మరల్చు బడుతుంది. ఈ సందర్భంలోనే 'ఇష్టావృత్తి' (wishful fillment = అనుకొన్న కోరిక నెరవేరడం)కి బదులుగా తార్కికాలోచన (logical thinking) బయలు దేరుతుంది. ఈ శక్తిని మరల్చడంలోనే ఈగో పుట్టుక ఆరంభమవుతుంది. ఇద్ కు ఉన్నది ఒకే ప్రపంచమని, ఆ ఒకటి చీలి రెండవుతుందని, ఆ రెండింటి మధ్య సమన్వయం సాధనలో మూర్తిమత్వం వికసిస్తుందని (అహం ఏర్పడుతుందని) ఇక్కడ మనం గుర్తించాలి.

మనస్సులోని స్రుతిసులు ఆకలి తీర్చలేవు గనుక, వ్యక్తి బ్రతకా లంటే అతడు మనస్సు, భౌతిక ప్రపంచాల మధ్య వేర్పాటును గుర్తించి తీరాలి. ఈ వేర్పాటు అనుభవం అతనిలో పెరగడం అంటే మనో ప్రపంచానికి, బాహ్య ప్రపంచానికి మధ్య ఉన్న ఐక్యతను గ్రహించే స్థితికి వచ్చాడన్న మాట. ఈ ఐక్యతను గుర్తించే ప్రక్రియ ద్వారా, అంతకు ముందు ప్రాథమిక ప్రక్రియలకు ఇడ్ లభింప జేసిన సైకికశక్తి ఇప్పుడు వాస్తవికాలోచన (realistic thinking) కు అంటే గౌణ ప్రక్రియకు లభిస్తుంది. వాస్తవికాలోచన అంటే లోపలి వెలుపలి ప్రపంచాల మధ్య పోలికను గుర్తించడమే. ఈ ఆలోచన ద్వారానే ఇడ్ అవసరాలను ఈగో తీరుస్తుంది. గనుక ఈగోకు ఇంకా సైకిక శక్తి లభిస్తుంది. తార్కికబుద్ధి సరిగా పనిచేయ నప్పుడు, ఇడ్ అవసరాలను తీర్చడంలో ఈగో విఫలమై నప్పుడు సైకికశక్తి తిరిగి ఇడ్ కు మరలి స్వైరకల్పనలకు, ఇష్టావ్యాప్తికి దారి తీస్తుంది. నిద్రలో తార్కికాలోచన ఉండదు. గనుకనే కలల ద్వారా ఇడ్ తన కోర్కెలను తీర్చుకొంటుంది. కలల ప్రయోజనం ఇడ్ కోర్కెలు తీర్చడమే. అందుకే కలలు తీరని కోర్కెలను తీరుస్తాయంటారు (వాంఛాపురాణం)⁶. దీనినే వాంఛానుగుణ ఆలోచన (wishful thinking) అంటారు. ఒక వస్తువుపై మనసు పడి నప్పుడు అది నిజమయినా, కాక పోయిన, మనం దానిని నిజమని భావించే ప్రమాదం ఉంది.

సూపర్ ఈగో

దండన వలని భయం, తలిదండ్రుల ఆమోదం-ఈ రెండింటి ద్వారా పిల్లవాడు తలి దండ్రులు తనపై విధించే నీతినయమాలతో ఐక్యం అవుతాడు. ఈ తాదాత్మ్యం నుంచే అధ్యహం (సూపర్ ఈగో) జనిస్తుంది. పసిపిల్ల వాని దృష్టిలో తలిదండ్రులు అనంతమయిన శక్తిమంతులు, సర్వాంతర్యాములు, సర్వజ్ఞానులు, కనుక పిల్లలకు దండన పారితోషికాలు విధించే అధికారం సూపర్ ఈగోకు ఉంటుంది, ఎందుకంటే సూపర్ ఈగో తలిదండ్రుల, సమాజనీతికి ప్రతీకయే గదా ! పారితోషికాన్ని అహం-ఆదర్శం (ego ideal) ద్వారా, దండనలను అంతరాత్మ (conscience) ద్వారా విధిస్తుంది.

సూపర్ ఈగో విధించే విధి నిషేధాలు సహజాత శక్తిని ఏ విధంగాను - అంటే అటు వాంఛా పూరణం ద్వారా గాని, ఇటు అహం యంత్రాంగం ద్వారాగాని - అభివృద్ధి కానీయవు. అంటే ఇడ్ పాటించే సుఖసూత్రాన్నీ, అహం పాటించే వాస్తవికతా సూత్రాన్ని (rationality principle) పనిచేయ కుండ నిలువరిస్తుంది. అంతరాత్మ బాగా బలంగా ఉన్నవానిలో సైకికశక్తి అంతా ఆ రెండు సూత్రాలను అదుపుచేయ దానికి సరి పోతుంది. మరి ఇతర ఉపయోగ కరమైన పనులు నిర్వర్తించడానికి అతనివద్ద శక్తి మిగలదు. అందుకని అతని జీవితం కేవలం సాత్త్వికంగా ఉండి రుచీ, పచి లేక చప్పుగా ఉంటుంది. ఇడ్ వాంఛలను అహం వాయిదా వేస్తే

6. రచయిత 'స్వప్న నందేశం' చూడండి.

అధ్యహం వాటిని పూర్తిగా నిషేధిస్తుంది. “అహం-ఆదర్శం” పరిపూర్ణతకోసం ప్రయత్నిస్తుంది. తలిదండ్రుల నైతిక విలువలు పిల్ల వానిలో అంతరీకరణం (intereorise) చెంది అతనికి ఆదర్శాలు అవుతాయి. అతడు తన శక్తినంతా వాటిని పరిపూర్ణం గావించడానికే ఉపయోగిస్తే, అతడు ఆదర్శవంతు డవుతాడు, అతడు కోరే వస్తువులు, అతని అభిరుచులు వాస్తవమైనవి కాక ఆదర్శవంతమైనవై ఉంటాయి. అతనికి నీతి అవినీతులతో, సత్యాసత్యాలతో నిమిత్తం లేదు. అంటే ‘ఉన్న’ తీరు ‘వాస్తవ’మయితే ‘ఉండ వలసిన’ తీరు ఆదర్శమవుతుంది. సాధించ వలసినవి ఆదర్శాలు. సాధింపబడినవి సత్యాలు, వాస్తవాలు. సూపర్ ఈగో సత్యాన్ని లేదా వాస్తవాన్ని వక్రీకరించి ఈగోను ‘ఆదర్శం’ వైపు మళ్ళిస్తుంది-అంటే ఈగో చేసే వాస్తవికాలోచనను వక్రీకరిస్తుంది. ఆదర్శంతో తాదాత్మ్యం చెందడం ద్వారా అహం ఒక విధమయిన గర్వాన్ని పొందుతుంది. ఈ గర్వమే దానికి పారితోషికం. అలా కాకుండా, సూపర్ ఈగో హేయమని భావించిన దానితో అహం తాదాత్మ్యం చెందితే, దానిని సిగ్గుపడి పోయేలా చేసి, అపరాధ భావనతో కుంగి పోయేటట్లు చేసి, శిక్షిస్తుంది.

ఈ విధంగా ఇడ్ శక్తి తాదాత్మ్యం యంత్రాంగం ద్వారా ఈగోకు, సూపర్ ఈగోకు లభిస్తుంది, ఇలా లభించిన శక్తిని ఈగో, సూపర్ ఈగోలు ఇడ్ లక్ష్యాన్ని తృప్తిపరచ దానికి అనుకూలంగా లేదా వ్యతిరేకంగా ఉపయోగించవచ్చు. ఇడ్ను తృప్తిపరచడానికి అనుకూలంగా లేదా వ్యతిరేకంగా ఉపయోగించవచ్చు. ఇడ్ లక్ష్యం సుఖాన్వేషణ (తన్మతనుంచి విముక్తి), బాధ (తన్మత పెరగడం)కు దూరంగా జరగడం. సహజాతాల తృప్తికి ఈగో తోడ్పడుతుందని మనకు తెలుసు. సూపర్ ఈగో అవినీతి కరమయిన సుఖాన్ని అన్వేషించే సహజాతాలకు వ్యతిరేకంగా పనిచేయాలి. కాని అన్నివేళలా అలా జరగదు. ఒక్కొక్కసారి సూపర్ ఈగో, ఇడ్కు ఏజెంటుగా పనిచేసి ఇడ్ వాంఛలను తీరుస్తుంది. మంచి నీతిమంతుని అహంపై సూపర్ ఈగో దాడి చేయ వచ్చు. అంటే, ఈగో తాను ఎందుకు పనికిరాని దానినని, క్రూరమైన దానిని భావించేటట్లు సూపర్ ఈగోచేస్తుంది. అలా భావించిన వాడు ఆత్మహత్య చేసుకో వచ్చు. ఈ విధంగా ఇడ్యొక్క దౌర్జన్య సహజాతం సంతృప్తమవుతుంది. అంతే కాక అవినీతి పరుల మీద దాడిచేయడం ద్వారా గూడా ఇడ్ దౌర్జన్య ప్రవృత్తి సంతృప్తి చెంద వచ్చు. నీతి పేరుతో జరిగే హింసాకాండ మనకు చరిత్ర అంతటా కానవస్తుంది. మత యుద్ధాలు, నాజీలు సలిపిన హత్యకాండ అన్నీ ఈ కోవకు చెందినవే. ఇవన్నీ ఇడ్ ప్రాక్తనశక్తులు బహిర్గతం కావడాన్ని తెలియజేస్తాయి. ఈ సందర్భాలన్నింటిలోను సూపర్ ఈగో కలుషితం అయిందన్నమాట. ఇడ్, సూపర్ ఈగోలు రెండూ అహేతుకంగా ప్రవర్తిస్తాయి. రెండూ వాస్తవాన్ని విస్మరించి తమ తమ దృష్టి నుంచి ప్రపంచాన్ని ధర్మిస్తాయి. ఇడ్ తన వాంఛల నుంచి, సూపర్ ఈగో తన ఆదర్శాల ద్వారా ప్రపంచాన్ని అర్థం చేసుకొంటాయి. అందుకని, వాంఛలు, ఆదర్శాలు-రెండూ గూడ వాస్తవ ప్రపంచంతో ఏకీభవించవు. మనిషి యథాతథంగా ఎందుకు ప్రవర్తిస్తున్నాడు ?

తాను ప్రవర్తించిన రీతిలో కాక మరో తీరులో ఎందుకు ప్రవర్తించడు ? ఈ ప్రశ్నలకు సమాధానం కోసం మరో జీవితంలో ప్రోత్సాహక, నిరోధక శక్తుల మధ్య జరిగే గతి యాంత్రిక అంతర్పాటకాన్ని పరిశీలించాలి. ఇంతకు ముందరి మన చర్చలో ప్రోత్సాహక శక్తులు (Cathexes) మాత్రమే ఉంటాయని, ఈగో, సూపర్ ఈగోలలో నిరోధక శక్తులు (Anti-cathexes) ఉంటాయని తెలుసుకొన్నాం. ఈ రెండింటి శక్తులు ఇద్దేపై బ్రేకులులా పనిచేస్తాయి.

ఇంతకు ప్రోత్సాహక శక్తులు, నిరోధక శక్తుల కంటే బలమైనవైతే పని జరుగుతుంది. లేదా ఒక భావం చేతనంలోకి వస్తుంది. నిరోధకశక్తులు ఎక్కువైతే పని జరగదు. ఆలోచన అణచివేయబడుతుంది. ఒక్కొక్క మాట నిరోధక శక్తులు లేక పోయినా, మానసిక ప్రక్రియలకు చాలినంత శక్తి అందనప్పుడు జాగృతిగాని, క్రియగాని ఉండవు.

కొన్ని జ్ఞాపకాలను తేలికగా మరచిపోతాం. ఎందుకంటే, అవి మొదట ఏర్పడినప్పుడే చాలినంత శక్తితో ముద్రితాలు కా లేదు. అలాకాక మరి కొన్ని జ్ఞాపకాలను అణచివేత (దమనం = Repression) ద్వారా మరిచిపోతాం. అంటే అటువంటి జ్ఞాపకాలపై నిరోధక శక్తులు పనిచేచాయన్నమాట. మరి ఆ జ్ఞాపకాలపై పని చేసి ఎందుకు అణచి వేస్తాయి ? ఏ జ్ఞాపకాలనైతే మనం భరించలేమో, వేటిని గుర్తుపెట్టు కొంటే మనకు బాధ కలుగుతుందో అవి మాత్రమే అణచి వేతకు గురవుతాయి. అలా అణచివేయ బడడం వలన, ఆ జ్ఞాపకాల నుంచి జనించే వ్యాకులత నుంచి వ్యక్తి రక్షింపబడతాడు.

మూర్తిమత్వంలోని ప్రోత్సాహక నిరోధక శక్తుల ఘర్షణను 'అంతఃసంఘర్షణ' అంటారు. వ్యక్తికి బాహ్య పరిసరంతో జరిగే ఘర్షణల కంటే ఇవి భిన్నమయినవి. అంతఃసంఘర్షణలు ఎప్పుడూ ఇడకూ ఈగోకు, ఈగోకు సూపర్ ఈగోకు మధ్య మాత్రమే జరుగుతుంటాయి గాని, ఇడకు సూపర్ ఈగోలు రెండూ అహం ద్వారా పనిచేయ వలసిందే గనుక ప్రతి ఘర్షణలలోను అహం ప్రమేయం ఉంటుంది. ఆచరణలో మూర్తిమత్వం ప్రోత్సాహక నిరోధక శక్తుల సాపేక్ష బలంపై ఆధారపడి ప్రవర్తిస్తుంటుంది. తుపాకి ట్రిగ్గర్ మీద వ్రేలు ఉంచిన వ్యక్తిలో ప్రోత్సాహకశక్తి (నిరోధక శక్తి కంటే) సాపేక్షంగా ఎక్కువ బలంతో పని చేస్తే హత్య జరుగుతుంది.

వ్యాకులత (Anxiety)

మనిషి ఆ విధంగా ఎందుకు ఆలోచిస్తాడు ? ఎందుకు ప్రవర్తిస్తాడు ? అనే ప్రశ్నలకు మరో విధంగా గూడ సమాధానం చెప్పవచ్చు. మన ప్రవర్తనకు, ఆలోచనలకు మూలం ప్రేరకాలు. ప్రేరకాలు అంటే అభివ్యక్తీకరణ కోసం తహతహలాడే ఇడ్ సహజాతాలు ఉత్సుకతలు (drives). వీటిని యధాతథంగా సంతృప్తి పొందనిస్తే వ్యాకులత కలుగుతుంది. ఎందుకంటే ఇవి ఇలా తిన్నగా తృప్తి పొందడాన్ని ఈగో, సూపర్ ఈగోలు ఒప్పు కోవు. అందువలన ఇడ్ వాంఛలు అణచబడతాయి. (దాంతమవుతాయి) అలా అణచబడిన వాంఛలు మారురూపాలలో (ముసుగులలో)

తప్ప వెలువడడానికి వీలుండదు. అలా మారు రూపాలలో వెలువడే ఇడ్ వాంఛలు వ్యాకులతను కలిగించవు. అణచి వేయడం మంటే చేతనం నుంచి బయటకు గెంటివేయడం గనుక (అంటే అచేతనంలోకి పంపడం) అటువంటి ఇడ్ ప్రేరకాలు మనకు తెలియవు. అందుకే వాటిని అచేతన ప్రేరకాలంటారు. మన ప్రవర్తనకు ఈ చేతన ప్రేరణమే కారణం. కనుక మూర్తిమత్వ వికాసంలోను, దాని గతిశీలతలోను అచేతనం ప్రముఖ పాత్ర నిర్వహిస్తుంది.

ప్రాయిడ్ మొదట్లో వ్యాకులత అనేది లిబిడో శక్తి ప్రవాహానికి అడ్డంకులు ఏర్పడడంవల్ల ఏర్పడుతుందని భావించాడు. లిబిడోకు అడ్డకట్ట వేయడం వలన పెరిగిన తన్యత (టెన్షన్) వ్యాకులతా న్యూరోసిస్ (Anxiety neurosis) గా మారుతుంది. న్యూరోసిస్ ను అర్థం చేసుకోవడానికి ఈ కారణం సరిపోదని ప్రాయిడ్ అంతర్దృష్టి ఆ తరువాత గుర్తించింది. అందుకని తిరిగి 1926లో వ్యాకులతను ప్రత్యాసన్న (పొంచి ఉన్న) అపాయాన్ని ముందుగానే తెలియజేసే హెచ్చరిక అని, ఈ హెచ్చరిక అహం ప్రకార్యం (ego function) అని నిర్వచించాడు.

ఈ రకమైన నూతన నిర్వచనం ప్రకారం వ్యాకులతా కారణం బాహ్య అంతర ఉత్తాపాలను అదుపు చేయ లేని శిశువు 'అశక్తత'లో ఉంది. స్వర్గం లాంటి మాతృగర్భం నుంచి వెలుపలికి వచ్చిన శిశువు బాహ్య ప్రపంచం నుంచి తన మీదకు దూకే అనేక ఉద్దీపనం (stimuli)తో ఉక్కిరిబిక్కిరి అయి పోతాడు. అలాంటి శిశువుకు ప్రతిదీ ప్రత్యాసన్న అపాయంగానే కనిపిస్తుంది. ఈ సన్నివేశం "అఘాతస్థితి" (traumatic condition)ని కల్పిస్తుంది. ఈ అఘాత పరిస్థితి ప్రాథమిక వ్యాకులత (primary anxiety) అంటారు. అసలు ఈ ప్రాథమిక వ్యాకులత జనన ప్రక్రియలో మనకు కనిపిస్తుంది. శిశువు మాతృగర్భంలో నుంచి బయటకు వచ్చేటప్పుడు కండర సంకోచంవల్ల విపరీతమయిన ఒరిపిడికి గురవుతాడు. ఆ తరువాత తల్లి నుంచి మంత్రసాని చేతులలో పడేటప్పుడు పతనానుభవానికి (పడేటప్పటి అనుభవానికి) గురవుతాడు. (ఉయ్యాలలో పైకి వెళ్ళి మళ్ళీ క్రిందికి ఊగేటప్పుడు కలిగే అనుభవం). జనన కాలానుభవాలు బాధాకరాలే. ప్రాయిడ్ అనుచరుడైన ఓటోరాంక్ (1929) వంటి మనోవిజ్ఞానశాస్త్ర వేత్తలు అసలు వ్యాకులతకు మూలం ఈ 'జననాఘాతమే' (birth trauma) నని చెప్పారు. జీవితంలో ఆ తరువాత ఎదురయ్యే సర్వ వ్యాకులతలకు ఇదే మూలమన్నారు. అయితే ప్రాయిడ్ దీనిని అంగీకరించ లేదు. వ్యాకులతా కారణాలలో దీనిని ఒక కారణంగా మాత్రమే గుర్తించాడు. అయితే ఇది తరువాతి వ్యాకులతకు నమూనా కావచ్చు. తల్లి-బిడ్డ వేర్పాటులో జనించే అనుభవం. ఒంటరిగా ఉండడం, చీకట్లో ఉండడం, తల్లి స్థానంలో కొత్త స్త్రీ ఉండడం లాంటి వేర్పాట్లలో కలిగే అనుభవాన్ని తీవ్రతరం చేసే మాట నిజం. వ్యాకులతను దానికి కారణాలు ఆధారంగా, ప్రాయిడ్ మూడు రకాలుగా విభజించాడు. అవి (1) వాస్తవికతా వ్యాకులత (reality anxiety) (2) నాడీ వ్యాకులత (neurotic anxiety) (3) నైతిక వ్యాకులత (moral anxiety)లు. కారణాన్ని బట్టి వ్యాకులతను మనం మూడు రకాలుగా విభజిస్తున్నామంటే, ప్రతిసారి వ్యాకులతకు కారణం

అనుభవించే వానికి తెలుసునని భావించ రాదు. ఒకడు వాస్తవంగా అంతర్గత కారణాలవల్ల భయపడినా, బాహ్యకారణాలవల్ల భయపడు తున్నానని అతడు భావించ వచ్చు. ఉదాహరణకు పదునైన కత్తులు చూచి భయపడే వాడు వాస్తవానికి అవి తనకు అపాయకరమని కాక, అవి తన చేతిలో ఉంటే ఆవేశంలో తనకు తెలియ కుండానే ఇతరులకు హాని కలిగిస్తాననే భయంతో వ్యాకులత చెంద వచ్చు.

పొంచి ఉన్న, ఆసన్న అపాయానికి వ్యాకులత ఒక హెచ్చరిక మాత్రమే. దీనిని అనుభవించేది ఈగో మాత్రమే. ఇడ్, సూపర్ ఈగోలు కావు. వ్యాకులతలలో అప్రమత్తమయిన ఈగో అపాయాన్ని ఎదుర్కొనే చర్యలకు ఆయత్తమవుతుంది. వ్యాకులత బాధాకరమే అయినా, అది లేకుంటే బాగుండునని అనిపించినా, దానివల్ల ఉపయోగం లేకపోలేదు. ముందుగా హెచ్చరిస్తుంది గనుక, అపాయాన్ని ఎదుర్కొంటాం. అపాయాన్ని నివారించకపోతే వ్యాకులతారాశి పెరిగి, ఆ రాశి క్రింద వ్యక్తి కూరుకుపోతాడు. దీని ఫలితం నాడీ రుగ్మత.

వాస్తవికతా వ్యాకులత

ఈ వ్యాకులతకు కారణం బాహ్య ప్రపంచంలో ఉంటుంది. బాహ్య ప్రపంచంలోని అపాయకర సన్నివేశాన్ని గుర్తించడం వలన కలిగే బాధాకరమైన ఔద్వేగికానుభవమే (emotional experience) వాస్తవికతా వ్యాకులత. అపాయకర సన్నివేశమంటే వ్యక్తి హాని కలిగించే సన్నివేశాలే. దీనినే వస్తుగత వ్యాకులత (objective anxiety) అంటారు.

అన్ని రకాల నాడీ రుగ్మతలకు (న్యూరోసిస్) వ్యాకులత అనేది సామాన్య లక్షణం. అయితే ఈ రోగులు వాస్తవ ప్రపంచంతో పూర్తిగా తెగతెంపులు చేసుకోక, సంబంధాలు నడుపుతూనే ఉంటారు. ఎటొచ్చి ఆ సంబంధాలు సమర్థవంతంగా, ప్రభావోత్పదకంగా, ప్రతిభావంతంగా ఉండవు. నిద్రలేమి, కామేచ్ లేకపోవడం, అనవసర భయాలు, అపరాధ భావనలు (feelings of guilt) వీరి లక్షణాలు. వారి బాధలేమిటో వారికి తెలుసు. కాని వాటిని ఎదుర్కోవడానికి రక్షక యంత్రాంగాన్ని (defense mechanisms) 'అతి'గా, అంటే మోతాదుకు మించి ఉపయోగిస్తారు. వీరిని ఆసుపత్రికి పంపనవసరం లేదు. అసలు ఒకసారో, అరసారో న్యూరోటిక్ గా ప్రవర్తించని మనిషి అంటూ ఉండదు.

నాడీ వ్యాకులత (Neurotic anxiety)

దీని కారణం వ్యక్తి అంతరంగంలో ఉంటుంది. ఇడ్ ప్రచోదనలు అచేతనంలో ఉంటాయి. అవి చేతనలోకివస్తే ఈగో వాటిని అదుపులో ఉంచలేకపోవచ్చు. 'అదుపు చేయలేక పోవచ్చు' ననే భయానికి చేసే ప్రతిస్పందనే నాడీ వ్యాకులత. ఇడ్ ప్రచోదనలను బాహుళంగా అభివ్యక్తికరిస్తే తలిదండ్రులు దండిస్తారని పిల్లవాడు త్వరలోనే తెలుసుకొంటాడు. ఈ కారణాన నాడీ వ్యాకులతను

వాస్తవికతా వ్యాకులతగా అనుభవించడం ఎగుతుంది. ఎందుకంటే బాహ్య కారణమైన తలిదండ్రుల నుంచి దండన వస్తున్నది. ఇదే ప్రచోదనలు ఈగోను చీల్చుకుపోయే ప్రమాదమున్నప్పుడు నాడీ వ్యాకులత ఏర్పడుతుంది.

నాడీ వ్యాకులత అరు రకాలు. మొదటిది స్వేచ్ఛగా తేలియాడే 'భయాశంకమానత' (apprehensiveness). దీనిని స్వేచ్ఛా ప్లవన వ్యాకులత (free floating anxiety) అంటారు. ఈ వ్యాకులతతో బాధపడేవాడు ఒక రకమైన నిత్యశంకితుడు. ప్రతి దానిని అనుమానంతో, భయంతో చూస్తాడు. బాహ్య ప్రపంచంలో తగిన సన్నివేశం ఎదురు కాగానే అతనిలో విహరిస్తున్న శంక దాని మీద, పక్షి కొమ్మ మీద వ్రాలినట్లు, వాలుతుంది. ఇటువంటి వ్యక్తిని చూచి మనం 'అతడు తన నీడను చూచి తానే భయపడుతున్నా'డంటాం. ఇదే ఈగోమీద దాడిచేసి ఎప్పుడో ఒక మాటు లోబరుచు కొంటుందనే భయమే ఈ స్థితికి కారణం. గుండెదడ. చేతులు వణకడం, గాఢ ఉచ్ఛ్వాస నిశ్వాసలు, నిద్రలేమి, తల తిరగడం, విపరీతంగా చెమటపట్టడం, ఈ రోగానికి శారీరక లక్షణాలు.

రెండవ రకం నాడీ వ్యాకులత విచక్షణా రహిత (irrational) మైంది. దీనిని ఫోబియా (Phobia) అంటారు. ఫోబియాలో, భయకారణమైన 'వస్తువు', కలిగించవలసిన భయంకంటే ఎంతో ఎక్కువ భయాన్ని కలిగిస్తుంది. అంటే ఆ వస్తువును చూచి మామూలుగా భయపడవలసిన దానికంటే హెచ్చుగా భయపడడం. అంతేకాదు భయపడనవసరం లేని వస్తువును చూచి గూడ వీరు భయపడతారు. అయినా వారు నిస్సహాయులు. ఉదాహరణకు కొందరు భ్రమర కీటకాలను, రబ్బరు, ఎముకలు, ఎత్తైన ప్రదేశాలు, ఇరుకు ప్రదేశాలు, విశాల ప్రదేశాలు, గుంపులు, గుండీలు, రోడ్డుదాటడం, నీరు, సమూహం ముందు మాట్లాడడం, విద్యుద్దీపాలు మొదలైన వాటిని (ఇవి కొన్ని మాత్రమే) చూచి భయంతో విలవిలలాడిపోతారు. ఈ భయాలకు సాంకేతిక నామాలున్నాయి.

ఉన్నత ప్రదేశ భీతి (Acrophobia), అనావృత క్షేత్ర భీతి (Agrophobia), అవృత క్షేత్రభీతి (Claustrophobia), బిడాలభీతి (Ailurophobia), జలభీతి (Aquaphobia), శునకభీతి (Cynaphobia), రక్తభీతి (Hematophobia), తిమరభీతి (Myctophobia), క్రిమిభీతి (Myso-phobia), సమూహం (గుంపు)భీతి (Ocholophobia), అంగతుక (కొత్తవారు)భీతి (Xeno-phobia), జంతుభీతి (Zoophobia) అనేవి కొన్ని.

మొదట్లో భయం కలిగించిన వస్తువులు వ్యాకులతను తటస్థ వస్తువుమీదికి స్థానాంతరీకరణం చెందించడంవల్ల, భయపడ నవసరం లేని ఈ తటస్థ వస్తువులను చూచి భయపడడం జరుగుతుందని సైకో ఎనాలిసిస్ చెబుతున్నది. భయాలన్నీ నేర్చుకొన్నవే, అభ్యసిత ప్రవర్తనలే అని అంటారు ప్రవర్తనవాదులు (behaviourists).

బ్రతికి ఉండగానే తనను పూడ్చిపెడతారని చాప్లిన్ భీతి చెందే వాడు. జర్మన్ దార్శనికుడు పోపన్ హార్కు రేజర్ బ్లేడు అంటే చచ్చేటంత భయం. అందుకని గడ్డం చేసుకొనేవాడు కాదు. నిప్పుతో గడ్డంపైన ఉన్న వెంట్రుకలను కాల్చు కొనేవాడు. ప్రాన్స్ రాజు మూడవ హెన్రీ గ్రుడ్లను చూస్తే హడలి పోయే వాడు. సూక్ష్మజీవులంటే భయపడి పోయిన ఒక కార్మిక నాయకుడు తన ఆఫీసుకు అల్టా వైలట్ కిరణాలతో వాటిని చంపే ఏర్పాట్లు చేయించాడు. కరచాలనం చేయవలసి వస్తే అతడు ఒంటివ్రేలును అందించే వాడు. ఈ పై చెప్పిన అన్ని సందర్భాలలో భయ తీవ్రత మోతాదు అత్యధికంగా ఉంది. దీనికి కారణం, అసలు వస్తువులో కాక, వ్యక్తి ఇడ్లో ఉంది. రబ్బరును, గుండీలను చూచి మామూలుగ ఎవరూ భయపడరు. కాని అలా భయపడే వారున్నారు. అలా వారు భయపడు తున్నారంటే వారు రహస్యంగా (తమకు తెలియ కుండానే) దానిని కోరుతున్నారన్నమాట. ఈ కోరిక ఇడ్ది. అందుకనే వ్యక్తికి తెలియదు. ఇడ్ కోరిక అచేతనం గదా ! అంటే వ్యక్తి ఏ వస్తువును చూచి భయ కంపితు డవుతున్నాడో ఆ వస్తువును అతని ఇడ్ కోరుతున్నది. ప్రతి ఫోబియా వెనుక, భయం కలిగించే ప్రతి వస్తువు వెనుక; ఇడ్ ప్రాక్తనవాంఛ ఉన్నది. ఇడ్ వాంఛించిన వస్తువే కాక, ఆ వస్తువుతో ముడిపడి ఉన్న ఇతర వస్తువులన్నా ఆ వస్తువు ప్రతీకలన్నా వ్యక్తి భయ పడవచ్చు. ఉదాహరణకు :

ఒక స్త్రీకి రబ్బరు అంటే చచ్చేటంత భయం. రబ్బరు అంటే ఎందుకు భయమో ఆమెకు తెలియదు. ఆమెకు తెలిసిందల్లా ఆమెకు ఊహ తెలిసినప్పటి నుంచి రబ్బరు అంటే భయం. ఆమెను మనోవిశ్లేషణ చేయగా బయటపడిన విషయాలివి : చిన్నతనంలో ఆమెకు, ఆమె చెల్లికి వాళ్ళ నాన్న చెరోక బెల్వాన్ కొనిపెట్టాడు. కోపంతో తన చెల్లి బేల్వాన్ను ఆమె పగలకొట్టింది. దీనికి గాను ఆమెను తండ్రి దండించాడు. అంతేకాక తన బెల్వాన్ను చెల్లికి ఇప్పించాడు. ఇంకా లోతుగా విశ్లేషించగా ఆమెకు చెల్లి అంటే అసూయ ఉన్నట్లు తేలింది. తండ్రి ప్రేమ పూర్తిగా తనకే దక్కుకుండా తన చెల్లి అడ్డువస్తున్నందుకు ఆమెపై అసూయ ఏర్పడింది. 'చెల్లి లేకపోతే ఎంత బాగుండును !' ఆమె అనుకొంది. అంటే అంతరాంతరాలలో ఆమె చెల్లి మరణాన్ని కోరింది. 'బెల్వాన్ పగలకొట్టడం' చెల్లిని చంపడమే. తండ్రి విధించిన దండనతో ఆమెలో చెలరేగిన అపరాధ భావన (guilt feeling) బెల్వాన్తో ముడిపడింది. అందువల్ల ఆమె ఎప్పుడు రబ్బరును చూచినా చెల్లిని చంపాలనే వాంఛ తాలూకు పాత భయం ఆమెను కుంచించ జేసింది. అయితే ఆ హత్యావాంఛ ఆమెకు ఇప్పుడు చేతనంలో లేకపోవడం వలన రబ్బరువలన భయం అకారణంగా కనిపిస్తుంది ఆమెకు.

నైతిక వ్యాకులత అభివ్యక్తమయ్యే ఫోబియాలు గూడ ఉన్నాయి. ఒక వస్తువును అతిగా కోరతాం. కాని వస్తువు వ్యతిరేకమింది నట్లయితే ఆ వస్తువు అతిగా వాంఛించ బడినా, భయపడిన వస్తువు అవుతుంది. ఆ వస్తువు ఫోబియాను కలిగిస్తుంది.

ఉదాహరణకు :

ఒక స్త్రీ తన నెవరైన మానభంగం చేస్తారేమోనని అకారణంగా భయపడుతున్నది. మానభంగం కావించబడాలనే 'వాంఛ' వాస్తవానికి ఆమెకు అంతరాంతలలో ఉన్నది. ఈ 'వాంఛ'ను ఆమె సూపర్ ఈగో తిరస్కరిస్తున్నది. ఆమెకు నిజంగా మానభంగం చేయబడతాననే భయం లేదు. వాస్తవంలో ఆమె దానిని కోరుతున్నది. ఆమె భయపడేది మానభంగానికి కాక, తన అంతరాత్మకు. ఇంకోవిధంగా చెప్పాలంటే ఆమె మూర్తిమత్వంలోని ఒక భాగం మరొక భాగంతో ఘర్షణపడుతున్నది. ఇదే 'అదికావాలంటున్నది, ఈగో, ఎంత దారుణం' అంటున్నది, 'అమ్మో! అలాగయితే నాకు భయం వేస్తున్నది'. అంటున్నది.

మరో ఉదాహరణకు :

వివాహిత అయిన ఒక స్త్రీలు పంతులమ్మ తన భర్తను గురించిన ఆలోచనలతో కలత చెందుతున్నది. ఆమె ఎప్పుడు ఒంటరిగా ఉన్నా తన భర్త ఏదో అపాయంలోనో, ప్రమాదంలోనో పడిపోయాడనే ఆలోచనలు ఆమెను ముసురుకొంటాయి. ఏ కారు హోర్న్ వినిపించినా, ఆ కారులో తన భర్తను అనుపత్రికి తీసుకు వెళుతున్నారేమోనని అనుకొంటుంది. దానితో ఒణికి పోతుంది. ఆమె చికిత్సలో ఈ విషయాలు బయటపడ్డాయి : భర్తతో వైవాహిక తృప్తి పొందడం లేదు. అందుకని రహస్యంగా 'స్వేచ్ఛ'ను కోరుతున్నది. స్వేచ్ఛను కోరడం అంటే భర్త మరణాన్ని వాంఛించడమే. అంటే ఆమె భర్తకు ఏదో ప్రమాదం జరగాలని అంతరంగికమైన కోరిక. దీనికి ప్రతిచర్యయే ఆమె భర్తకు ఎక్కడ ప్రమాదం జరుగుతుందోననే భయం.

మూడో రకం నాడీవ్యాకులత 'సంత్రాస' ప్రతిచర్యల (Panic reactions)లో కనిపిస్తుంది. ఈ ప్రతిచర్యలు అకారణంగా, అకస్మికంగా కనిపిస్తాయి. ఉన్నట్లుండి ఒకడు ఆకస్మికంగా తుపాకి ట్రిగ్గర్ నొక్కి ఒక వంద మందిని కాల్చి గందరగోళం సృష్టిస్తాడు. ఆ తరువాత అలా ఎందుకు కాల్చిందీ తనకేమీ తెలియదంటాడు. తాను పగిలి ముక్కలైపోయే ముందు ఏదో ఒకటి చేసి తీరాలన్నంతగా తలక్రిందులై పోయానని అంటాడు. ఈ 'సంత్రాస ప్రతిచర్యలు' ఇదే వాంఛించిన దానిని నిర్వర్తించడం ద్వారా అత్యంత బాధాకర నాడీ వ్యాకులత బయటపడే మార్గాన్ని కల్పిస్తాయి. ఈ పని ఈగో, సూపర్ ఈగోలు వలదన్నప్పటికీ జరుగుతుంది.

ఈ సంత్రాస ప్రవర్తన ఇంతకంటే తక్కువ తీవ్ర రూపాలలో గూడ కనిపిస్తుంది. మామూలుగా ప్రశాంత, నిద్రా స్వభావియైన వాడు, తన సహజ లక్షణాన్ని మరచి, ప్రవర్తించడం దీనికి ఉదాహరణ.

నాలుగోరకం నూరోసిస్ మన అధీనంలో లేని చేతలలో, ఆలోచనలలో కనిపిస్తుంది. ప్రతిమలను, వాంఛలను, కొన్నికొన్ని ఆలోచనలను, భరించలేక, మనస్సు మంచి బయటికి గెంటి వేయాలని ప్రయత్నిస్తాం. ఎంతగా ప్రయత్నించినా అవి మన మనస్సును ముసురుతాయి.

ముట్టడిచేస్తాయి. వాటిని రా వద్దంటే ఊరుకోవు. ఈ స్థితిని అనియంత్రిత భావావహ మనోస్థితి (వివశమనోస్థితి) (obsession) అనవచ్చు. అలాగే కొన్ని పనులను మన ప్రమేయం లేకుండా వద్దనుకున్నా, ఏదో లోపలి నుంచి వచ్చే ఒత్తిడి వల్ల చేస్తాం. ఆ పనులు చేయకుండా ఉండలేం ఈ స్థితిని 'నిర్బంధ చర్యా నిర్వాహణం' (compulsion) అనవచ్చు. మొదటి స్థితిని మనస్సు నుంచి ఎంత ప్రయత్నించినా దూరం చేయ లేని, కలతపెట్టే, పదే పదే మనస్సును ఆకట్టుకొనే స్థిరమైన ఒక ఆలోచనలతో వర్ణిస్తే, రెండవ స్థితిని ఒక వ్యక్తి ఒక పనిని అనంతంగా అనవరతం మరల మరల చేయ వలెననే లోపలి నుంచి వచ్చే 'ఒత్తిడి'తో నిర్వచించ వచ్చు. ఈ రెండ స్థితులు ఎప్పుడూ, ఎక్కువగా కలిసే వస్తాయి. ఇటువంటి ప్రవర్తన మనకు అల్పస్థాయిలో ఇంటికి తాళం వేసి కొంతదూరం పోయిన తరువాత 'తాళం వేశామా, లేదా ?' అని అనుమానంతో వెనక్కు మరలి రావడంలో, ఈ ప్రక్రియనే మరల మరల ఆచరించడంలో ఉంది. అలాగే గాస్ బర్నర్ ను కట్టివేశామా లేదా ? అని వంట గదిని మరల తెరవడంలో ఉంది. కొంతమంది రోడ్డు ప్రక్కన నిలబడి దారిన పోయే కార్లను లెక్కిస్తారు; వాటి సంఖ్యను గుర్తు పెట్టుకొంటుంటారు : ఆ పని మానమంటే మానుకో లేరు.

వీరు తరచు కలతతో, అనుమానంతో, ఆలోచనల (కామ, హత్య, ఆత్మహత్య సంబంధ మైన)తో, అదుపు చేయ లేని ఉత్సుకత (drives)లతో (ప్రతిదీ ఎక్కడా తప్పు దొర్లకుండా నిర్వహించాలనుకోవడం, పూర్తి ఆత్మ నిగ్రహం, పూర్తి పరిసర నియంత్రణలతో) సతమతమవుతూ ఉంటారు. వీరు కరడుకట్టిన సనాతనులై ఉంటారు. అలాగైతే కొత్త సన్నివేశాలను ఎదుర్కొని రిస్కు తీసుకొని అవసరం రాదు. ప్రతి చిన్న విషయాన్ని ఆచితూచి, మాట్లాడతారు, తరచి చూస్తారు, తమాషాల చేయరు. ఎప్పుడూ రైట్ చేయాలని వారి తాపత్రయం. ఇటువంటి వారి ప్రవర్తనలో సందేహాలుండవు.

మరోరకం 'అవసాద' నాడీరుగ్మత (Depressive neurosis). చాలమంది ఏకాంతంగా ఉండాలనుకొంటారు. ఉదాసీనతను, దుఃఖాన్ని అనుభవిస్తూ ఉంటారు. ప్రియుడు ప్రేయసిని ప్రేయసి ప్రియుని ఎడబాయడం, జంటలో ఒకరి మరణం, భగ్ను ప్రేమ, ఉద్యోగం ఊడడం ఓటమి కారణాలుగ, ఈ అనుభవాలు పొందుతారు. అయితే కొంతమంది వీటినుండి బయటపడతారు. మరికొంతమంది ఎప్పటికీ బయటపడలేరు. అలా బయట పడలేనివారే అవసాదం (depression)కు గురవుతారు. దీర్ఘకాల అవసాదం ఆత్మహత్యకు దారితీస్తుంది దుఃఖం, నిరాసక్తత, ఏడవడం, తనను తాను రోయడం, అనుకంప లేక పోవడం, నవ్వు... మాయం కావడం, కామం చచ్చిపోవడం, ఆకలి మందగించడం దీని లక్షణాలు. వీరెప్పుడూ తమ తప్పులనే నెమరు వేసుకొంటుంటారు. ఇతరులెవరో తమ బాధ్యత వహించాలని, ప్రతి దాని నుంచి తప్పించు కోవాలని చూస్తారు. ఇలా బాధ్యతల నుంచి పలాయనం ఆత్మహత్యకే దారితీయవచ్చు. ఫ్రాయిడ్ ప్రకారం మౌఖిక దశలో స్థిరీభవనం చెందినవారు అవసాదాని గురవుతారు.

వీరు తాము ఆధారపడిన వారిని పోగొట్టు కొన్నప్పుడు (ప్రియుడు ప్రేయసిని, తండ్రి కొడుకుని, కూతురు తల్లిని) ప్రతీపగమనం (regression) చెంది, తనను పట్టించుకోవడం లేదని చనిపోయిన వ్యక్తిపై కోపాన్ని వ్యక్తీకరిస్తారు. చనిపోయిన వ్యక్తిపై కోపాన్ని ఎలా వ్యక్తీకరిస్తారు ? మరి ఆ వ్యక్తి ఇప్పుడు లేడు గదా ! చనిపోయిన వ్యక్తిపై ఆధారపడడం జరిగింది కనుక, ఆ వ్యక్తిని తనలోకి అంతర్ీకరణం చేసుకొని, తాను అతనితో ఏకమై ఉంటాడు. అంటే తాను ఆ వ్యక్తితో ఏకమయ్యాడు. కనుక ఆ వ్యక్తి ఇప్పుడు తనలోనే ఉన్నాడు. తనలోనే ఉన్న ఆ వ్యక్తిని కోపించడ మంటే తనను తాను కోపించు కోవడమే, చంపుకోవడమే. ఇది ఫ్రాయిడ్ సిద్ధాంతం. అవసాదం అంటే తనపై మరల్చ బడిన కోపం.

ఆరవ రకం హిస్టేరియా న్యూరోసిస్ : మానసిక కారణాల వల్ల శరీర అవయవాలు తమ పనులు నిర్వర్తించ లేక పోవడం. దీనిని 'పరివర్తన హిస్టేరియా' (conversion Hysteria) అంటారు. ఇది లోగడ వివరించబడింది. ఇందులోనే రెండవ రకం మతిమరుపు, ఖండమూర్తి మత్స్యం (Split personality) మొదలైన మానసిక స్థితులకు దారితీసే చేతన పరివర్తనలకు సంబంధించినది.

అయితే వాస్తవికతా వ్యాకులత కంటే నాడీ వ్యాకులత, ఈగోపై అధిక భారాన్ని వేస్తుంది. పిల్లలు ఎదిగి పెద్దవాళ్ళయ్యే కొలది, బాహ్య కారణాలను ఎదుర్కోవడం నేర్చుకొంటారు. అంతేకాదు, బాహ్యకారణాలను తొలగిస్తే వ్యాకులత ఉండదు. కాని, నాడీరుగ్మత కారణం అంతర్గతంగా మూర్తిమత్స్యంలో ఉంటుంది. కనుక దీనిని తొలగించడం కష్టం. బాహ్యకారణం నుంచి మనం దూరంగా పారి పో వచ్చు కాని, అంతర కారణం నుంచి ఎక్కడికి పారి పోగలం !

నైతిక వ్యాకులత

ఈ వ్యాకులత, ఈగోలో అవమానంగా, అపరాధ భావనగా దర్శనమిస్తుంది. దీని కారణం సూపర్ ఈగోలో ఉంటుంది. తల్లిదండ్రుల అధికారమే అంతర్ీకరణం చెంది అంతరాత్మగా రూపొందిందని తెలుసుకొన్నాం. అహం, ఆదర్శాన్ని వ్యతిరేకించే పనులుగాని, ఆలోచనలుగాని చేసే నట్లుయితే అంతరాత్మ వ్యక్తిని శిక్షిస్తుంది. ఈ శిక్ష అవమానం (Shame), అపరాధ భావన (guilt feeling) రూపంలో ఉంటుంది. నాడీవ్యాకులతలో వలె, దీనిలో గూడ భయకారణం మూర్తిమత్స్యంలోనే ఉంటుంది. కనుక అతడు భయం నుంచి దూరంగా ఎక్కడకీ పారి పో లేడు.

జీవితవైచిత్రీ ఏమో ! గుణవంతుడు గుణహీనుని కంటే ఎక్కువ అపరాధ భావనకు గురవుతాడు. దీనికి కారణం. చెడు చేయాలని ఏదైన ఆలోచన మదిలో మెదిలితే చాలు,

అతడు భయంతో మెలిదీరిగి పోతాడు. అసలు అటువంటి చెడు ఆలోచన పొడమటమే అవమానమను కొంటాడు. ఆత్మనిగ్రహం పాటించేవాడు సహజాతాలను గురించి ఆలోచించవలసి ఉంటుంది. ఎందుకంటే వాటిని తృప్తిపరిచే ఇతర మార్గాలు అతనికి లేవు. గుణహీనుడు అంతగా బాధపడ వలసిన పని లేదు. అతనిలో సూపర్ ఈగో అంతగా పెరగదు. అందుకని గుణహీనుడైన ఆలోచనలు, పనులు అతనిని అంతగా బాధించవు. ఆదర్శవంతుడు సహజాత త్యాగానికి చెల్లించ వలసిన మూల్యంలో భాగం అపరాధ భావనలు. అపరాధ భావనలతో కుంగి పోయే వాడు వాటిని భరించ లేక, ఎలాగైనా శిక్షింప బడాలని నేరాలు చేసి, దొరికి పోయి శిక్ష అనుభవిస్తాడు. అపరాధ భావనలతో సతమతమవడం కంటే ఇలా శిక్ష అనుభవించడమే మేలనుకొంటాడు. ఇంకొకసారి ఏ రోడ్డు ప్రమాదానికో గురై శిక్ష అనుభవిస్తాడు. మరొకసారి విలువైన వస్తువులు పార వేసుకొని బాధను అనుభవిస్తాడు.

సూపర్ ఈగో నుంచి ఉత్పన్నమయ్యే వ్యాకులత అంతిమంగా, మృత్యువుకు, మరు జన్మలో విధించబోయే శిక్షలకు, సంబంధించిన భయానికి దారితీస్తుందని ఫ్రాయిడ్ భావించాడు.

మనోవిశ్లేషణ - చికిత్స

అసలు ఆరోగ్యం అంటే ఏమిటో, ఆరోగ్యవంతుడు ఎవరో ఎవరికి తెలియదు. మానసిక ఆరోగ్యం మాట సరేసరి. అసలు మన సమాజమే రోగగ్రస్తమైనదని, దూరంగా చలించిన మనిషిని ఆ రోగగ్రస్త సమాజానికి అనుగుణంగా మార్చడమే నేటి మానసిక చికిత్సకులు చేస్తున్న పని అనీ, చాలమంది అభిప్రాయం. సమాజం సగటు ఆరోగ్యం మనకు ప్రమాణం. అంతకంటే మరో కొలబద్ధ లేదు. తనలో తాను ఘర్షణకు గురికా కుండ, ఇతరులతో మెరమెరలు లే కుండ సర్దుబాటు చేసుకొని ప్రవర్తించ గలిగితే అతడు మానసికంగా ఆరోగ్యవంతుడే. మరి అందరి ప్రవర్తన అంత సవ్యంగా ఉండదు. మరి అలాంటి వారి అపసాహస్య స్థితిని సరిదిద్దడంఎలా ?

రసాయనిక, శారీరక, విద్యుత్ సంబంధమైన చికిత్సా విధానాల జోలి" పోకుండా కేవలం మనో చికిత్సా విధానాల (Psychotherapy) నే తీసుకొంటే ఫ్రాయిడ్, యూంగ్, యాడ్లర్, స్ట్రెక్, రాంక్, ఫెరెంక్షీ, రీక్, హార్వే, సలివాన్, ఫ్రామ్, యాండర్సన్, స్కినర్, పెరల్స్ మొదలైన వారి విధానాలే కాక, మనో-జైవిక, గెన్డాల్ఫ్, ప్రయోగాత్మక, అస్తిత్వ, హేతువాద, సైకో డ్రామాల వంటి ముప్పై ఆరు విధానాలు లున్నాయి. వీటి అన్నిటిలోకి ఫ్రాయిడ్ సైకోఎనాలిసిస్ మొదటిది, ప్రముఖమైంది. పైనచెప్పిన విధానాలలో చాల భాగం కొన్ని మార్పులతో ఫ్రాయిడ్ విధానాలను రంగరించి కొన్నవే. అయితే 'సైకో ఎనాలిసిస్' (మనోవిశ్లేషణ) అనే పదం కేవలం ఒక్క ఫ్రాయిడ్ విధానాలకే పరిమితం.

సైకో ఎనాలిసిస్ ఒక మూర్తిమత్వ సిద్ధాంతమని, ఒక చికిత్సా విధానమని మొదట్లో చెప్పుకొన్నాం. సిద్ధాంతంగా సైకో ఎనాలిసిస్ను అన్ని కోణాల నుంచి పరిశీలించాం. చికిత్సా విధానంగా సైకో ఎనాలిసిస్ ఏమిటో ఇప్పుడు చూద్దాం.

మనిషి తన ఆంతరంగిక (మనో) యంత్రాంగాన్ని అర్థంచేసుకొని, తనతో తాను, పరిసరంతో తాను మెరమెరలు, ఘర్షణ లేకుండా సర్దుబాటు చేసుకొని, ప్రవర్తించడానికి తోడ్పడడమే సైకో ఎనాలిసిస్ లక్ష్యం. అసలు ఇది మొదట్లో న్యూరోసిస్ ను (నాడీరుగ్గుతను) నయం చేయడానికి రూపొందించ బడింది. అయినా ఇది అనేక ఇతర మానసిక వ్యాధులలో ఉపయోగించ బడుతోంది. చికిత్సకోసం దీనిని మొదట్లో రూపొందించినా, తరువాత ఇది మానవ జీవితంలోని అన్ని రంగాలకు, అన్ని రకాల ప్రవర్తనలకు అన్వయింపబడుతున్నది. మానవశాస్త్రం, కళ, నేర పరిశోధన, విద్య, తత్వం, సమాజశాస్త్రం, మతం, సాహిత్యం, చట్టం, రాజకీయం-ఏదీ గూడ దీని ప్రభావం నుంచి తప్పించుకోలేదు. ఆధునిక మనోవిజ్ఞానశాస్త్రంలో ఏ సిద్ధాంతం గూడ ఇన్ని రెల్లుగ అనుప్రయుక్తం కా లేదంటే అతిశయోక్తి కాదు. సైకో ఎనాలిసిస్ తీవ్ర విమర్శకు గురైన మాట గూడ నిజం. విమర్శతోపాటు వారంతా మానవ సమస్యల పరిష్కారానికి ఫ్రాయిడ్ చేసిన దోహదాన్ని గుర్తించారు. బహుశా అన్నింటి కంటే అర్థవంతమయిన, బహు విస్తృతమైన ఆయన పరిశోధనలలో ఒకటైన మనోవిశ్లేషణ చికిత్సను చర్చిద్దాం.

ఈ విధానం చికిత్సలో ఎలా ఉపయోగించబడేదో చెప్పే ముందు, దీనికి సంబంధించిన మూల భావనలను, ఇంతకు ముందు విభాగంలో చెప్పబడినవే అయినా, క్లుప్తంగా పునశ్చరణ చేయడం పాఠకునికి అవసరం.

ప్రాథమిక భావనలు :

మన ప్రవర్తనకు మూల కారణాలైన శక్తులన్నీ అచేతన స్థాయిలో పనిచేస్తాయి. అందుకే మనలోని ప్రేరణలు, ఘర్షణలు, కుంఠనాలు (frustrations) మనకు తెలియవు. అలాగే ఘర్షణ నుంచి జనించిన వ్యాకులత నుంచి కాపాడే రక్షణ కవచాలు గూడ అచేతన స్థాయిలోనే పనిచేస్తాయి.

ఫ్రాయిడ్ అచేతనాన్ని కనిపెట్టకపోయినా, దానికి అర్థమిచ్చినవాడు అతడే. మరొకడు లేడు. అచేతనం అంటే కేవలం సమాచారం, ప్రతిమలు (images), స్మృతులు, రకరకాల అనుభవాలను నిలువచేసే కొట్టుకాదు. బయట పడాలని, అభివ్యక్తం కావాలని కోరుకొనే ప్రాక్తన వాంఛలు, ఉత్సుకతలు (urges) దాంత వాంఛలు (repressed desires) ఘర్షణలు, ప్రేరణలు (Motives), స్మృతుల గతిశీలక వ్యవస్థ (dynamic system) అది. అయినా ఇందులోని అచేతన ఉత్సుకతలు కొన్ని ప్రత్యేక పరిస్థితులలో బయట పడతాయి. మరికొన్ని జీవితాంతం వెలుగు చూడక అలాగే నిలువ ఉండి పోతాయి.

త్రివేణి సంగమంలో యమునా గంగల వలె చేతన అచేతన ప్రవర్తనలు రెండూ కలిసే ప్రవహిస్తాయి. రెండింటిని పోలిస్తే చేతన క్రియ మనో జీవితంలో చాల అల్పం.

ప్రేరణ మూలం ఏదైన-జీవన సంబంధమైనా, మానసిక సంబంధమైనా, సామాజిక సంబంధమయినా-మానవ దేహం తన అవసరాలను అన్నింటిని తీర్చుకో లేదు. చేతన, అచేతన స్థాయిలలో మనిషి కోరేది పూర్తిగా ఎప్పుడూ సిద్ధించదు. మనిషికి వెలుపల, లోపల గూడ ఉన్న నియంత్రణ శక్తులు, ప్రేరణలు, ఉత్సుకతలు, తృప్తిని అసంభవం చేస్తాయి. ఏ అవసరాన్ని తీర్చుకోవడంలోనైన అడ్డపదేవి రెండు పరిస్థితులున్నాయి. అవి (1) కుంఠనం (frustration) (2) ఘర్షణ (conflict) వ్యక్తి తన లక్ష్యాన్ని సాధించేటప్పుడు, ఏదో ఒక అటంకం, ఒక అడ్డంకు, ఎదురై అతని యత్నాన్ని భగ్నం చేస్తుంది. ఇలా ఒక అడ్డంకుతో యత్నం భగ్నం కావడమే కుంఠనం. రెండవ పరిస్థితి మానవుడు జీవితంలో ప్రత్యామ్నాయ లక్ష్యాలను ఎన్నుకొనే సందర్భంలో ఎదురవుతుంది. ఒకటి కంటే ఎక్కువ అవకాశాలు లున్నప్పుడు ఎంపిక చేసుకోవడంలో మనిషి ఘర్షణకు గురవుతాడు. మానసిక ఘర్షణలో, పొసగని రెండు ఉత్సుకతలు, ప్రేరణలు ఢీకొనడం ఉంటుంది. ఇలా మానవ జీవితంలో కుంఠనం, ఘర్షణలు ఏ రూపంలో ఎదురై నప్పటికీ, వాటిని ఏ మేరకు అతడు పరిష్కరించగలిగాడు అనే దాని మీద అతని మానసిక ఆరోగ్యం ఆధారపడి ఉంటుంది. లైంగికత, ద్వేషం, అంతస్తు (status), ఆలంబనం (dependency) వీటికి సంబంధించిన ఒత్తిడి మనిషి మీద పడి నప్పుడు, అతడు వ్యాకుల చిత్తుడవుతాడు. భయంతో చేసిన ప్రతిస్పందన స్పష్టంగా, అసందిగ్ధంగా ఉంటుంది. వ్యాకులతా ప్రతిస్పందన అస్పష్టంగా, సందిగ్ధంగా ఇదమిద్ధమని చెప్పలేని రీతిగా ఉంటుంది. భయానికి కారణం కనిపిస్తుంది. వ్యాకులతకు అలా కారణంకనిపించదు. సాధారణంగా వ్యాకులతతో పాటు, అపరాధ భావన (guilt feeling) తోడై వస్తుంది. అపరాధ భావన మానవులకు మాత్రమే పరిమితం. ఇది చేతనమూ, అచేతనమూ కావచ్చు. చేయరాని పనులను చేసినప్పుడు అపరాధ భావన కలుగుతుంది. అపరాధ భావన అంటే తప్పుచేసి నట్లు బాధపడడమే.

మనసును అత్యంతంగా బాధపెట్టే ఘర్షణను చేతనానికి వెలుపల (అచేతనంలో) ఉంచి, అంటే మనలను గుర్తించనీయ కుండ ఉంచి, వ్యాకులత నుంచి రక్షక యంత్రాంగం రక్షిస్తుంది. ఆ ఘర్షణలు, అపరాధ భావనలు చేతనంలోకి వస్తే మనం వ్యాకుల పడిపోతాం. రక్షక యంత్రాంగం మనిషికి నిర్మాణాత్మకంగా తోడ్పడుతుంది. రక్షక యంత్రాంగం బీటలు వారినప్పుడు వ్యాకులత పెరిగి అపసవ్యంగా ప్రవర్తిస్తాడు.

అపసామాన్య వ్యక్తిలో మనకు కనిపించే లక్షణాలు రోగం కాదు. అసలు రోగం అచేతనంలోని ఘర్షణ. చికిత్సలో జరగవలసింది ఏమంటే - అచేతనాన్ని శోధించి, అందలి ఘర్షణను, దాని కారణాన్ని కనుక్కొని వీటిని రోగిచే గుర్తింపచేసి (చేతనంలోకి తీసుకొచ్చి) హేతుబద్ధం గావించి, ఈ విధంగా సంపాదించిన అంతర్దృష్టిని రోగి ఆచరణాత్మకంగా, నిర్మాణాత్మకంగా ఉపయోగించుకొని స్వాస్థ్యం పొందడం.

చికిత్సా విధాన చరిత్ర

ఫ్రాయిడ్ మొదట నాడిశాస్త్ర కోవిదుడు. ఆ తరువాత 'కారణంలేని రోగాల'ను నయం చేయడానికి విశేష కృషి చేశాడు. కారణం లేని రోగం ఉంటుందా ? ఉంటుందనే అనుకొనే వారు ఫ్రాయిడ్కు ముందు కాలంలో. శారీరకంగా ఏ లోపం లేకుండానే కొన్ని అవయవాల తమ విధులను నిర్వర్తించవు. ఉదాహరణకు, కన్ను బాగానే ఉంటుంది. చూపు కనిపించదు. చేయి బాగానే ఉంటుంది, కాని చచ్చబడి పోతుంది. ఏ లోపం లేకుండానే ఇలా ఎందుకు జరుగుతుంది ? ఇలాంటి రోగాలను 'ప్రకార్యగుగ్మతలు' (functional diseases) అంటారు. ఇవి శారీరక కారణాలవల్ల కాక మానసిక కారణాలవల్ల వస్తాయి. అంటే మానసిక కారణం శారీరక రోగ లక్షణంగా అభివ్యక్త మవుతుంది. అటువంటి వాటిలో హిస్టీరియా ప్రముఖ మయింది. పై అంధత్వాన్ని హిస్టీరియా అంధత్వమని (Hysterical blindness), హిస్టీరియా పక్షవాత (Hysterical paralysis) మని అంటారు. ఇటువంటి రోగాల మీద ఫ్రాయిడ్ విశేషంగా జరిపిన కృషి నుంచి మనో విశ్లేషణ చికిత్సా విధానం ఆరంభమైంది. ఈ రోజుల్లో ప్రామాణిక మనో వైద్య గ్రంథాలలో 'హిస్టీరియా'¹ అనే పదాన్ని ఉపయోగించడం మాని వేశారు.

అనా 'O' పేరుతో ప్రసిద్ధమయిన ఒక రోగికి, బ్రూయిర్, ఫ్రాయిడ్లు చేసిన చికిత్సలో సైకోఎనాలిసిస్ మూలం ఉన్నదని భావించ వచ్చు.

అనా 'O' కథ చాలా ఆసక్తి జనకంగా ఉంటుంది. ఈ కథా నాయకి అందాల యువతి. సృజనాత్మక సంపన్నురాలు. అనేక భాషలు నేర్చిన విద్యుషీ మణి. రోగిష్టి తండ్రికి దీర్ఘకాలం పరిచర్యలు చేస్తూ ఆమె మంచం వట్టింది. ఒక రాత్రి తండ్రి మంచం ప్రక్కన కుర్చీలో చేరగిల బడి, చేయి వేళ్ళాడ వేసి నిద్ర పోయింది. నిద్రపోయే ముందు దూరాన్నుంచి వస్తున్న నృత్య సంగీతాన్ని వింది. ఇది తన ఈడు వారంతా కేరింతలు కొడుతూ చేస్తున్న నృత్యమని ఆమెకు తెలుసు. 'తను గూడ వారితో పాలు పంచుకొంటే ఎంత బాగుండును?' అనే కోర్కె ఆమె మదిలో మెదిలింది. వెంటనే సంభాళించుకొంది. 'ఏమిటి ఈ పిచ్చి ఆలోచనలు? ఒక ప్రక్క తండ్రి అలా ఉంటే తాను నృత్యానికి వెళ్ళడమా? ఎంత పాపం!' అనుకొంటూ నిద్ర పోయింది. కొంతసేపైన తరువాత తండ్రి లైము అడిగాడు. నిద్ర కళ్ళతోనే గడియారం చూచింది. గడియారం రెండుగ కనిపించింది. తండ్రి ఏదో వస్తువు అడిగాడు. అందించాలని ప్రయత్నిస్తే చేయి పడి పోయింది. ఆ నిద్రలో ఆమె ఒక కలకంది. ఆ కలలో ఒక పాము తండ్రి మీదకు రాబోతుంది. నిద్రలోనే అరవాలని ప్రయత్నించింది. కాని, అరవ లేక పోయింది. దేవుని ప్రార్థించాలని

1. హిస్టీరియా కేవలం స్త్రీలకేగాని పురుషులకు రాదు అనుకొనేవారు ఫ్రాయిడ్ ముందు కాలంలో ఈ అభిప్రాయం తప్పని ఫ్రాయిడ్ ఋజువు చేశాడు. అసలు అలా అనుకోవడానికి కారణం హిస్టీరియా అనే పదం హిస్టరీ (యోని) అనే గ్రీకు పదంనుంచి రావడమే. యోని ఆడవారికి తప్ప మగవారికి ఉండదు గదా.

ప్రయత్నించింది. మాతృభాష జర్మన్ మాట్లాడ లేక పోయింది. చిన్ననాడు నేర్చుకొన్న ఇంగ్లీషు 'పిల్లల పాటలు' పాడ కలిగింది. అంతే ఆనాటి నుంచి ఇంగ్లీషు తప్ప మరొక భాష మాట్లాడ లేక పోయింది.

ఈ విషయాలను అన్నింటిని ఫ్రాయిడ్, బ్రూయర్లు అనాను సమ్మోహ నిద్రపుచ్చి, ఆ నిద్రలో పైకి చెప్పించడం ద్వారా తెలుసుకొన్నారు. ఇలా రోగి లోపలి విషయాలను 'బయటికి చెప్పడం' (talking out) ద్వారా రోగికి కొంత ఊరట కలగడాన్ని వారు గ్రహించారు. ఇలా పైకి చెప్పడంలో లోపల అణగిఉన్న ఎన్నో జెడ్వేగిక విషయాలు బహిర్గత మయ్యాయి. అందుకే కొంత ఊరట కలిగింది. అయితే సమ్మోహ నిద్రనుంచి మేల్కొన్నాక, నిద్రలో వెలి బుచ్చిన విషయాలేమీ ఆమెకు గుర్తుండేవి కావు. ఈ పైకి మాట్లాడడం ద్వారా ఆంతరంగిక విషయాలను బయటపెట్టే విధానాన్ని వాళ్ళు 'క్షాళనం' (catharsis) అన్నారు.

బ్రూయర్ కొంతకాలం తరువాత ఫ్రాయిడ్ నుంచి విడి పోయాడు. విడిపోవడానికి గల కారణాలలో (1) 'క్షాళన' విధానంలో ఎక్కువగ లైంగిక విషయాలనే రోగులు బయటికి చెప్పడం, (2) ఈ విధానంలో రోగులు వైద్యుని మీదికి తమ ప్రేమను మళ్ళించడం, తరువాత అతనిని వదల లేక పోవడం ఉన్నాయి. వీటిమీద ఇద్దరూ విభేదించారు. అయితే ఫ్రాయిడ్ మేధ ఈ కారణాలతో బెంబేలు పడిపోలేదు. పైగా ఈ రెండుకారణాలు అతడి విధానంలో అంతర్గత విషయాలై పోయాయి. మొదటి కారణం వల్ల అచేతన స్వభావం లైంగికమని తేలింది. రెండవ కారణం 'వైద్యునిపై రాగబద్ధత' సైకో ఎనాలిసిస్, 'బదిలీ' (transference) ప్రక్రియ (ముందు ముందు వివరించబడుతుంది)కు దారి తీసింది.

సైకోఎనాలిసిస్కు ప్రధానాంశాలనదగిన ఈ రెండు విషయాలను ఫ్రాయిడ్ క్షాళన ప్రక్రియ నుంచే రూపొందించుకొన్నాడు. అందులో ఒకటి 'కారణత' లేదా 'మానసిక నియతి' (Psychic determinism). ఫ్రాయిడ్ కార్యకారణ సిద్ధాంతంలో విశ్వాసమున్నవాడు. అందుకని మనో జీవితంలో ప్రతి సంఘటన కారణ జనితమని, అలాగే చైతన్య ప్రవంతి (stream of consciousness)లో ఏ ఘటన అయినా అంతకు ముందరి ఘటనలచే నిశ్చిత మవుతుందని భావించాడు. రెండవది మనో జీవితానికి 'చేతనం' అనేది ఒక 'విశేష లక్షణమే' కాని, మామూలుగ మనం అనుకొన్నట్లు 'సామాన్య లక్షణం' కాదు. మన ప్రవర్తనకు ఎక్కువగా అచేతన ప్రక్రియలే కారణం.

ఆ తరువాత 1890 ప్రాంతానికి 'క్షాళన' విధానం, సమ్మోహస్థితిలో గాని జాగ్రదవస్థలో గాని అచేతనాన్ని అన్వేషించడానికి సరిపోదని గుర్తించాడు. ఆ తరువాత 'స్వేచ్ఛా సంసర్గం' (free association) అనే విధానాన్ని రూపొందించాడు. దీనితో పాటు 'స్వప్న విశ్లేషణ' (dream analysis) రూపొందించి, దానిని అచేతనపు లోతులు కొలవడానికి ఉపయోగించాడు.

చికిత్స ఎలా చేస్తారు

తన రోగానికి శారీరక కారణాలేవీ లేవని మొదట రోగి మామూలు వైద్యుని వద్ద నిర్ధారణ చేసుకోవాలి. ఆ తరువాతనే విశ్లేషకుని వద్దకు వెళతాడు. అప్పుడు విశ్లేషకుడు రోగికి మనో విశ్లేషణ లక్ష్యాన్ని, ఉద్దేశాన్ని వివరిస్తాడు.

చికిత్సకు ఎంతకాలం పట్టేది చెప్పలేనంటాడు. రోగి ప్రవర్తన, దృక్పథాలు అతని ఉద్వేగాలు (Emotions) మీద ఆధారపడి ఉంటాయని, అందుకని ముందు వాటి విషయమేమిటో తెలుసుకోవలసి ఉంటుందని, అలా తెలుసుకోవడానికి 'స్వేచ్ఛా సంసర్గ' (free association) విధానాన్ని అవలంబించవలసి ఉంటుందని చెబుతాడు. ఏదైన ఒక ఉదాహరణతో ప్రారంభిస్తే విషయం తేలికగా అర్థమవుతుంది.

రోగి వయస్సు ఇరవై సంవత్సరాలు. యువతి పేరు శారిక. అవివాహిత. తలనొప్పి, తలత్రిప్పు, పాదాల నొప్పి, అర్ధరాత్రి పీడకలతో నిద్రలేచి విపరీతంగా వ్యాకులత చెందడం - వీటికి తోడు ఆమెను మృత్యు భయం వెన్నాడుతోంది. మెదడులో ఏదో కణితి ఉన్నదని ఆమె భావన. నిపుణులైన వైద్య బృందం ఆమెను నిశిత వైద్య పరీక్షలకు గురిచేశారు. కణితిలేదని, మరే ఇతర శారీరక లోపం లేదని నిర్ధారించారు. ఆమెను సైకోఎనలిస్టుకు చూపవలసిందిగా సలహా ఇచ్చారు.

తలిదండ్రులను వెంటబెట్టుకొని ఆమె సైకో ఎనలిస్టు (ఫ్రాయిడ్ విధానాలను అనుసరించే వారినే సైకోఎనలిస్టులు అంటారు.) ఆఫీసుకు వచ్చింది. తన బాధలను వివరించి, తల్లిదండ్రులతో తన సంబంధాలు బాగానే ఉన్నాయని, కాకపోతే తల్లిమాత్రం తన యెడ దురుసుగా, కరుకుగా ప్రవర్తిస్తుందని చెప్పింది. (ఆ మధ్య ఒక ఏడాది కిత్తం శారిక ఒక యువకునికి చేరువ అవడానికి ప్రయత్నించింది. తల్లి ఆ ప్రయత్నాన్ని నిరసించి, అడ్డుకొంది. అయినా ఈ విషయం శారికను పెద్దగా బాధించినట్లు లేదు. అసలు ఆ విషయమే ఆమెకు ఇప్పుడు స్పృహలో లేదు.)

ఫ్రాయిడ్ విధానాలను అనుసరించే ఈ సైకోఎనలిస్టు, శారిక బాధలకు మూలకారణం శారిక శైశవానుభవంలో ఉన్నదని, వీటికి కారణం అచేతన ప్రేరణలని భావిస్తాడు. ఈ మూలకారణాలు మొత్తం మీద శారికను తన ప్రవర్తనను అనుభూతులను 'అర్థవంత'మయిన రీతులలో మలచుకోసీక అడ్డు పడుతున్నాయని, ఎలాగైనా ఆమెను తీవ్ర వ్యాకులతకు, భయానికి గురిచేసే మూలకారణాలను ఆమెచేత గుర్తింపజేసి, ఎదుర్కొని, అధిగమించేటట్లు చేయ వచ్చునని, అలా జరిగితే ఆమె తన నిజమయిన ప్రేరణలను గుర్తించి, ప్రవర్తనను, అనుభూతులను సరైన మార్గంలో త్రిప్పుకో గలదని (ఈగోను బలపరచడం) భావిస్తాడు. ఇది జరగాలంటే శారిక ఎంతో ప్రయత్నించ వలసి ఉంటుంది. వారానికి కొన్ని గంటలు ఎనలిస్టును చూడాలి. ఇది కొన్ని సంవత్సరాలు పట్ట వచ్చు. దీనికి ఎంతో ధనవ్యయం అవుతుంది.

సైకోఎనలిటిక్ తెరపి (మనో విశ్లేషణ చికిత్సా విధానం)ని వివరించడం అంత తేలిక కాదు. దీనిలో నాలుగు ప్రాథమిక వ్యూహాలు ఉన్నాయి. అవి (1) స్వేచ్ఛా సంసర్గం (free association), (2) స్వప్న విశ్లేషణం (dream analysis), (3) నిరోధ విశ్లేషణ (analysis of resistance), (4) బదిలీ విశ్లేషణ (analysis of transference). వీటిని వరుసగా వివరిద్దాం.

స్వేచ్ఛా సంసర్గం (Free association)

మనం నిత్యజీవితంలో అనేక విషయాలను ఒక దానితో మరొక దానిని ముడివేసి గుర్తు పెట్టుకొంటాం. ఉదాహరణకు, 'గోడ' పదాన్ని 'గోడ' వస్తువుతో ముడివేయడం వల్లనే 'గోడ' పదాన్ని ఉచ్చరించి నవ్వుదల్ల 'గోడ' వస్తువు గుర్తుకొస్తుంది. అసలు మనంచేసే ఆలోచన, అభ్యాసం అంతా గూడ ఈ 'ముడి' వేయడం మీదనే ఆధారపడి ఉన్నది. నెహ్రూ ఎప్పుడూ కోటు బొత్తాములో గులాబీని ధరిస్తాడు. గనుక, మన మనస్సులో నెహ్రూ, గులాబి ముడి పడతాయి. అందుకని గులాబీని చూడగానే నెహ్రూ గుర్తువస్తాడు. అలాగే ఒక యువతి తన పెంపుడు కుక్కతో ప్రతిదినం వాహ్యాళికి రావడం చూచిన మనం, ఒక రోజు కుక్క మాత్రమే కనిపిస్తే, వెంటనే మన ఆలోచన ఆ యువతి మీదికి మరలుతుంది. అంటే మన మనస్సులో నెహ్రూ - గులాబీ, అలాగే యువతి - కుక్క ముడిపడి ఉన్నాయి. ఒక విషయం మరొక విషయంతో ముడి పడడాన్ని 'సంసర్గం' (association) అంటారు.

ఫ్రాయిడ్ ఉపయోగించిన 'Fieier in fall'కు ఎ.ఎ.బ్రిల్ 'స్వేచ్ఛాసంసర్గ'మని అనువదించాడు. అసలు ఫ్రాయిడ్ ఉపయోగించిన పదానికి అర్థం 'ఆకస్మిక భావన' (sudden idea) లేదా 'స్ఫోటనం' (eruption = ఒక్కమాటుగ పెల్లుబికి పైకి రావడం), అయినా 'స్వేచ్ఛా సంసర్గ'న్నే అందరూ ఆమోదించారు. ఈ పదాన్ని మనం సాంకేతికంగా ఉపయోగించి నవ్వుడు 'ప్రాథమిక సూత్రాన్ని పాటించి, రోగి చేసే ఆలోచన', అని అర్థం చేసుకోవాలి. మరి ప్రాథమిక సూత్రాన్ని పాటించడం అంటే ఏమిటి ? రోగి మనస్సులోకి వచ్చే ప్రతి ఆలోచనను - అది అసభ్యమైనా, అనంగీకారమైనా, అవమానకరమైనా, ఎటువంటిదైనా, దానిని మార్చు కుండ, యథాతథంగా చెప్పాలి. ఇలా చెప్పేటప్పుడు విమర్శక శక్తి (సెన్సార్లు శక్తి = ఇది సభ్యం, అసభ్యం, ప్రస్తుతం, అప్రస్తుతం అని చెప్పే విచక్షణా జ్ఞానం)ని పని చేయ నీయక, మనస్సులో అలా అలా తేలి యాడుతూ వచ్చే భావ పరంపరను స్వేచ్ఛగా, ఉన్నవాటిని ఉన్నట్టు రానీయాలి. ఇది ప్రాథమిక నియమం. వచ్చే భావ ధారకు ఏమాత్రం అడ్డంకి కల్పించ రాదు. విచక్షణను ఉపయోగించ కుండ, భావాలను అలా రానిస్తే, కొంత సేపటికి వాటంతట అవే, మన ప్రయత్నం ఏమీ లేకుండ ధారావాహికంగా బహిర్గత మవుతాయి. ఇలా భావాలు తమంతట తాము యథాతథంగా బయటకు రావడాన్ని 'స్వేచ్ఛాసంసర్గం' అంటారు. స్వేచ్ఛా సంసర్గంలో నిజంగా 'స్వేచ్ఛ' లేదు. భావాలు ఒక దానితో ఒకటి 'ముడిపడి' (సంసర్గం చెంది) ఉంటాయని చెప్పాం.

గొలుసు కట్టులా ఉన్న భావ పరంపరలో ఒక భావాన్ని (లింకును) కదిలిస్తే అది మరొక దానిని, ఆ మరొకటి, దాని తరువాత దానిని కదిలిస్తుంది. ఈ చలన తరంగం అలా కొనసాగి, కొనసాగి అచేతనంలో ఉన్న మూల కారణాన్ని చేరుతుంది. అంటే ఈ విశ్వంలో ప్రతి సంఘటన లాగే భావాలు కూడ నియతాలు.

ఈ స్వేచ్ఛా సంసర్గం వెనుక మూడు ముఖ్యమయిన భావనలు ఉన్నాయి : (ఎ) ఆలోచనా రేఖలన్నీ (అన్ని సంసర్గాల గొలుసులు) వ్యక్తి జీవితంలోని 'అర్థవంతమైన' సన్నివేశానికి దారి తీస్తాయి. (బి) రోగి అవసరాలు, చికిత్స పొందుతున్నారన్న అతని జ్ఞానం, మధ్యలో ఏదీ అడ్డు పడక పోతే, అతని సంసర్గాలను ఆ అర్థవంతమయిన సన్నివేశానికి నడుపుతుంది. (సి) మనస్సు బిగపట్ట కుండ (సడలిన స్థితిలో), కేంద్రీకరించ కుండ ఉంటే, నిరోధం (resistance) తగ్గుతుంది.

ఇప్పుడు స్వేచ్ఛా సంసర్గాన్ని వివరించాం గనుక, శారీరకమైన ఎనలిస్టు గదిలోకి ప్రవేశ పెడదాం. స్వేచ్ఛా సంసర్గం సాఫీగ సాగా లంటే రోగిని విగళిత (విశ్రాంత = నడకను స్థితిలో ఉంచాలి. దీనికి గాను వాలుకుర్చీ గాని, పరుపు వేసిన బల్లగాని రోగికి ఏర్పాటు చేయాలి. గాలి, వెలుతురు ఎక్కువగా ఉండ రాదు. ఎనలిస్టు రోగి దృష్టిలో పడ కుండ, ఆసనం వెనుక కూర్చుంటాడు. ఎనలిస్టు ఎదురుగా ఉంటే ఆలోచనా ప్రవాహం ఆగి పో వచ్చు. శారీరక ఇప్పుడ వాలుకుర్చీలో ఆసీను రాలపుతుంది. ఎనలిస్టు శారీరకమైన 'స్వేచ్ఛాసంసర్గం' చేయమని కోరతాడు అప్పుడామె మనస్సులోకి వచ్చిన భావాలను ఏమీ మార్చకుండా, యథాతథంగా చెబుతుంది ఇలా స్వేచ్ఛగా వచ్చిన భావ పరంపర శారీరక అచేతనంలో అణచి వేయబడిన ఆలోచనల అనుభూతులకు మారురాపాలు. అంటే స్వేచ్ఛాసంసర్గం ద్వారా వెలువడే భావాలను ఆమెక తెలియకనే, ఆమె అచేతనంలోని ప్రేరణలు, ఆలోచనలు నిర్ణయిస్తాయి. అయితే శారీరక తాను చెబుతున్నది ఏమిటో తెలియదు.

ఈ విధంగా శారీరక మనస్సులో అణచి వేయబడిన విషయాలు బహిర్గతం కావడం వలన ప్రపంచంలో సమర్థవంతంగా వ్యవహరించడానికి ఆమెకు ఎక్కువ సైకిక శక్తి లభిస్తుంది ఎలాగంటే, ఆ విషయాలను అలాగే అణచి ఉంచ దానికి కొంత సైకిక శక్తి వ్యయ మవుతుంది దీని వలన ఎనలిస్టు కూడ శారీరక అచేతనంలో ఘర్షణలు, వాటి కారణాలు కొంత వరక అర్థమవు తాయి. ఉదాహరణకు, శారీరక స్వేచ్ఛాసంసర్గం ఆమె, తల్లియెడ తన బాల్యంలో ప్రదర్శించిన 'తీవ్ర ద్వేషాన్ని', (ఇలెక్ట్రా భావన = తల్లి చచ్చిపోవాలి, తండ్రిని ప్రేమించాలి), తల్లి మరణించాలన్న ఆనాటి వాంఛను బయటపెట్టింది. శారీరక స్వేచ్ఛా సంసర్గం ఇలా ఉంది :

'నేనొక చిన్న పిల్లను. నా వంక కొరకొర చూస్తోంది. నాన్న దూరంగా ఉన్న మరో! యువతి వంక నేను చూసుకొంటే నాకలా అనిపిస్తున్నది - సముద్రపు టొడ్డున అమ్మ, నేను నాన్న - నాన్న అమ్మల్లో నా మీద ఎవరికి ఎక్కువ ప్రేమ ? అమ్మ ఎందుకో నాన్న వం! కొరకొర చూస్తున్నది. (నాన్న దూరంగా ఉన్న మరో! యువతి వంక చూస్తున్నాడా) అమ్మ

నాన్నలు వాళ్ళ గొడవల్లో వాళ్ళు మునిగిపోయారు. నన్ను గురించి ఏమీ పట్టించుకోవడం లేదు. ఇదంతా నాకు ఇప్పుడు స్పష్టంగా కనిపిస్తోంది. కాని ఇవన్నీ నా నిజమైన జ్ఞాపకాల్లో, లేక నా స్వకపోల కల్పితాల్లో, లేక కొన్ని జ్ఞాపకాల అతుకుల బొంతో నేను చెప్పలేను ... (నిశ్శబ్దం) ... నేను ఆ యువతిని ఆకర్షించి, ఆ యువతిలా నేను మారిపోతే-అలా జరిగితే నాకెంత సంతోషం ! నాన్న నిజంగా పిచ్చివాడైపోతాడు. దాంతో అమ్మకు కూడ పిచ్చెక్కుతుంది- ఇదంతా మీకు చెబుతున్నప్పుడు నా కళ్ళముందు సినిమా నడుస్తున్నట్లుగా ఉంది-అమ్మ ముఖం ఎర్రబడుతోంది. అమ్మకు కోపం ఎందుకు వస్తుంది ? నేను ఆ యువతిని తొలగిస్తే నాన్న అమ్మ దగ్గరకు వస్తాడు. అప్పుడు అమ్మను హింసిస్తాడు. ఏదో ఘోరాతి ఘోరాన్ని చేస్తాడు - ఇదంతా నేనింతకు ముందు ఎప్పుడు ఆలోచించలేదు. నా లైంగిక సమస్యలకు దీనితో ఏమైన సంబంధం ఉందా ? ఆశ్చర్యంగా ఉంది'.

సైకోఎనాలిసిస్ట్ గాని, ఇంకా ఇతర చికిత్సా విధానంలోగాని అచేతన విషయాలను చేతనం గావించి నప్పుడు బయటపడే ప్రతీకలకు, భావాలకు పైన పేర్కొన్న బాల్యానుభవాలు ఆదర్శరూపాలు.

స్వప్న విశ్లేషణ (Dream Analysis)

అచేతనంలో ఉన్న విషయాలను బయటికి తీసుకొచ్చే మరో ఉపాయం స్వప్న విశ్లేషణ. స్వప్న విశ్లేషణమంటే, కలలకు అర్థం చెప్పడం. స్వప్నాలను అచేతనానికి రాచబాటగా భావించాడు ఫ్రాయిడ్. ఎందుకంటే అచేతన విషయాల్లో (అణచబడిన విషయాల్లో) స్వప్నవిషయాన్ని (content of dream) నిర్ణయిస్తాయని ఫ్రాయిడ్ సిద్ధాంతీ కరించాడు. అందుకని స్వప్నాలన్నీ ఇష్టావాంక్షలే (wishfull filments = తీరని కోర్కెలను తీర్చేవే). అయితే స్వప్న విషయాలు కొంతవరకు శైశవానుభవాలను ప్రతిబింబిస్తాయి. స్వప్నం అనే ముసుగు వెనుక ఉన్న అసలు విషయాన్ని విడమరచ దానికి అనేక విధానాలు లున్నాయి. ఈ విధానాల ద్వారా స్వప్నాన్ని భేదించి నప్పుడు అసలు విషయం బయట పడుతుంది. ఈ అసలు విషయాన్ని తెలుసు కొన్నప్పుడు రోగి తన బాధలకు కారణాన్ని తేలికగా కనుగొన గలడు.

స్వప్నానికి అర్థం చెప్పడం ఎలా ? స్వప్నం వెనుక దాగి ఉన్న అశలు అర్థాన్ని (అచేతన విషయాన్ని) వెలుగులోకి తీసుకు రావడం ఎలా ? ఈ ప్రశ్నలకు సమాధానం ఒక విస్తృత గ్రంథ మవుతుంది² గనుక ఇక్కడ స్వప్నార్థాన్ని చెప్పే విధానాన్ని దిజ్ఞాత్రంగా సూచిస్తాను.

నిదురించేటప్పుడు దాంతకత్తులు (censors = అణచివేసేకత్తులు) కొంత వరకు ఏమరి ఉంటాయి. ఏమరి ఉన్నప్పుడు గూడ అణచబడిన కోర్కెలను, అనుభూతులను యథాతథంగా

2. కలలకు అర్థం చెప్పడమెలాగో తెలుసుకో గోరిన వారు ఈ రచయిత 'స్వప్నసందేశం' చూడుదు.

బయటకు రానీయవు. అందుకని ఈ కోర్కెలు అనుభూతులు మారు రూపాలలో సెన్సారుల కళ్ళుగప్పి, స్వప్నాలుగా బయట పడతాయి. అందుకని స్వప్నాన్ని రెండుగ విభజించ వచ్చు. ఒకటి, వ్యక్తస్వప్నం (manifest dream), అంటే మనకు పైకి కనిపించే కల. రెండు గుప్తస్వప్నార్థం (latent dream content), అంటే కల వెనుక దాగిన విషయం. ఈ గుప్తార్థంలో అణచబడిన ప్రేరణలు, స్మృతులు అనుభూతులు, ఘర్షణలు ఉంటాయి. ఇవన్నీ గూడ ఒకప్పుడు మన చేతనం భరించ లేక అణచి వేయబడ్డవే. అవి మళ్ళీ యథా తథంగా బయటికి వస్తే చేతనం భరించ లేదు. కనుక సెన్సారులు వాటిని అడ్డు కొంటాయి. అడ్డుకొనడం వల్లనే అవి మారు వేషాలలో కలలుగా నిద్రలో బయటికి వస్తాయి.

గుప్తార్థాన్ని, అంత బాధాకరం కాని వ్యక్త స్వప్నంగా మార్చే ప్రక్రియను, 'స్వప్నకృతి' (dream work) అంటారు. స్వప్నంలోని ప్రతీకల (symbols)ను పరిశీలించి ఈ ప్రతీకల వెనుక దాగిన అర్థాన్ని బయటకు తెచ్చే పనిని చికిత్సకుడు నిర్వహిస్తాడు. ఉదాహరణకు, ఒకడు నేల బొరియలో కూరుకు పోయి నట్లు కలగంటే, అతడు జీవితంలో అత్యంత సంకట పరిస్థితులలో ఇరుక్కు పోయి నట్లు అర్థం చెప్పవచ్చు. శారీరక చికిత్స పొందుతున్న సమయంలో ఒక కల కంది :

తల్లి మరణాన్ని కోరే చిన్ననాటి ఇలెక్ట్రా వాంఛ, ఆ మధ్య తల్లి తన ప్రియుని తనకు దూరం చేయడంతో తిరిగి వాంఛ మేల్కొన్నదని ఎనలిస్టు ఆమెకు తెలియజెప్పుతాడు. ఈ విధంగా స్వప్న విశ్లేషణ వ్యాఖ్యానాల ద్వారా శారీరక ప్రస్తుత రోగలక్షణాల వెనుక ఉన్న నిజమైన ఘర్షణను అర్థం చేసుకొంటుంది.

'నేను ఒక చేతితో మా నాన్న చేతిని, రెండవ చేతితో నా ప్రియునిచేతిని వట్టుకొని విమానాశ్రయంలో ఉన్నాను. మా అమ్మపూలతో అలంకరించిన విమానం ఎక్కి ఆకాశంలోకి వెళ్ళి పోయింది (విమానయానం మృత్యువుకు ప్రతీక). అప్పుడు ఒకే మాటుగ దుఃఖం, సంతోషం రెండూ నన్ను ముప్పిరి గొన్నాయి.'

నిరోధ విశ్లేషణ (Resistance Analysis)

ఎనాలిసిస్ మొదలుపెట్టిన ప్రారంభ దశలో 'నిరోధం' ఎదురవుతుందని ఫ్రాయిడ్ కనిపెట్టాడు. నిరోధం అంటే అచేతనంలో జరిగే 'ఘర్షణ'ను అలాగే చెక్కు చెదర కుండా అచేతనంలో ఉంచడం. దీనికి అర్థం మనం అచేతనం లోకి ప్రవేశించ దానికి చేసే ప్రయత్నాలన్నీ విఫలం కావడం, లేదా ప్రయత్నాలను అడ్డుకొనడం. అంటే రోగి ఎదుర్కొనే సమస్యలకు నిజమయిన మూలకారణాన్ని తెలుసుకునే ప్రయత్నానికి అటంకం కలగడం.

విరోధం అనేక రూపాలలో కనిపిస్తుంది. స్వేచ్ఛా సంసర్గంలో కాని, స్వప్న విశ్లేషణలో స్వప్న భాగాలకు సంసర్గం చేయడంలో కాని, వ్యక్తి అయిష్టతను చూపించడం ఒక రూపం.

కొన్ని ఆలోచనల, సంఘర్షణల, ప్రేరణల మధ్య ఉన్న సంబంధాలను చూడ లేక పోవడం మరొక రూపం. ఆలోచనా ధార తెగి తుంపులై మధ్య మధ్య ఖాళీలు ఏర్పడడం నిరోధానికి ఇంకొక రూపం. దీనికి ఉదాహరణగా శారీరక సంస్కర్షణ చేసేటప్పుడు ఆమె ఆలోచనా ధారలో ఏర్పడిన ఖాళీలను గ్రహించవచ్చు :

‘నేను అప్పుడు చిన్నపిల్లను. నాన్న నన్ను సినిమాకు తీసుకెళ్తానన్నాడు. అమ్మ ఇంటికి వచ్చింది. ఏమైందో ఏమో నన్ను ప్రక్క ఇంటి పిన్ని గారి దగ్గర వదలిపెట్టి వాళ్ళిద్దరూ ఎక్కడికో వెళ్ళిపోయారు. నాకు. నాకు ... (ఖాళీ) ...నా మనస్సు శూన్యమై పోయింది. నాకు ఇప్పుడు ఏ ఆలోచన రావడం లేదు’.

మరొక రూపం, మాటమార్పి వేయడం. అంటే ఒక విషయాన్ని గురించి మాట్లాడుతూ చర్చను మరొక విషయంపైకి మళ్ళించడం. శారీరక వేరొక సంస్కర్షణలో, తన జీవితంలోని ఒక ముఖ్య సంఘటనను వివరిస్తూ ఆకస్మికంగా మాట మార్పి చేసింది. అదంత ముఖ్యమయిన విషయం కాదంది. మరొక సందర్భంలో విషయాన్ని మనిషూసి మారేడుకాయ చేసింది. ఆ విషయాన్ని మరొకసారి చర్చించడం అసంభవం అంది. మరికొన్ని సందర్భాలలో రోగి ఎనలిస్టు దగ్గరకు సకాలంలో రాడు. ఇది ఒక అవరోధం. శారీరక ఒకసారి ఎనలిస్టు దగ్గరకు రావడం మరిచి పోయింది. మరిచిపోవడం గూడ నిరోధక రూపమే. ట్రీట్‌మెంట్ (చికిత్స) పూర్తిగా మాని వేయడం గూడ మరొక నిరోధ రూపం. నిరోధాన్ని ఏ రోగి కావాలని ఆచరించడు. అతనికి తెలియకుండానే జరుగుతుంది. అంటే, నిరోధం అచేతనం నుంచి వస్తుంది పాపం. శారీరకకు తన అభిప్రాయాలను మార్చుకొని, కష్టాలను తొలగించు కోవాలని ఉన్నా, ఆమె అచేతనంగా ఎనలిస్టు ప్రయత్నాలను నిరోధించింది. ఇలా అచేతనంగా శారీరక నిరోధిస్తున్నదన్న సంగతి గూడ ఆమెకు తెలియ జేయ వలసిన సమస్యను ఎనలిస్టు ఎదుర్కొన వలసిందే. చికిత్స పురోగమించా లంటే ఎనలిస్టు శారీరకకు ఆమె నుంచి వస్తున్న నిరోధాన్ని గుర్తించేటట్లు చేయాలి. దీనికి ఎంతో నిపుణత కావాలి.

బదిలీ విశ్లేషణ (Analysis of Transference)

చికిత్స పురోగమించే కొలది, రోగి, ఎనలిస్టు ఒకరికొకరు చేరువ అవుతారు. ఎనలిస్టు ప్రభావం రోగి మీద పడుతుంది. రోగి ప్రభావం ఎనలిస్టు మీద పడుతుంది. ఇలా ఇద్దరి మధ్య పరస్పర చర్య (interaction) జరుగుతుంది. ఈ పరస్పరచర్యలో, రోగి గతంలో, తాను తన తల్లి దండ్రుల మీద, మిత్రులమీద, స్నేహితుల మీద ప్రసరింపజేసిన దృక్పథాలను, అనుభూతులను, ఇప్పుడు ఎనలిస్టు మీదకు సారిస్తాడు. అంటే, గతంలో తన జీవితంలో ముఖ్యపాత్ర నిర్వహించి, తనను ప్రభావితం చేసిన వారితో ప్రతిస్పందించిన రీతిలోనే ఇప్పుడు

ఎనలిస్టుకు ప్రతిస్పందిస్తాడు. అంటే, అవే రాగద్వేషాలను, కోపతాపాలను శత్రుత్వ, మిత్రత్వాలను, నిరాకరణలను ఎనలిస్టు మీద ప్రదర్శిస్తాడు.

సైకోఎనాలిసిస్ ను, ఫ్రాయిడ్ ప్రతిపాదించిన మొదటి రోజుల్లో, దానిని ఒక అవాంఛనీయ పరిణామంగా భావించారు. ఎందుకంటే, 'బదిలీ ఎప్పుడూ అణగిపోయిన రాగద్వేషాలను మళ్ళీ ఉపరిశలానికి తెస్తున్నది. కాని 1912 వచ్చేసరికి ఫ్రాయిడ్ 'బదిలీని' చికిత్స విధానంలో ఒక అంతర్భాగంగా గుర్తించాడు. ప్రతి సంఘర్షణ గూడ ఈ బదిలీ ప్రాంగణంలో పరిష్కారం కావలసిందే. ఎందుకంటే, తనలో అణచి వేయబడిన ప్రేమానుభూతులను (ద్వేషానుభూతులను సైతం) బయటికి కురిపించడానికి అనువయన 'వస్తువు'ను వెదక వలసిన అవసరం రోగికి ఎంతో ఎక్కువగా ఉంది. ఆ 'వస్తువే' ఎనలిస్టు.

బదిలీని గుర్తించిన చికిత్సకుడు, 'రోగి తానొక మంచి తండ్రిని పొందాను' అన్న అనుభవాన్ని రోగికి కలిగిస్తాడు. ఇప్పుడు రోగికి మంచి తండ్రో, ప్రియుడో, శత్రువో లభించాడు. ఈ 'వస్తువు' మీదికి జరిగే 'బదిలీ' వాచక రూపం ధరించవచ్చు. ఉదాహరణకు, ఎనలిస్టుతో శారీరక ఇలా అంది :

'ఈ వారం రోజులు ఆఫీసుకు పంగనామాలు పెట్టి మీ ముద్దుల భార్యతో ఎక్కడెక్కడ కులికి వచ్చారు ? రోగులు ఏమైనా మీకేమి లేదు. నేనేమైన మీరు పట్టించు కోరు'.

దీనిని లోతుగా పరిశీలిస్తే, శారీరక లోగడ తండ్రిపై చేసిన ఆరోపణనే, ఇప్పుడు ఎనలిస్టు మీద చేసింది (ఇలాక్ష్టాభావన). మరి కొంత మంది రోగులు తనను ఎనలిస్టు 'సరిగా అర్థం చేసుకోవడం' లేదని విశ్లేషకునిపై అభియోగం మోపుతారు.

ఈ విధంగా లభ్యమైన మారు తండ్రి (మారు ప్రియుడు వగైరా) ద్వారా అసలు తండ్రితో తనకు ఉన్న రాగద్వేషాది 'ఘర్షణ'లను పునర్పరిచి (rehearsal) రోగి వాటిని అధిగమించ ప్రయత్నిస్తాడు. దీని సారాంశం ఏమంటే : గతంలో తల్లితండ్రులతో ఏర్పడిన అవాంఛనీయ సంబంధాల రోగిగ్రస్త ప్రభావాన్ని, మళ్ళీ అలాంటి (గతంలో లాగ) ఔద్వేగిక సన్నివేశంలో తిరిగి పొంది (అంటే అంత ఉద్రేకం తిరిగి పొంది), అంటే, గత నాలుకాన్నే ఇప్పుడు ఎనలిస్టుతో ఆడి-ఈ ఆటలో ఉద్వేగాలను ఎనలిస్టు మీదకు వెళ్ళగ్రక్కి అధిగమిస్తాడు. ఈ విధంగా 'ఘర్షణ' (వేడి) చల్లారిన తరువాత, అంటే రోగిగ్రస్త ప్రభావాన్ని అధిగమించడంలో ఒక విధమైన 'వాస్తవ జీవితానుభవం' (real life experience) కలుగుతుంది. దీనిని 'బదిలీ న్యూరోసిస్' (వ్యత్యయా కరణ నాడీరుగృత (transference neurosis) అంటారు.

నిరోధంలాగే బదిలీ కూడ అచేతన స్థాయిలోనే జరుగుతుంది. అంటే, తనకు తన తలదండ్రుల మీద ఉన్న రాగద్వేషాదులను ఎనలిస్టు మీదకు సారించినట్లు రోగికి తెలియదు. ఈ విషయం ఎనలిస్టుకు తెలుసు. అయితే అతడు ఈ విషయం అప్పుడే రోగికి చెప్పడు.

‘బదిలీ’ని బాగా ఉద్యతం కానిస్తాడు. ఉద్యతం కావడానికి ప్రోత్సహిస్తాడు. ఈ ప్రోత్సాహం, పైన వివరించిన ‘బదిలీ న్యూరోసిస్’ దశ వచ్చేవరకు కొనసాగుతుంది. దీని వల్ల రోగి తన జీవితంలో ‘అర్థవంత మయిన వ్యక్తుల’ (Significant individuals)ను ఏ దృష్టితో చూచింది, వారికి అతడు ఎలా ప్రతిస్పందించింది, ఎనలిస్టుకు అర్థమవుతుంది. కాలం మీద రోగి కూడ గతంలో తన దృక్పథాలు, అనుభూతులు ఏమిటో, అవి ప్రస్తుతం తన రోగగ్రస్త స్థితికి ఎలా దోహదం చేస్తున్నాయో క్రమంగా అర్థం చేసుకొంటాడు.

శారీరక బదిలీ చేసిన ఉద్యోగాలను చూస్తే, ఆమెకు తల్లి మీద ఉన్న ‘ద్విసంవేగ’ స్థితి (ambivalence=ఏక కాలమందే ప్రేమను ద్వేషాన్ని కురిపించడం) తెలుస్తుంది. అంటే, ప్రేమిస్తున్నది, ద్వేషిస్తున్నది. తండ్రితో తల్లికి ఉన్న సంబంధాన్ని తీవ్రంగా గర్విస్తూ, తల్లి చనిపోవాలని ఎంతగానో కోరుకున్నది. అటువంటి కోర్కె మనస్సులో ప్రవేశించినందుకు ఆమె ఎంతగానో నొచ్చుకుని పాపం చేశానని, అపరాధ భావనతో కుంగి పోయి, ఆ కోర్కెను అణచి వేసింది. మళ్ళీ తల్లి ఆ మధ్య ప్రియునితో తన సంబంధాన్ని పడ నీయ లేదు. కనుక పాత కోర్కె (తల్లి మరణం) మోసు లెత్తింది. ఇంత ఎదిగిన తరువాత తల్లి మరణాన్ని వాంఛించ లేదు కనుక, ఆ కోర్కె విరూపితమై (మరో రూపం పొంది), తాను చనిపోతానన్న భయంగా మారి చేతనంలో ప్రవేశించింది. ఈ విధంగా శారీరక మృత్యు భీతిని మనోవిశ్లేషణ పరంగా ‘తల్లి చని పోవాలనే కోర్కె’కు ప్రతీక అని చెప్ప వచ్చు. అంటే, తానెక్కడ తల్లిని చంపుతానో అనే అచేతన భీతి - ఈ భీతిని వెన్నంటిన అపరాధ భావన (తల్లిని చంపడం ఎంతో మహాపాపం గదా!) - ఈ అపరాధానికి తాను మూల్యం చెల్లించాలి గదా. ఈ శిక్షే ఆత్మ దండనం (self punishment)గా మారింది. అందుకే తాను చనిపోతాననే భయం ఇంకో బాధల (తలనొప్పి, తల తిప్పడాలు)తో శారీరక తల్లడిల్లి పోయింది. బదిలీలో అనేకమైన చిక్కులు తలెత్తుతాయి. వాటి అన్నింటినీ ఇక్కడ వివరించడం సాధ్యం కాదు. అన్ని సార్లు ఎనలిస్టు మీద, రోగి దృక్పథం సరళ రూపాలనే అనుసరిస్తుందని చెప్పలేం. రోగి, ఎనలిస్టు మీద రాగ ద్వేషాలు రెండింటినీ కురిపించ వచ్చు. అంతే కాదు. బదిలీ ఒక్క రోగికి మాత్రమే పరిమితం కాదు. చికిత్సకుడు కూడ రోగి మీద రాగద్వేషాలు వెలువరిస్తాడు. దీనిని ‘ప్రతి బదిలీ’ (counter transference) అంటారు. ఈ కారణాల వల్లనే ప్రతిఎనలిస్టు ప్రాక్టీసు పెట్టబోయే ముందు తనను తాను విశ్లేషించు కొని, లేదా విశ్లేషింప చేసు కొని తన ప్రేరణలను, ఘర్షణలను, ‘అంధబిందువు’లను అర్థం చేసు కోవాలి.

బెద్వేగిక పునః శిక్షణ (Emotional Re-Education)

చికిత్స జరిగే మొదటి రోజులలో అచేతన వాంఛలను, ఘర్షణలను వెలికి తీసుకొచ్చే ప్రయత్నం జరుగుతుంది. ఇంతవరకు సూచించిన విధానాలు, వ్యూహాలు, ఉపాయాలు తన ప్రవర్తన లోతులలో నూతన అర్థాన్ని చూడడానికి రోగికి తోడ్పడతాయి. ఇలా కొత్త అర్థాన్ని,

అంతర్దృష్టిని సంతరించుకొన్నంత మాత్రాన ప్రవర్తన దాని అంతట అదే మారి పోదు. ఎనలిస్టు ప్రోత్సాహంతో, కొత్తగా సంపాదించిన నూతన ఆత్మావగాహనను (self understanding) నిత్య జీవితానికి అన్వయించాలి. గతం లోవలే కాక, రోగి కొత్త రీతిలో ఆలోచించాలి, ప్రవర్తించాలి, చూడాలి, అనుభూతి చెందాలి. దీనినే ఔద్యోగిక పునఃశిక్షణ అంటారు.

ఈ శిక్షణను విశ్లేషణ చివరి రోజులలో ఇస్తారు. ఈ విధంగా శారిక తన మృత్యుభీతికి మూలాన్ని అర్థం చేసుకున్న తరువాత, ఆమె తన అనుభూతులను, ప్రవర్తనను మార్చుకోవడంలో, పునర్నిర్మాణంలో ఎనలిస్టు తోడ్పడతాడు. శారిక ఈ నూతన అవగాహనతో తన 'బాల్య అవశేషాల' ను తన మూర్తిమత్వంలోని అంధ బిందువులను గుర్తించి, తల్లితో యథాతథ స్థితిలో ప్రవర్తించి, తల్లిదండ్రులతో సంబంధాలను పరిణతి చెందిన రీతిలో దిద్దుకోవడంలో ఎనలిస్టు తోడ్పడతాడు. ఈ విధంగా శారిక పురోగమించిన తరువాత ఎనలిస్టు, శారికలు ఇద్దరు ఏకాభిప్రాయానికి రావడంతో చికిత్స విరమింప బడుతుంది.

శారిక కేసు ఇడివస్ (ఇలాక్టా) భావన ప్రాముఖ్యాన్ని 'బాల్యానుభవాలు, తదనంతర ప్రవర్తనను ప్రభావితం చేస్తాయి' అన్న ఫ్రాయిడ్ సిద్ధాంతాన్ని ప్రతిబింబిస్తుంది.

ఫ్రాయిడ్ కనిపెట్టిన ఈ నూతన చికిత్సా విధానంలో రోజుకు ఒక గంటచొప్పున, వారానికి ఐదు రోజుల చొప్పున, మూడు నాలుగు సంవత్సరాల కాలం చికిత్సకు అవసరం కావచ్చు. 'నిమిషానికి ఇంత ఫీజు' అని వసూలుచేస్తారు. కాబట్టి ధన వ్యయం కూడ చాలా ఎక్కువ అవుతుంది. అందుకని ఈ చికిత్సలు ధనవంతులకే పరిమితం. విడి ఏమైన, సైకో ఎనాలిసిస్ ముఖ్యలక్ష్యం మూర్తిమత్వంలో ఆశించిన మార్పులు తీసుకు రావడం, ప్రవర్తనకు సంబంధించిన అంతర్ దృష్టిని పెంచడం, వ్యక్తిలో 'ఏకత'ను సాధించడం, మానసిక పరిణతిని తేవడం. సైకో ఎనాలిసిస్ ప్రయోజనంపై భావిచరిత్ర ఏ తీర్పునిస్తుందో తెలియదు కాని, మానవుని దుఃఖాన్ని బాపే మహాయజ్ఞంలో ఇది ఒక ముఖ్య సమిధ అని చెప్పక తప్పదు.

ఇప్పటికీ, చాలామంది ఫ్రాయిడ్ దీర్ఘకాలిక విధానాన్నే ఉపయోగిస్తున్నా, దీనితో విసిగిన కొందరు, కాలాన్ని వ్యయాన్ని తగ్గించడానికి ఫ్రాయిడ్ విధానాలలో కొన్ని మార్పులు చేశారు. వీరిని 'నవ్య ఫ్రాయిడియన్లు' అంటారు. వీరిలో మొదట ఫ్రాయిడ్ అనుయాయులై తరువాత చీలి పోయిన యూద్లర్, స్టెకల్, యూంగ్, రాంక్, ఫెరెంక్షీ, రీక్లు గాక, చీలిపోని జోన్స్, బ్రిల్లే కాక, ముఖ్యంగా నవ్యఫ్రాయిడియన్లు అనదగిన కరేన్ హార్నె, హారీసాక్ సలివాన్, ఫ్రామ్, యాండర్సన్ ను ముఖ్యులు. ఫ్రాయిడ్ బాల్యానుభవాలకు ఎక్కువ ప్రాముఖ్యాన్నిస్తే, నవ్య ఫ్రాయిడ్ యన్లలో ఎక్కువమంది వ్యక్తి ప్రస్తుత పరస్పర సంబంధాలకు, ప్రస్తుత జీవన సన్నివేశాలకు, అధిక ప్రాముఖ్యాన్నిస్తారు. అంతే కాదు, వీరు ఫ్రాయిడ్ విధానంలో ముఖ్యమైన దాంత లైంగిక వాంఛలకు, ఘర్షణలకు అంత ప్రాముఖ్యం ఇవ్వలేదు. రోగి ప్రస్తుత బాధలను తగ్గించక, ఆతని స్వభావాన్ని మార్చాలనే ఫ్రాయిడ్ సిద్ధాంతాన్ని వీరు ఎక్కువగా విమర్శిస్తారు.

మనోవిశ్లేషణ - కళాసాహిత్యాలు

ఫ్రాయిడ్ మనోవిశ్లేషణ, ప్రపంచం దృక్పథాన్నే మార్చివేసింది. మనిషి తనను, ఇతరులను అంతకు ముందు చూడని కోణాల నుంచి చూస్తున్నాడు. అలాగే కళను, సాహిత్యాన్ని నూతనంగా దర్శించడం ఆరంభమైంది. ఎలాగంటే, మనిషి మేల్కొని ఉన్నంతసేపు సమాజ నీతి, రీతి అతని చేతనానికి కట్టలు వేస్తాయి. సమాజం కోసం అతడు తన అసలు అంతరంగాన్ని బయట పెట్టక తెచ్చి పెట్టుకొన్న 'ముఖం'తో ప్రవర్తిస్తాడు. తరువాత తరువాత ఈ ముఖాన్నే అతడు అసలైన అంతరంగంగా భ్రమిస్తాడు. అసలు అంతరంగం (అచేతనం) అతనికి దూరమవుతుంది. ఇది కలలు, సంస్కరణ, స్వైరకల్పనల ద్వారా అభివ్యక్త మవుతుంది. అంతేకాక, మహాకవులు, కళాకారులు తాము సృష్టి చేసేటప్పుడు, వారికి తెలియ కుండానే వారి 'అసలు అంతరంగం' బహిర్గత మవుతుంది. ఎలాగంటే, మహాకవులు, కళాప్రజ్ఞలు సృష్టి చేసేటప్పుడు 'విమర్శక శక్తి' (చేతనం) ఉపసంహరించ బడి, అచేతనం అభివ్యక్త మవుతుంది. అందుకే కళాసృష్టిని, సృజనాత్మక రచనలను 'ఆత్మాభివ్యక్తీకరణ' (Self expression) మంటారు. ఈ కారణం కళా ఖండాలు, రచనలు ఆధారంగా వాటి ప్రజ్ఞల మూర్తిమత్వాలను విశ్లేషించడం జరుగుతుంది. 'మొనాలిసా' చిత్రం ఆధారంగా లీనార్డ్ దావిన్నీని, 'మోజీజ్' (Mojes) చిత్రం ఆధారంగా మైకలాంజెలోని, ఫ్రాయిడ్ విశ్లేషించాడు. ఎప్పుడో చరిత్ర కాలగర్భంలో కలిసిపోయిన మహామహులను 'అర్ధం' చేసుకోవడానికి సైకో ఎనాలిసిస్ తోడ్పడుతుంది. సైకోఎనాలిసిస్ విశ్లేషించినవారిలో జీసస్, పాల్, లూథర్ లాంటి మతవాదులు, అలెగ్జాండర్, ఎనిమిదవ హెన్రీ, ఎలిజబెత్ రాణి, నెపోలియన్, విక్టోరియా రాణి, విల్సన్, లెనిన్ మొదలగు పాలకులు, సార్వ,

బెతోవెన్, స్కూబర్డు, వాన్ గాగ్ల వంటి కళాకారులు, సోక్రటీజ్, డార్విన్, పోపన్ హార్, నీచే, రూసో, టాల్స్టాయ్ల వంటి దార్శనికులు, హోమరు, అనటోల్ ఫ్రాన్స్, చార్లెస్ బ్రాంట్, ఎమిలీ బ్రాంట్, మొపాసా, డ్యూమా, ప్లాబర్, గోథే, మార్కెట్స్, ఆస్కార్ వైల్డ్, ఫో మొదలైన రచయితలు, లేడి మాకెటె, హామెట్, సలోమీ మొదలైన రచనలు, సోఫోక్లీజ్ సృష్టించిన పాత్రలు ఉన్నారు. ఈ మధ్యనే 'గాంధీ'ని ఎరిక్ ఎచ్. ఎరిక్సన్ 'గాంధీస్ ట్రూత్' అనే గ్రంథంలో విశ్లేషించాడు. ఈయన మార్టిన్ లూథర్ కింగ్ ను కూడా విశ్లేషించాడు.

మనిషి ప్రవర్తనను అచేతనం ప్రభావితంచేస్తుంది కనుక, కళా సాహిత్యాదులు మానవ ప్రవర్తనే కనుక, వాటిని అచేతనం ప్రభావితంచేస్తుంది. కళాసాహిత్యాదులు 'అత్యభివ్యక్తి కరణాలే' అన్న సత్యాన్ని మూడుకోణాల నుంచి వివరించ వచ్చు. మొదటిది 'అచేతనాభి వ్యక్తికరణమే కళ' . ఇది ముఖ్యంగా అధివాస్తవిక సిద్ధాంతంలో కనిపిస్తుంది. రెండవది, సృజనాత్మక ప్రక్రియను వివరించడం. మూడవది, ప్రాయీడ్ వెలికి తెచ్చిన భావగ్రంథాలు (complexes), రక్షణ కవచాలు (defense machanism) విశ్వ సాహిత్యాలలో యుగయుగాలలో ఎలా చోటుచేసుకొన్నాయో ప్రధర్శించడం.

అధివాస్తవిక వాదం (Surrealism)

కవులను, కళాకారులను ఉన్నాడులనడం పరిపాటి. వాళ్ళు ఏవో లోకాల్లో నివసిస్తుంటారు. ఫ్రెంచికవి, ప్రాయీడ్ అనుయాయు అయిన ఆండ్రీ బ్రెటన్ మొదటి ప్రపంచ యుద్ధంలో గుండు దెబ్బలు తిన్న సైనికులను పరిశీలించి 'కళ, ఉన్నాదాలు సహోదరులే', అన్నాడు. ఆ తరువాత అతడు తన అచేతనాన్ని అన్వేషించ దానికి సమ్మోహ నిద్ర (hypnotism) నాశ్రయించాడు. సమాధ్యవస్థలో ఉండి రచనకు ఉపక్రమించాడు. 1921లో ఇతడు, తన తోటికవి అయిన ఫిలిప్, తమ 'స్వయంచాలిత' (automatic) రచనలను ప్రచురించారు. క్రమాన్ని, అర్థాన్ని పట్టించుకో కుండ, తమ అచేతన భావనా ప్రపంచం నుంచి, వాటి అంతట అవే రూపుదిద్దుకొన్న ప్రతిమలు, పదాలతో, ఈ కళా ఖండాలను సృష్టించారు. ఈ తరువాత 1924 'అధివాస్తవిక విధాన ప్రకటన' (manifesto of surrealism)ను ప్రచురించాడు.

'అచేతన మనస్సు యొక్క అభివ్యక్తికరణమే కళ' అని ఆ ప్రకటనలో సిద్ధాంతీకరించాడు. అందువలన కళాకారుడు ఏ రంగానికి (కళ, సాహిత్యం, చిత్రలేఖనం, శిల్పం, సంగీతం) చెందిన వాడైన, సాంప్రదాయక హేతుబద్ధతను, క్రమతను, అర్థాన్ని చేతన ఆలోచనలను విస్మరించి, అనంతంగా సుసంపన్నమైన తన అచేతన అంతరంగాన్ని ఆశ్రయించాలి. హేతువు (విమర్శక శక్తి) విధించే బంధాలను భేదించాలి. తనకేదో బుద్ధికౌశలం ఉన్నదన్న నటనను మాని, ప్రతి కళాకారుడు తాను తన స్వప్నాలకు నమ్మకమయిన ప్రతీక కావాలి. హేతుబద్ధతా శృంఖలాల నుంచి బయటపడిన వానికి 'కేవల సత్యం' (Absolute truth), లేదా 'అధివాస్తవికత'

(Surrealism) గోచరిస్తుంది' అని ప్రకటించాడు. బ్రెటన్ ఈ విధమైన సిద్ధాంతీకరణం చేయక ముందు నుంచే అధివాస్తవిక కళాతత్వాలు ఉన్నాయి. పదిహేనవ శతాబ్దికి చెందిన గోథిక్ స్వైరకల్పనలకు చెందిన హిరోనిమిస్ బోన్స్ చిత్రాలలో, పద్దెనిమిదవ శతాబ్దికి చెందిన స్పెయిన్ కళాకారుడు ఫ్రాన్సిస్కో గోయా చిత్రాలలో, అమెరికాకు చెందిన ఎడ్గార్ అలెనోపో చేసిన పీడకలల లాంటి ఆలోచనా సరళిలో అధివాస్తవికతా వాసనలు కనిపిస్తాయి.

అయితే, అధివాస్తవిక వాదానికి ముందు దీనిని బోలినదే మరొకటి ఉంది. దాని పేరు 'డాడా'. ఇది మొదటి ప్రపంచ యుద్ధం సృష్టించిన భీభత్స భయానకత నుంచి జనించింది. 1945లో స్విట్జర్లాండ్లో సామ్యవాదులైన కొందరు యువకులు చేరి-'ఈ యుద్ధం, ఈ ప్రళయం, ఈ అనర్థాలు' కలుషిత అతిపారిశ్రమీకృత నాగరికత యొక్క అనివార్య ఫలితాలనీ, పాశ్చాత్య సమాజం ఆదరించే విలువలు, ప్రగతి, జాతీయత, భౌతికత, వలస వాదాలు ఈ అనర్థాలకు మూలమనీ నిర్ధారించారు. కనుక ఈ విలువలను నిర్మూలించడం తమ కర్తవ్యంగా భావించారు. అందుకని ఈసిద్ధాంతాలు, వ్యవస్థలు అర్థరహితాలు, అసంబద్ధాలు అన్నారు. ఈ యుద్ధ ఘుర్జిత ప్రపంచానికి అర్థం ఉందా ? అర్థం ఉంటే యుద్ధం ఉంటుందా ? అందుకని కళకు అర్థం ఉండదు.

విభ్రాంతి కొలిపే నినాదాలను ఇవ్వడంలో మొనగాడు రొమేనియాకు చెందిన ట్రిస్టన్ జారా (Tristan Tzara) పెద్ద పెద్ద రాజ్యాంగ వేత్తలను తలదన్నే రీతిలో 'మేము మానవాళి మొహాన ఉమ్మివేస్తాం', అని ప్రకటించాడు 1916లో, 'డాడా' అంటే 'హేతురాహిత్యం' ఉన్న వ్యవస్థ నంతా ముందు తుడిచి పెట్టాలి' అన్నాడు. జారాకు, అతని అనుచరులకు పవిత్ర మయిన దంటూ ఏదీ లేదు. ఎందుకంటే, దేనికీ అర్థం లేదు. అందుకే వాళ్ళు తమ వాదానికి అర్థరహిత మయిన పేరునే పెట్టారు. పేరు పెట్టిన విధానం గూడ అర్థ రహితమే. నిఘంటువు తెరచి నప్పుడు కన్ను యాదృచ్ఛికంగా ఏ పదం మీద పడితే ఆ పదాన్ని స్వీకరించారు. అలా లభించిన పదమే 'డాడా'. డాడా అంటే ఫ్రెంచి భాషలో ఆట గుర్రం (బొమ్మ గుర్రం).

పిచ్చి పట్టిన మానవాళికి పిచ్చి కుదిర్చే వైద్యం యుద్ధాంతానికి బెర్లిన్, హనోవర్, న్యూయార్క్లకు ప్రాకింది. బ్రెటన్ దీనిని ఫ్రాన్స్కు తీసుకు పోయాడు. ఏ సిద్ధాంతానికీ అర్థం లేదని ప్రవచించే సిద్ధాంతానికి మాత్రం అర్థం ఎలా ఉంటుంది? అందుకని దాని వినాశ బీజాలు దానిలోనే ఉన్నాయి. అందుకని అది 1920ల నాటికే వాడి పోయింది. కాని డాడా శక్తిని ప్రతిబింబించ దానికి ఒక 'నూతన అర్థం' కావాలని బ్రెటన్, ఇతరులు భావించారు. వారు ఈ నూతన అర్థాన్ని 'అధివాస్తవికత'లో చూచారు. బ్రెటన్కు డాడా అనేది ఒక మానసిక స్థితి (State of mind). డాడా మాదిరి కాక అధివాస్తవికవాదం స్వేచ్ఛాయుత, విప్లవాత్మక, స్వతంత్ర కళను ఇచ్చింది. బహిరంగంగా, అమాయక బాల్య స్వైర కల్పనలను, స్వప్నాల సర్వశక్తి మంతత్వాన్ని చేరడం ద్వారా కనుగొన్న నూతన సత్యం అది'.

ఈ అధివాస్తవిక కళాసృష్టిలో కవి, కళాకారుడు తమ చేతనలోచనలను ఉపసంహరించుకొని, అచేతనపు లోతుల నుంచి పదాలను, ప్రతిమల (images)ను నిర్మింబంధంగా కాగితం మీదికి ప్రవహింపజేస్తారు. పైకి అసంబద్ధంగా కనిపించే ఆలోచనలు, మామూలుగా అంతన పొంతన లేని ప్రతిమలు, ఒకదాని సరసన ఒకటి, కలగావులంగా కనిపించడంతో, అపూర్వమయిన ఫలితాలు కనిపించాయి. ఉదాహరణకు, సిగరెట్టు ప్యాకెట్టు, కొండ కొలనులో ఈత కొట్టడం, ముఖంమీద ఉండవలసిన కన్నును అరచేతిలోనో, పాదం అడుగుననో చూపడం, మొదలైన వాటిని గ్రహించ వచ్చు. ఈ పద్ధతిలో డాబీ, మాగ్రిత్లు అనితర ప్రతిభను కనపరచి ఒక 'కొత్త కొలత'ను, ఒక నూతాధ్యాన్ని, సంతరించి పెట్టారు. జేమ్స్ జాయిన్ రచించిన నవల 'యూలిసిస్' ఈ కోవలో అగ్రశ్రేణికి చెందింది. అధివాస్తవిక వాదులు సాధించింది ఏమంటే, ఆత్మ (psyche)కు సంబంధించిన అపూర్వ ప్రపంచాన్ని దర్శింప జేయడం. దాని లోతులను, సంక్లిష్టతలను సైకో ఎనాలిసిస్ విస్ఫారింప లేసంతగా ప్రదర్శించడం, మానవశీలంలోని అపేక్ష కతను, అర్థరాహిత్యాన్ని, స్వైరకల్పనను ప్రదర్శించి ఇవి వ్యక్తులను, సమాజాలను ఎలా ప్రేరేపిస్తున్నవో తెలియజేయడం.

సృజనాత్మక ప్రక్రియ

ఇప్పుడు రెండో కోణమైన సృజనాత్మక ప్రక్రియను పరిశీలిద్దాం. సహజ పరమయిన సృజనాత్మక శక్తి లేదా కళాశక్తి ఒక వ్యక్తికి ఎలా వస్తుందో, అది ఎలా అభివ్యక్తమవుతుందో ఇంతవరకు శాస్త్రానికి తెలియదు. అయితే సైకో ఎనాలిసిస్, ఒక వ్యక్తి కళాభిముఖుడ ఎందుకవుతున్నాడో, కళ వ్యక్తి అంతర్గత తృప్తిను ఎలా చల్లారుస్తుందో వివరిస్తుంది. ఉదాత్తికరణ (sublimation) ద్వారా తిన్నగా అభివ్యక్తం కావడానికి వీలులేని సహజాతాలు ఎలా తృప్తమవుతున్నాయో మనం తెలుసుకొన్నాం. కవి, గాయకుడు, శిల్పి, చిత్రలేఖకుడు-ఎవరైన కానీ, వారు ఎన్నుకొనే మాధ్యమాల మధ్య తేడా ఉండవచ్చును గాని, వారి సృష్టి వెనుక ఉన్న మనోవైజ్ఞానిక ప్రక్రియలో మాత్రం తేడా ఉండదు. కవులకేవో ప్రత్యేక శక్తులున్నాయని, సాహితీ, పౌరాణిక సంప్రదాయం అంటున్నది. కాని ఈ ప్రత్యేక శక్తులు కళాకారు లందరికీ సమానమే. మతపరంగా ఈ ప్రత్యేక శక్తిని సాక్షాత్కారం (revelation) అని, దానినే సాహితీ పరంగా చెప్పువలసి వస్తే ప్రేరణ (inspiration) లేదా కవితావేశమని అంటారు. ప్రవక్త సువార్తను తెన్నే, కవి దేవుని చేతిలో పరికరమై, 'ఏ ఇతర మానవుడు తాకని, తాక లేని విషయాలను స్ఫురిస్తాడు. మరి కవికి ఈప్రత్యేకత ఎందుకున్నదంటే, తాను పలకడం లేదు, పలికించెడి వాడు రామభద్రుడు.

ఈ విధంగా సంప్రదాయం వాకొన్న 'ప్రేరణ' కళాస్రస్థ అనుభవించిన మనోవైజ్ఞానిక సంక్లిష్ట ప్రక్రియకు అన్వయిస్తుంది. మరి ఈ ప్రేరణ అంతరంగానికి సంబంధించినదైతే, బయట ఎక్కడినుంచో (ఏ రామచంద్రుడి నుంచో) వచ్చినట్లు ఎందుకు అనిపిస్తుంది ? కవి తన

ఆలోచనలను 'యథాతథం'గా చూడక వాటిని 'ప్రక్షేపణ' (projection)లో చూస్తాడు. ప్రక్షేపణం అంటే ఆలోచనను బాహ్యీకృతం చేయడం. అలాంటప్పుడు బాహ్య ఆలోచన తనను 'ఆవేశించింది' అంటే ఆశ్చర్యం ఏమీ లేదు. ప్రక్షేపణం కారణంగా తన ఆలోచనే బయటి ఆలోచనగా గమ్యమాన మవుతుంది.

ఈ విషయాన్ని అర్థం చేసుకోవాలంటే మనం దీనిని ఫలప్రదాలోచన (Productive thinking), లేదా ఉత్పాదకాలోచనతో పోల్చాలి. ఫలప్రదాలోచన కేవలం చేతనం మీద ఆధారపడదు, ప్రాకృతన పాత్ర ఉంటుంది. మొదట మిణుకు మిణుకు మంటూ ప్రారంభమైన ఆలోచన అంతిమ రూపం దాల్చేవరకు పట్టిన సమయాన్ని 'పొడుగుడు కాలం' లేదా 'ఉత్పాదక కాల విలంబనం' (productive time lag) అంటారు. ఈ విలంబనంలో ప్రాకృతన ప్రక్రియ నెమ్మదిగా విస్తరిల్లి చేతన మవుతుంది. ప్రాకృతన విషయాలు మనకు తెలియవు. అందువలన ఆ విషయం చేతనమై నప్పుడు మనకు ఏదో ఆకస్మికంగా తట్టిన ట్లనిపిస్తుంది. అంతే కాదు, ఆలోచన బయట ఎక్కడి నుంచో వచ్చినట్లుగా గూడా అనిపిస్తుంది. దీనినే మనం 'అంతర్ దృష్టి' (insight) అంటాం. న్యూటన్ ప్రాకృతనంలో కొట్టుమిట్టాడుతున్న గురుత్వాకర్షణ సిద్ధాంతం, అతడు ఆపిల్ పతనాన్ని దర్శించి నప్పుడు, ఆకస్మికంగా చేతనంలోకి వచ్చింది. ఆపిల్ ప్రేరణకర్త అయినట్లు భావించబడింది. న్యూటన్ గూడ అలాగే అనుకున్నాడు. ప్రాకృతనలోని విషయం విస్తరిల్లి చేతన మైనప్పుడు కలిగే ఆకస్మిక వింత అనుభవం ఒక్కటే సృజనాత్మక ప్రక్రియ ముఖ్య లక్షణం కాదు. మరొక లక్షణం ఉంది. అది అర్థచేతనం (Semi-conscious). దీనినే ప్లేటో 'కవితావేశం', 'కవితోన్మాదం', 'ఉత్పాదకోన్మాదం' (Productive madness) అన్నాడు. ఈ ఉన్మాదం అనేది ఈగో యొక్క ఒక విస్తృత స్థితి. ఈ స్థితిలో అచేతన విషయాలు ప్రాకృతన స్థితిని చేరుతాయి. ఆ స్థితిని ఆత్మీకానుభవ పరంగా చెప్పాలంటే, పదాలు లేక ఆకృతులుగా రూపొందాలనీ, అభివ్యక్తం కావాలనీ ఉరకలు పరుగులు తీసే ఆలోచనల, ప్రతిమల ప్రవాహం : కళాసృష్టిలో జరిగే ప్రక్రియ ఇదే.....

ఇలాంటి ప్రక్రియ మనకు స్వప్న శిల్పంలో¹ గూడ కనిపిస్తుంది. అందుకే కళానిర్మితికి, స్వప్న నిర్మితికి దగ్గర సంబంధం ఉంది. స్వప్నం రూపు దాల్చే టప్పుడు అణచబడిన ఇడ్వంఛలు స్థానాంతరీకరణం (displacement) క్షుప్తీకరణం (condensation) (ఈ రెండింటిని ప్రాథమిక ప్రక్రియ అంటారు. చెంది ఒకే సంజ్ఞగా రూపాంతరం చెందవచ్చు. అసభ్యపుటాలోచనలు సభ్యప్రతీకల వెనుక దాగి ఉండవచ్చు. ఇటువంటి క్రమరహితమైన సంజ్ఞలను, ప్రతీకలను, ఈగో గుర్తించడానికి ప్రయత్నిస్తుంది. ఈ గుర్తింపునే గౌణపూరాణం (Secondary elaboration) అంటారు. అంటే, ఈగో ఈ గుర్తింపులో ఇతరులకు అర్థమయ్యేటట్లు ఆ ప్రతీకలకు ఒక

1. స్వప్నాలను గురించి విపులంగా తెలుసుకోవాలంటే ఈ రచయిత వ్రాసిన "స్వప్న సందేశం" చూడుడు.

క్రమతను ఆపాదిస్తుంది. దీనిని బట్టి కళానిర్మితిలోను, స్వప్నశిల్పంలోను ఈగో ఒకే రకమైన పాత్ర నిర్వహిస్తుంది. కొంచెం తేడాతో.

వ్యక్త స్వప్నంలో ఈగో లక్ష్యం ప్రతీకల వెనుక ఉన్న ఆలోచనలను దాచడమైతే, కళాఖండంలో ఆలోచనలను ఇతరులకు అర్థమయ్యే రీతిలోకి మలచడం.

నిత్యకృత్యాలలో మనం ఒకరి ఆలోచనను ఒకరు తెలియజేసు కోవడం లాంటిది కాదు ఇది. కళాఖండంలో ప్రాథమిక ప్రక్రియ లక్షణాలు కొన్ని ఉంటాయి. మామూలు వాక్యాలలో కంటే పద్యాలలో పదాలకు 'నిండు' అర్థం ఉంటుంది. కొన్ని పదాలకు అనేకార్థాలుంటాయి. వ్యాకరణాన్ని పాటించక పోయినా పద్యంలోని పదవిన్యాసానికి ఒక అర్థం ఉంటుంది. రూపకాలకు కావలసిన చోటు ఒకటి ఉంటుంది. ప్రతీకలకు సుదీర్ఘమైన గొలుసుకట్టు ఆలోచనలుంటాయి. కవిని సంతృప్తి గొలిపే రీతిలో పద్యం ఏకబిగిన రూపొంది, అభివ్యక్తంగావచ్చు. ఇది పూర్వ సిద్ధమైనదిగా భావించవచ్చు. కొన్నిసార్లు కవి అభివ్యక్తి కోసం విపరీతంగా పెనుగులాడ వచ్చు. కళాకారునికి కళాఖండంతో ఉన్న సంబంధం శ్రామికునికి శ్రమతో ఉన్న సంబంధంకంటే భిన్నమైంది. కళాఖండం కళాకారుని ఆత్మలోని భాగం. కొన్నిసార్లు అంత కంటే ఎక్కువ గూడ. మనోవిశ్లేషణపరంగా చెప్పాలంటే, కళాకారునిలోని వ్యక్తి (person) నుంచి స్వసురాగం (Narcissism) అతని కళాఖండం మీదికి మరలుతుంది. కొన్ని సందర్భాలలో కళాకారుడు తన సృష్టి నుంచి ఎప్పటికీ వేరు పడ లేడు.

ఉన్మాదికి, కళోన్మాదికి ఉన్న తేడా ఒక్కటే. ఉన్మాదిలో ఈగో ప్రాథమిక ప్రక్రియను అదుపు చేయ లేడు. ఉత్పాదకోన్మాదంలో ఈగో అదుపు చేయ గలుగుతుంది.

భావ గ్రంథులు (Complexes)

ఇప్పుడు మూడవ పక్షమైన కాంప్లెక్స్ నుంచి పరిశీలిద్దాం. ఫ్రాయిడ్ మనో విజ్ఞానంలోకి అనేక ప్రేరణల (వీటిని సాంకేతికంగా భావగ్రంథులు అంటారు)ను ప్రవేశపెట్టాడు. ఈ మౌలిక ప్రేరణలు విశ్వసాహిత్యంలో వివిధ కాలాలలో ఎలా అభివ్యక్తమయ్యాయో గమనిస్తే చాలు. మనోవిజ్ఞానశాస్త్రం చదవడానికి, ఒకడు కవి, కళాకారుడు కావడానికి - కాకపోవడానికి ఏమీ సంబంధం లేదు. ఫ్రాయిడ్ పుట్టక ముందు వేల సంవత్సరాల పురాణాలలో, సాహిత్యంలో, కళలలో అంతర్నితాలుగా మౌలిక ప్రేరణలు (భావ గ్రంథులు) అభివ్యక్తమవుతూనే ఉన్నాయి. అయితే అవి ఫ్రాయిడ్ ఫలాన ఫలాన భావగ్రంథి అని విడమరచి చెప్పే వరకు ఎవరికీ తెలియవు. పాపం వాటిని సృష్టించిన కవులకు, కళాకారులకే తెలియదు. వాటిని విడమరచి చెప్పటప్పటికీ ప్రపంచం విశ్రాంతమైంది. సంస్కృతి, నాగరికతలు మౌలిక ప్రేరణలను అణచి వేసిన కారణంగా అవి అచేతనాలై, తెలియకుండానే ఉదాత్తీకరణం ద్వారా సాహిత్యంలో, కళలలో అభివ్యక్తమవు తాయి. కొడుకు తల్లిని ప్రేమించి, తండ్రిని ద్వేషించడం, కూతురు తండ్రిని ప్రేమించి తల్లిని

ద్వేషించడం, తల్లి కొడుకును, తండ్రి కూతురును ప్రేమించడం, తనను తాను ప్రేమించుకోవడం, తన జాతి వాళ్ళను (మగవారు మగవారిని, స్త్రీలు స్త్రీలను) ప్రేమించడం, లాంటి మౌలిక ప్రేరణలను ఏ సమాజమూ ఎప్పుడూ అంగీకరించదు. అయితే ఆ ప్రేరణలు అసలు లేకుండా పోవు సంస్కృతి వాటిని అణచివేసి నందువల్ల అవి అచేతనాలైపోతాయి.

ఇడిపస్ భావ గ్రంథి (Oedipus complex)

కొడుకు తల్లిని కామించి, తండ్రిని ద్వేషించడం. ఈ ప్రేరణ గ్రీకు మహానాటకకర్త సోఫోక్లీజ్ రచించిన 'ఇడిపస్ రెక్స్' నాటకంలో అభివ్యక్తమవుతుంది. ఇడిపస్, తండ్రి అని తెలియకుండానే తండ్రిని సంహరించి, తల్లి అని తెలియకనే తల్లిని వివాహమాడి సంతానాన్ని పొందుతాడు. ఇదే ప్రేరణను మనం షేక్స్పియర్ వ్రాసిన 'హామెట్'లో చూస్తాం. హామెట్ పినతండ్రిని చంపడానికి తగిన కారణం, బలం ఉండి గూడ చంప లేదు. కారణం ! తాను తండ్రిని అచేతనంగా ద్వేషించాడు. ఆ ద్వేషించిన తండ్రిని చంపినవాడు పిన తండ్రి. తాను చేయ వలసిన పనిని పినతండ్రి చేశాడు. కనుక తాను, పినతండ్రి వేరు కాదు. అందుకే పినతండ్రిని చంపమని ప్రేత రూపంలో తండ్రి ఇచ్చిన ఆదేశాన్ని ఖైదలదాల్చ లేదు. అలాగే హామెట్ తల్లిపై స్థిరీభవనం చెందాడు (తల్లిని అచేతనంగా కామించాడు) కనుకనే ఓఫీలియాను చేపట్ట లేక పోయాడు. కొంతవరకు మన కాశీమజిలీ కథలలోని 'గొల్లభామ' కథ దీనికి చేరువగా ఉంటుంది. ఇంద్రుని కొడుకు కుత్యభైరవుడు తనకూ, తన తండ్రికి గల మౌలిక ఆధారంగా ఇంద్రుని భార్య అయిన శచీదేవిపై ప్రణయం సాధిస్తాడు.

ఇలెక్ట్రా భావ గ్రంథి (Electra complex)

కూతురు తండ్రిని కామించి తల్లిని ద్వేషించడం. దీనిని స్త్రీల ఇడిపస్ కాంప్లెక్స్ అనవచ్చు. ఇలెక్ట్రా విషాదపూరిత నాటకంలో, రంకులాడి అయిన తల్లిని, సోదరుడు ఒరిస్టీజ్ చేత ఇలెక్ట్రా సంహరింపజేస్తుంది. ఆమెరికా మహానాటక కర్తలలో ఒకరైన యూజిన్ ఓనిల్ (Mourning becomes Electra) నాటకాన్ని రచించాడు. ఇందులో ప్రస్తుటంగా ఆధునిక అమెరికన్ నాటక రంగానికి తగినట్లు ఇలెక్ట్రా భావగ్రంథిని ప్రవేశపెట్టాడు.

మెడియా కాంప్లెక్స్ (Medea complex)

గబగబ పరిపక్వం చెందుతున్న అందాల కూతురు సోయగాల ముందు తన అందం ఆకర్షణలు వెలవెలా పోతున్నాయని వాపోతూ, తనకు తెలియకనే ఏమూలో కూతురును ద్వేషించి, ఆమెపై క్రౌర్యం కురిపించే తల్లుంటారు. అయితే ఆ క్రౌర్య ప్రదర్శన నాగరకతా పరిధులకు లోబడే ఉంటుంది. ఈ ప్రవృత్తిని 'మెడియా భావ గ్రంథి' అంటారు. గ్రీకు పురాణంలో తన

భర్త జానస్ తన మీది ప్రేమను తమ సంతానం మీదికి మరల్చినప్పుడు, మెడియా ఉక్రోషంతో ఆ పిల్లలను అతనికి దక్కకుండా చేస్తుంది.

ఫెడ్రా కాంప్లెక్స్ (Phedra complex)

తల్లి కొడుకును కామించడాన్ని 'ఫెడ్రా కాంప్లెక్స్' అంటారు. గ్రీకు పౌరాణిక యుగంలో గూడ ఇటువంటి సందర్భం అనూహ్యం గనుక 'హెపోలిటస్'ను మారుకొడుకుగా చూపిస్తాడు యురిపిడీజ్. ఆదిశక్తి తనపుత్రుని భర్తగా స్వీకరించి ప్రపంచ సృష్టి గావించడం హిందువులకు తెలుసు.

హెరాక్లిజ్ కాంప్లెక్స్

తండ్రి తన సంతానాన్ని సంహరించడాన్ని 'హెరాక్లిజ్ కాంప్లెక్స్' అంటారు. యురిపిడీజ్ హెరాక్లిజ్ రచనలో ఉన్నాడీయై తన సంతానాన్ని చంపినట్లు కనిపిస్తాడు. విశ్వసాహిత్యంలో దీనికి ఉదాహరణలు కోకొల్లలు.

లాట్ (Lot) కాంప్లెక్స్

లాట్ అతని కూతుళ్ళతో నిదురించడాన్ని గురించి యూదు పురాణం చెబుతుంది. బ్రహ్మ కూతురైన సర్వస్వతికి గల పత్నీత్వం మనకు తెలుసు. సర్వాధి దేవుడైన జ్యూస్ (Zues) ఆల్కెమీన్తో ఏకశయ్యాగతుడైనాడు. తలిదండ్రుల-బిడ్డల మధ్య సంబంధాలే గాక, సోదరీ సోదరుల మధ్య లైంగిక సంబంధాలు అసంఖ్యాకాలు.

డాన్ జాన్ కామలాలస (Don Jan erotoniania)

డాన్ జాన్ కామలాలసలో తనని తన ప్రియురాలి కౌగిలి నుంచి ఆమె తరిమి వేసినట్లు పారిపోతాడు. ఏదో అంతర్గతశక్తి త్రోసినట్లు, అంతలోనే ఆనె అభిమానానికి ఆమెను క్రూరంగా త్యజిస్తాడు. త్యజించడం మరొకామె కౌగిలిలో ప్రవేశించ దానికే, ఈ రకమైన రెండుప్రక్కల పరుగును (ద్విపార్శ్వానుభవాన్ని) సైకో ఎనాలిసిస్ తల్లిని అచేతనంగా కోరడమే నని తేలింది. ఎందుకంటే, ఏ స్త్రీ అయినా అతనికి లభించనంత కాలం తల్లిగా కనిపిస్తుంది. దొరికితే మాత్రం తల్లికా కుండా పోతుంది. తల్లిని గదా అతడు కోరేది.

కాండలీజ్ కాంప్లెక్స్ (Kandaules Complex)

ఇది అంతర్గత సజాతి లైంగికత. హెరెడోటస్ వ్రాసిన కథలో లిబియా రాజు తాను' అత్యంతగా ప్రేమించే స్నేహితుడు గైజెస్ (Gyges)ను తన పడక గదిలో ఒక మూల దాగి, తన భార్య నగ్న సౌందర్యాన్ని దర్శించమని బ్రతిమిలాడతాడు. భార్య కంటే స్నేహితుని అధికంగా

ప్రేమించడం ఇందులో విశేషం. భార్య, భర్త, స్నేహితుడు ఈ త్రికంలో భార్య, స్నేహితుల మధ్య తానే కల్పించిన బంధానికి భర్త కళ్ళు మూసుకొంటాడు. ఇటువంటివి సాహిత్యంలో కోకొల్లలు. కాని భర్త, స్నేహితుల మధ్య సజాతి లైంగికతను వెలువరించే రచనలు తక్కువ. ప్రచ్ఛన్న సజాతి లైంగికత వైవాహిక జీవితాన్ని బలహీనపరిచే కారణాలలో ముఖ్యమైనది.

స్వామరాగం (Narcissim)

తనను తాను ప్రేమించుకోవడం. ఇందులో లెబీడో బాహ్య వస్తువుపైకి గాక తన పైకే మరలుతుంది. స్వామరాగంలోని అంతరాధ్యాన్ని సైకోఎనాలిసిస్ వెలికి తీసుకువచ్చింది. స్త్రీలలో మగరాయుళ్ళు, గొడ్డాళ్ళు ఉంటారు. వీళ్ళు ప్రపంచానికి ఏమీ ఇవ్వరు. తమ లెబీడోను తమ మీదికే మరల్చుకొంటారు. అందరూ తమకే లోబడాల్సి, తామెవరికీ లొంగరు. తమ నెవరు పొంద లేరు. తామే అందరిని పొందుతారు. వీరి అందం రాక్షసం. వినాశకరం. డెలైలా, హెలెన్, క్లీయోపాత్ర, ద్రౌపది, సీత, జోలనాయకి నానా, పేక్స్ పియర్ క్రెసిడా - వీరంతా స్వామరాగబద్ధ స్త్రీలు.

జోహోవా కాంప్లెక్స్ (Jehova Complex)

ఇది మగవారి స్వామరాగం. ఇటువంటి మనుష్యులు తప్పుచేయరు. విమర్శను సహించ లేరు. వీరు సర్వశక్తిమంతులు.

ద్విసంవేగ స్థితి (Ambivalence)

దేనిని చూచి అసహించు కొంటామో, భయపడతామో దానినే కోరడం. ద్వేషించే వారినే కోరతాం. ఒకే విషయాన్ని అవును, కాదు అంటాం. స్వపీడనకాముడు (masochist = ఇతరులచే బాధింపబడడం వలన, తక్కువగా చూడబడడం వలన, కామత్పత్తి పొందే వాడు). బాధే సౌఖ్యమని స్వీకరిస్తాడు. పరపీడన కాముడు (sadist = ఇతరులను పీడించడంలో కామత్పత్తి పొందేవాడు) తాను ప్రేమించిన వారిని హింసిస్తాడు. ద్వేషం రాగంలో నుంచి పుడుతుంది.

సైకోఎనాలిసిస్ పైన చెప్పిన మౌలిక ప్రేరణలను గుర్తించింది. వీటిని సంస్కృతి, నాగరికతలు ఎలా అణచివేశాయో, అప్పుడవి ఎలా అచేతనాలై విశ్వసాహిత్యం, కళలలో నర్మ గర్భంగా అభివ్యక్తమయ్యాయో అది తెలిపింది. ఇప్పుడు వీటిని గుర్తించాం. కనుక వీటిని ఉపయోగించుకొని రచన చేస్తే అది మహారచన అవుతుందా ? ఇదేదైనా నూతన శకానికి నాంది పలుకుతుందా ? మనం ఏమీ చెప్పలేం. ఎందుకంటే, నిజమైన సాహిత్యం, కళ, గణిత సూత్రాల నుంచి ఉత్పన్నం కాదు. ఫ్రాయిడ్ విశ్లేషణను, రక్షణ కవచాలను తమ రచనలలో గుప్పించిన సంత మాత్రాన మహాకవులై పోరు. వారికి సహజ సృజనాత్మక శక్తి ఉండాలి. అదెలా లభిస్తుందో ఎవరికీ తెలియదు. దానికితోడు అవిరళ కృషి ఉండాలి. ఏ ఇతర శాస్త్రమూ చేయ లేనిది సైకోఎనాలిసిస్ చేయ గలిగినది ఒక్కటే : 'సృజనాత్మక శక్తి కళాకారుని అచేతనంలో వేళ్ళూని ఉన్నది' అని చెప్పడమే.

మనోవిశ్లేషణ - మతం

శాస్త్రం, దర్శనాలకంటే గూడ మతమే మానవుని ఎక్కువగా ప్రభావితం చేసింది. శాస్త్రం లాగానే ఇదీ, 'విశ్వుం ఎలా పుట్టింది?' 'మనిషికి సుఖప్రదమయిన జీవితాన్ని అందించడం ఎలా?' అనే ప్రశ్నలకు సమాధానాలు చెప్పింది. అయితే ఈ సమాధానాలు ఎంతవరకు హేతుబద్ధాలు అనేది వేరే సంగతి. ఈ ప్రపంచం ఎలా పుట్టింది? అనే దానికి విజ్ఞానశాస్త్రం లౌకిక విషయాలతో వివరించ పూనుకొంటే, మతం ఇదే ప్రశ్నను పారలౌకిక సత్యంతో వివరించింది. అలాగే మానవుని సుఖానికి, పరలోకానికి ముడి పెట్టింది. అయితే మతం పారలౌకిక భూమిక మీద ఇక ఏ మాత్రం నిలవ లేని పరిస్థితి వచ్చింది. పదిహేడవ శతాబ్దం నుంచి విజ్ఞానశాస్త్రం విశ్వుం పుట్టుక గురించి నూతన సిద్ధాంతాలు లేవ దీసింది. దీనితో మతం ప్రభావం సన్నగిల్లింది. పందొమ్మిదవ శతాబ్దంలో ధార్విన్ పరిణామ వాదాన్ని ప్రతిపాదించాడు. పదిహేడు సంవత్సరాలు సమాచారం సేకరించి, పరిశీలించి మనిషి దేవుని నుంచి తిన్నగా, ప్రత్యేకంగా పుట్ట లేదు, అతడు వానరం నుంచి పరిణామించాడు. అతడు కుక్క, నక్క వలె ఒక జంతువు, అనే సరికి మతం దిగ్భ్రాంతి చెందింది. ఉక్రోషం పట్టలేక బిషప్ విల్బర్ట్ ఫోర్స్, ప్రొఫెసర్ హక్స్లేతో తలపడ్డాడు. ఎట్టకేలకు ప్రపంచం చేదు మాత్రను మింగింది. మింగడమే కాదు, ఇప్పుడు ఆ మాత్ర మధురంగా గూడ అనిపిస్తోంది. మనలో చాల మంది పతనమైన దేవతలకంటే వికసించిన కోతులుగా ఉండడానికే ఇష్టపడతాం. మనిషిని దేవుడు తిన్నగా, ఇతర జీవుల కంటే భిన్నంగా, సృష్టించాడని క్రైస్తవం అంటే, ఎనభై నాలుగు కోట్ల జీవరాసులను, బ్రహ్మ వేటికి వాటిని ప్రత్యేకంగా సృష్టించాడని హైందవం అంటున్నది.

తరువాత ఈ శతాబ్ది సామాజిక శాస్త్రాలు మతాన్ని మతేతర సామాజిక విషయాలతో వివరించడం వలన మతప్రాబల్యం రిక్తమై పోయింది.

పందొమ్మిది, ఇరవై శతాబ్దాలలో, మతం మీద మానసిక శాస్త్రాల దాడి ఎక్కువైంది. ఇది ముఖ్యంగా మార్క్స్, దుర్కహైమ్, ఫ్రాయిడ్లనుంచి వచ్చింది. మార్క్స్ మతాన్ని 'నల్లమందుగా అభివర్ణించాడు. సమాజంలో ఉండే ఆర్థిక, సాంఘిక అసమానతలను 'యథాతథం'గా అంగీకరింప జేయడానికి ఈ నల్లమందు పని చేసింది. ఎక్కువ తక్కువలను భగవంతుడే సృష్టించాడు, చాతుర్వర్ణం మయా సృష్టం కనుక ప్రశ్నించే హక్కు మానవునికి లేదు అని మతం ధర్మీకరించింది. సమాజ వర్తమాన ఆర్థిక సంబంధాలను ఆదర్శంగా ప్రతిబింబించడమే మతం అన్నాడు మార్క్స్. 'సామాజిక నిర్మితి ప్రక్షేపణమే మతం' (projection of social structure) అన్నాడు దుర్కహైమ్. కొన్ని రకాల 'అచేతన సంఘర్షణ' (unconscious conflicts)లను ఉపశమింపజేయడానికి ఉద్దేశించి రూపొందించ బడిన ప్రక్షేపణల (projections) నుంచి మతవిశ్వాసం జనిస్తుందన్నాడు ఫ్రాయిడ్. ఈ మువ్వరి సిద్ధాంతాలు గూడ మతాన్ని ఇహలోకపు వస్తువులతో వివరించాయి. కనుక వీటిని అనుభవం ద్వారా ధృవీకరించ వచ్చు. పరలోకం మీద ఆధార పడిన మత సిద్ధాంతాలను గురించి అనుభవం తనకేమీ తెలియదంటుంది.

కొన్ని మతాలకు భగవంతుడు లేక పోయినా, ఈ లోకంలో చేసే త్యాగాలకు పర లోకంలో సుఖం లభించడం మొదలైనవి ఉన్నాయి. ఆస్తిక మతాలన్నీ దేవుని వ్యక్తిగానే భావించాయి. అంటే భగవంతుడు మానవాకృతిలో మలచ బడ్డాడు. ఈ 'వ్యక్తిక దేవుడు' (personal God) భావన ఎలా రూపొందిందో సైకోఎనాలిసిస్ వివరిస్తుంది.

1927లో ఫ్రాయిడ్ రచించిన 'బ్రాంతి భవిష్యత్' (The Future of an Illusion) అనే గ్రంథంలో మత భావనలను బ్రాంతులుగ, మానవాళికి అత్యంత ఆవశ్యక బలీయ ప్రాక్తన (పురాతన) వాంఛలను తృప్తి చెందించేవిగా (వాంఛాపూరణలుగ) పేర్కొన్నాడు. దేవునిపై విశ్వాసం నెలకొనడానికి మూలం మానవ నిస్సహాయత. ఈ నిస్సహాయతను మానవుడు శైశవంలో అనుభవిస్తాడు. శిశువును తండ్రి కాపాడి రక్షిస్తాడు. కాని శిశువు పెరిగి పెద్దవాడైన తరువాత గూడ అతనిని నిస్సహాయత వదలి పెట్టడు. ఎలాగంటే, పెద్దవాడయ్యే కొలది అతనికి జ్ఞానం పెరుగుతుంది. జ్ఞానం పెరిగే కొలది సమస్యల బరువూ, గురుత్వమూ పెరుగుతుంది. చిన్నప్పుడు చిన్న సమస్యలైతే, పెద్దయిన తరువాత పెద్ద సమస్యలు. చిన్న సమస్యలకు చిన్న తండ్రి రక్షణ అవసరమై నట్లే, పెద్ద సమస్యల పరిష్కారానికి 'పెద్ద తండ్రి'ని ఆశ్రయించాలి. ఈ పెద్ద తండ్రి సర్వశక్తి మంతుడైన దేవుడు. అందుకే దేవుడు 'అధికృతపిత' (exalted father). అందుకే వ్యక్తిక దేవుడు మానవాకృతిలో ఉంటాడు.

ప్రాయిడ్ ప్రకారం, సమాజం లైంగిక దౌర్జన్య ప్రవృత్తులను అణచివేసే యంత్రాంగం. అందువల్ల సమాజంలో జనించిన ప్రతి శిశువు యొక్క ఇడిషన్ వాంఛలు, అతడు పెరిగేకొలది, అణచివేయ బడతాయి. ఇలా అణచివేయ బడిన కామ దౌర్జన్య ప్రవృత్తులు అచేతనంలో ఘర్షిస్తుంటాయి. వెలుగు చూడాలని అభివ్యక్తం కావాలని ఆక్రోశిస్తాయి. అవి బయటపడే మార్గం ఏమిటి ? బాప్టీకరణం ద్వారా - అంటే వెలుపలి వస్తువులపైకి ఆరోపించడం, లేక వెలుపలి వస్తువులను ఆలంబన చేసుకోవడం ద్వారా, సొంత తల్లి, తండ్రి మీదకు ఎలాగూ వాటిని సారించలేదు గనుక, (సమాజం ఆంక్షలు విధించింది). తల్లి తండ్రి అయిన వ్యక్తిక దేవుని మీదికి వాటిని ప్రసరిస్తాడు. అందుకనే ప్రపంచమంతా వ్యక్తిక దేవుని విశ్వసిస్తుంది (దేవుని నమ్మనివారి సంఖ్య బహు తక్కువ). ఈ కారణాన ప్రాయిడ్ వ్యక్తి అచేతన ఘర్షణలను బాప్టీకరించి వాటిని విశ్వపరిమాణంలో దర్శించడమే మతం, అన్నాడు. ఈ దృష్ట్యా చూచి నప్పుడు ప్రతిమతం రెండు విరుద్ధ పక్షాలను ప్రతిబింబిస్తుంది. ఒక ప్రక్క విషయ వాంఛలను అణచి వేయడానికి విధి నిషేధాలు పేర్కొంటూనే, మరొక ప్రక్క ఆ పశువాంఛలకు ప్రాతినిధ్య తృప్తి (substitute satisfaction)ని కలుగజేస్తుంది. ఈ లోకంలో విషయవాంఛలను పరిత్యజించి నట్లయితే, ప్రేమమూర్తి అయిన భగవంతుడు మరో లోకంలో స్వర్గసుఖాన్ని అందిస్తాడనే భ్రమను కల్పించడం ద్వారా మతం వాటిని అణచివేస్తుంది. దీనికి మతం సామాజిక నీతిని జోడిస్తుంది. అందుకే చాల మంది దృష్టిలో మతం, నీతి ఒక్కటే. ఈ దృష్టి సూపర్ ఈగోను ప్రతిబింబిస్తుంది.

మతం పశువాంఛలకు ప్రాతినిధ్య తృప్తిని ఎలా కలిగిస్తుందో లోతుగా పరిశీలిద్దాం. మతంలో అంతర్భాగాలైన కర్మకాండలు, క్రతువులు, గుడి - దానిపై అక్షీల శిల్పాలు, విగ్రహాలు, పండుగలు, వేడుకలు, తిరునాళ్ళు - వీటిలో కామం ఉపరితలానికి వచ్చి ఎంత బృహత్పరిమాణంలో వ్యక్తమవుతుందో చూస్తే, అణచి వేయబడిన లైంగికవాంఛ ఎలా ప్రాతినిధ్య తృప్తిని పొందుతున్నదో అర్థమవుతుంది. రవికల పండుగలు, మాతంగి తిరునాళ్ళ జాతలలలోని విశృంఖలత సంగతి అందరికీ తెలిసినదే. ఇక పోతే యజ్ఞాలను తీసుకొంటే, పౌండరీకం, వామా చారం, అశ్వమేధం-వీటిలో అంతా బూతే. ఉదాహరణకు పౌండరీకంలో హోమగుండంపై వేసిన పందిరిపై యువజుల నగ్నంగా అందరి ఎదుట రతి జరుపుతారు. విసృష్టి (భావప్రాప్తి) సమయంలో యువకుడు అంగాన్ని యోనినుంచి ఉపసంహరించి, వీర్యాన్ని ఆ పందిరికున్న రంధ్రం ద్వారా హోమగుండంలో పడేటట్లు వదులుతాడు. అశ్వమేధంలో యాగకర్త భార్య గుట్టంతో రతి జరపాలి. ఇది లైంగిక విపర్యయం. దీనిని అయోగ్య వస్తురతి (fetish) అంటారు. హిందువులు యోనిలింగాన్ని పూజిస్తారు. లింగానికి నిలువుగా ఉన్న రాయి, సర్పాలు ప్రతీకలని సైకోఎనాలిసిస్ తేల్చింది. అందుకే మన శివుడు సర్పాలను ధరిస్తాడు. దేవాలయాల మీది శిల్పకళ గూడ ఈ సత్యాన్నే ధృవీకరిస్తుంది. దేవాలయాలపై బూతు బొమ్మలు ఎందుకు ? అనే దానికి సమాధానం మనకు ఈ ప్రాతినిధ్య తృప్తిలోనే లభిస్తుంది. అలాగే ప్రార్థనలు, స్తోత్రాలలో

మనకు బూతు విపరీతంగా కనపడుతుంది. ఉదాహరణకు శ్రీ వేంకటేశ్వర సుప్రభాతంలో, కమలా కుచ చూచుక కుంకుమ, కాంతా కుచాంబురుహట్టల లోలదృష్టే, తాళ్ళపాక అన్నమాచార్యుల వారి 'పదతి గుబ్బలు నీకు పాంచజన్యముగా', శ్రీ చిన్నమస్త దేవీ స్తోత్రంలో 'నాభే శుద్ధ సరోజ తద్యోని చక్రం, విపరీత మైథునరత ప్రద్యుమ్న సత్కామినీ.....' భక్తపోతన శ్రీ మహాభాగవతం లోని దశమస్కంధ పూర్వ భాగంలో 'తరుణి యొకతె మగపోడుములు.....' అని అన్నాడు. దీనిని పుష్కరతి, ఆంగ్లంలో సోడోమి (Sodomy) అంటారు. జయదేవుని అష్టపదులు నుంచి ఎన్నైన ఉదాహరణ తీయవచ్చు. భక్తి గౌరవ ప్రపత్తులతో పూజించవలసిన తల్లి (దేవి) అంగాంగ వర్ణనను ప్రార్థనలో ఇరికించడం తగునా ? ఇది, పాపం అమాయక భక్తులను తల్లిడిల్లజేస్తుంది. దీనికి సమాధానంకు దరక భక్తిని 'మధురభక్తి' చేశారు. దానితో భక్తి, రక్తి (రతి) ఒక్కటే అయ్యాయి.

పై ప్రశ్నలకు సమాధానం అచేతనంలోని ఇడిపల్ ఘర్షణ బాప్టీకరణం చెందడంలో చూడాలి. ఇడిపల్ ఘర్షణకు మూలం 'తలిదండ్రుల-బిడ్డ సంబంధాలని మనం లోగడ తెలుసుకొన్నాం. పసిబాలుడు తల్లిని కామ వస్తువుగా స్వీకరిస్తాడు. అతనికి ఆ కాలంలో తల్లి ప్రతి అంగాన్ని చూచే అవకాశం ఉంది. ఇప్పుడు పెరిగి పెద్దవాడయ్యాడు కనుక, సామాజికరణం చెందాడు కనుక, తల్లిని తాను ఒకప్పుడు చూచినట్లు, ఇప్పుడు చూడ లేడు. అందువలన అతడు ఇడిపల్ ఘర్షణను, కామ వాంఛలను ప్రార్థన, శిల్పం, యజ్ఞ రూపాలలో 'వెలుపలి తల్లి (దేవి) పైకి బాప్టీకరణం చెందిస్తాడు. ఆనాటి పిల్ల వానికి తల్లి స్తనాలు, నాభి అనంతాలుగ కనిపిస్తాయి. కనుక దేవీ స్తనాలు, యోని అంతే పరిమాణంలో స్తోత్రంలో చోటు చేసు కొంటాయి. ఈ అశ్లీల విషయాలు తిన్నగ అభివ్యక్తం కావడానికి సమాజం అనుమతించదు గనుక, భక్తి, కళ ముసుగులో ఉదాత్తీకరణం చెంది మనకు అవి దర్శనము ఇస్తాయి. దీని నంతా మనం 'దాంత విషయ పునరా గమనం' (return of the repressed)గా అభివర్ణించ వచ్చు.

ఈ ప్రపంచంలో విధించే నిషేధాలకు, త్యాగాలకు ప్రతిఫలంగా స్వర్గంలో నష్టపరిహారం లభిస్తున్నదని చెబుతున్నది మతం. యమ నియమాలతో యజ్ఞ యాగాది క్రతువులలో లైంగిక సుఖాలను త్యజించిన సోమయాజికి స్వర్గంలో రంభా సంభోగాన్ని కల్పిస్తుంది మతం. అదే మతం సోమిదేవమ్మ స్వర్గంలో ఎవరిని వెతుక్కుంటుందో చెప్పుడు. స్వర్గాన్ని మతం కల్పించిన భ్రమగా సైకోఎనాలిసిస్ పరిగణిస్తుంది. ఆ భ్రమ తరతరాలుగ నిలిచి పోవ టానికి కారణాలను గూడ అది ఏకరువు పెడుతుంది. దీనిని అది నష్టపరిహార సిద్ధాంతం ద్వారా వివరిస్తుంది. ఇలా లోకంలో మనిషికి అనేక పరిమితు లున్నాయి. జరామరణాలతో పీడితు డవుతున్నాడు. ఆకలి వేస్తున్నది. ఇవి లేకుంటే ఎంత బాగుండును ! అందుకే మానవుడు అమృతత్వాన్ని కనిపెట్టి రంభాది దేవతలకు ఇచ్చాడు. వారికి ఈ బాధలేవీ లేవు. తన చేతిలోని కత్తి చిన్న కొమ్మను మాత్రమే నరక గలిగింది. పర్వతాన్ని తుత్తునియలు చేయగల కత్తి ఉంటే ఎంత

బాగుండు ! వజ్రాయుధాన్ని (కొండలు పిండిచేస్తుంది) కనిపెట్టి ఇంద్రుడికి ఇచ్చాడు, తాను కొద్ది బరువునే ఎత్తగలుగుతున్నాడు. పర్వతాన్నే ఎత్తగలిగితే ? అందుకని కృష్ణనిచేత గోవర్ధన పర్వతాన్నే ఎత్తించాడు. ఈ విధంగా మనిషి తనలోని లోపాలను పరిమితులను ఊహలోకాల్లో పూరించు కొంటున్నాడు. అందుకని స్వర్గం వాంఛా పూరణం తప్ప అన్యంకాదు.

పునర్జన్మ కథ గూడ ఇంతకంటే భిన్నం కాదు. మనిషి మరణాన్ని ఇష్టపడదు. కనుక అతడు అమృతాన్నైనా త్రాగాలి. లేదా తిరిగి అయినా పుట్టాలి. పునర్జన్మ ద్వారా అతడు ఎల్లప్పుడు బ్రతికే ఉండవచ్చు. పునర్జన్మ అంటే చని పోయిన వాడు తిరిగి మరొక గర్భంలో ప్రవేశించడం. ఈ గర్భ ప్రవేశ కాంక్షయే మహా మాతృపూజగా పరిణమిస్తుంది. సైకోఎనాలిసిస్ పరంగా చెప్పాలంటే ఈ ఆకాంక్ష 'పుంస్త్వనాశభీతి' (castration complex = తానెక్కడ నపుంసకుడనై పోతానో అనే భయం) నుంచి పుట్టింది. పుంస్త్వ నిరూపణమంటే గర్భప్రవేశమే. (గర్భ ప్రవేశమంటే లింగం యోని ప్రవేశం). పుంస్త్వ నిరూపణమంటే జీవం ఉన్నదని ఋజువు చేసుకోవడమే. పునర్జన్మ అంటే గర్భంలో పునఃప్రవేశం.

సమాజంలో, ఉదాత్తీకరణ ప్రక్రియలో మానవ సామర్థ్యాన్ని పెంచడంలో మతం వహించిన పాత్ర అనన్యమైన దనటంలో సందేహం లేదు. మతం సృష్టించిన గహన సమస్యలను అర్థం చేసుకోవడంలోను, జీవితానికి ఆశ్రయాలైన, మౌలిక, మానసిక ప్రేరణలను వెలికి తీసుకు రావడం లోను సైకోఎనాలిసిస్ ఎంతో కృషి చేసింది.

ప్రాయిడ్

మనోవిశ్లేషణ సిద్ధాంతం

సెక్స్ పరంగా మీరు, మీ పిల్లలు సరిగా ఎదిగారో... ఒకటి చేయాలనుకొని మీరు తెలియకనే మరొకటి ఎందుకు చేస్తారు?

ఇంటికి తాళం వేశామా లేదా అని మీరు వెనక్కి తిరిగి వస్తారా?

మీకు చీకటంటే, సందులంటే, విశాల క్షేత్రాలంటే భయమా?

మీరు వదిలించుకోవాలన్న ఆలోచనలు, మిమ్మల్ని వెంటపడి తరుముతున్నాయా?

మీ కూతురునూ, కొడుకును చూస్తే మీకు అసూయా?

నిత్యజీవితంలో మనకు ఎదురయ్యే అన్ని మానసిక సమస్యలకు పరిష్కారం చెప్పే రచన.

రచయిత, వైద్యులు మొదలుకొని చదువుచెప్పే గురువు, పిల్లల్ని పెంచే తల్లి వరకు అందరూ మానవ ప్రవర్తన అర్థం చేసుకోవాలనుకునే ప్రతి ఒక్కరూ చదువవలసిన గ్రంథం.

మిమ్మల్ని మీరు దిద్దుకోవాలంటే...

పల్లవి పబ్లికేషన్స్

డా॥ ఎ.ప్రేమ్చంద్ కాంప్లెక్స్, అశోక్ నగర్, విజయవాడ - 10